

పూ జా పు వృ త్తు

సుమనమశోభనమూర్తుః
 సమానురాగమునఁ బ్రణయజగ మేలెడి శ్రీ
 రమణీరమణుల కీకృతి
 సమర్పణముఁ జేసికొంటి సౌభాగ్యమునకా.
 వెలయు భారతమున వింధ్యాద్రి, దానికి
 దక్షిణమున వెలయు దండనగము,
 దానిఁ జుట్టియుండు దారుణమరుభూమి;
 దండగిరియె మనకథాస్థలంబు.
 ప్రొద్దుంజూరులవేలుపు
 ముద్దియ యొక్కర్తు, తూర్పుమొగ, గగనముపైఁ
 బ్రొద్దుపొడపుము న్నొకనాఁ
 డదైన నేతెంచుచుండె నవనీస్థలికికా.
 కటికిచీకటి మేలుకట్టు పందిళ్ళపై
 వెన్నె లతీవలు విరిసినట్లు
 నిద్దంపుమబ్బుల నీలిచేలములపైఁ
 గ్రొమ్మించుపువ్వులు గురిసినట్లు
 ననదమ్మిదొర యేలికొనుచాయ కురులపై
 వానము తైపునకుల్ వ్రాలినట్లు
 మున్నీటితరంగల ముద్దుటుయ్యెలలపై
 నక్షత్రసౌకలు కడచినట్లు

కొనలు సాగి విరిసి గోళికలై ప్రాకి
 కడలఁ దేరుగట్టి, కారుక్రమ్మి,
 నిండి, నింగినెలఁత నెమ్మేనికాంతులు
 పుడమి నద్భుతముగఁ బొడవునూపె.
 కానని వారలు, కాన
 న్నానగు, గంగావతరణనాటక మిట, గౌ
 రీనాథుం డాశైలముఁ
 గానంబడెనేని వేల్పుగఱితకు గుఱిగాన్.
 తలఁపులమెఱిపో యనఁగా
 వెలఁదుక భూమ్యంతరాళవీధిం దిగుచున్
 దలపుల మెఱిపులు మదిలోఁ
 దలతల మెఱియంగ నిట్లు తలఁపందొడఁగెన్.
 కనవు మొక్కొకటైనఁ గంటికిఁ గనరాదు,
 చెట్టుచేమలమాట చెప్పనేల?
 చిఱుదోమ యొకటైనఁ జెంగటఁ గనరాదు
 చిలుకపక్షులమాట చెప్పనేల?
 శలిచీమ యొకటైన నన్నిధిఁ గనరాదు
 గొప్పజంతులమాట చెప్పనేల?
 శప్పరం బొకటైనఁ జక్కటిఁ గనరాదు
 చిగురుటిండులమాట చెప్పనేల?
 చూపజూతికొండలోనల గుహ యొందుఁ
 గాక వేఱు గానరాకయుండె,

నమరయోగి యుండు నాశ్రమమా యిది?
యనుచుఁ గాంత భూమి కవతరించి.

కౌముదుగ గుహలోనికిఁ జని
సమాధినిష్ఠుఁ డగు నొక్క సంయమిచంద్రున్
విమలప్రేమానందుని
సమానుషానంత తేజ నవలోకించెన్.

కని వాని తపోనిషకు
ఘన తేజంబునకు వెఱుగుఁ గాంచుచు, ద్వారం
బున నిలిచియుండి, యాతఁడు

కను విచ్చినవెనుక మ్రొక్కి కామిని యనియెన్.
గంగ యొక్కటి లేదు గాని, యశాఁదలమీఁద
నరికట్టు నిడువాలుజడలచుట్టు,

కాఁక క న్నొక్కటి లేకయున్నది గాని
నొసటఁ గన్నట్టు సిందురపుబొట్టు,
పాఁపపే రొకటి తోఁపదుగాని గళమునఁ
బొడకట్టు రుదురాక పూసకట్టు,

గజచర్మ మొక్కటి కానకున్నది గాని
కటిచుట్టుఁ గనవచ్చుఁ గావిపట్టు,
పూవుటమ్మువానిపొలుపెల్లఁ జెటిచియు
మంచుకొండపట్టి మఱవలేక,

తపముసేయు శివుని తలఁపించునీకు నా
ధన్యవాదము లివె తాపసేంద్ర!

సారథరాత్మయోగమున
 సంయమచిత్తుడవై నమస్తనం
 సారము సారహీన మను
 చాడ్చున జానపదంబు వీడి కౌం
 తారములందు కర్కశవ
 థంబుల నొంటిగ నుండి ప్రేమసం
 చారము నేయు నీచరణ
 నన్నిధిఁ గంటిని దాపసోత్తమా!
 అన విని, యోగివరేణ్యుడు
 మనమున నద్భుతరసంబు మల్లడిగొనఁగాఁ
 దనలో నడంచికొని, య
 వ్వనజాక్షిం గాంచి పలికె వాత్సల్యమునకా.
 కలికి! యోగినివయి కన్పట్టుచుండితి
 వెందుండి వచ్చితి విచటి కిపుడు?
 పరు లెవ్వరును రాని మరుభూమి నేకాంత
 వాసినై యున్ననావలన నీకుఁ
 గాఁగలకార్యంబు గలదె? సర్వంబును
 విడిచిన నా కేమి గొదవ లింక?
 బరమార్థ మొక్కటి పలికెద నీధన్య
 వాదంబు లొల్లనివాఁడు గలఁడె?
 గ్రాహ్య మది గాదు, పూర్వమర్వాద గాని
 మరల నాశీర్వాదింపనిమాట గాని.

వానితోడి నిమిత్తంబు వదలిపోయె
 సకియ! యవియెల్లఁ బూర్వపక్షములు నాకు.
 తనదగు కష్టమో సుఖమో
 దగ్గఱజీవి కెఱుంగఁ జేయుటే
 మనుజుని నై జ; మట్లగుట
 మానవుఁ డొంటరిజీవి గాఁడు, నా
 యనుభవ మట్లు గాక, నడ
 యాడఁగరాని మనోరథంబుపై
 నునిచిన దేవమూర్తి కయి
 యుందు నిదే విజనస్థలంబునక.
 ఈమనోరథ మొకచోటి కేగకుండ
 జాతినది కాలవారిధిఁ జక్ర మొకటి;
 జీవనంకులతణ మింకఁ జేరరాక
 విఠిచియుంచితి దీని నీవిజననీమ.
 సారథి యేమి యయ్యెనో, య
 సాధ్యపుగుఱ్ఱము లెందు చిక్కెనో
 నేర వచింప; నానిలుచు
 నిర్జనవాటికి నేటి కెవ్వరుకా
 రారు; పథంబు దప్పి యిటు
 రావుగదమ్మ! ప్రపూజ్యురాల వే
 తీరున గౌరవింతు నినుఁ
 దీఱనివిస్మృతితీరవాసినై.

అతిథిమర్యాదలను మఱచితిని; సకల
 తొకికాచారములకు జలంబు లిడ్డితిఁ
 బాటవైచితి మున్నె యాపరికరముల,
 నే గృహస్థుడఁ గాను మన్నింపు మమ్మ!
 అన విని యోగినీతిలక
 మార్గ సపర్యలు, సానుభూతిసాం
 త్వనములు, గౌరవాదివిరు
 దంబులు నొందఁగవచ్చియుంటినే!
 విను మనియెల్ల వింగడపు
 విత్తులు; వానికి నై వివేకు లే
 మనిమననుంతు, రయ్యవి స
 మస్తము వచ్చె, హితోక్తిచాలదే?
 నే వచ్చితి నినుఁ జూడఁగఁ
 గోవిద! జగదేశమాతఁ గొలిచెడివని కం
 తేవాసినులగు యోగిను
 లీవాసంబునకుఁ బంప నెంతయుఁ బ్రీతిన్.
 నీయున్నచోటు గంటిని
 నీయున్నతభావములను నినుఁ గనుఁగొంటిన్
 నాయుల్లము చల్లవడెన్
 ధీయుత! నను వినుము కార్యదీక్షిత నగుటన్
 భౌతికభోగభాగ్యముల
 పొడవినిచింతఁ జేసి, దైవని

రీతపథంబు డాసి, ధర
 ణీస్థలిఁ బాసిననేను, యోగవి
 ద్యాతిశయప్రభావమున
 నార్థ్యజగంబుల కేఁగి, యోగిని
 వ్రాతముఁజేరి మాతృపద
 వారిజముల్ భజియింతునిచ్చలుక.
 తనకూర్మిజగతి కంతకుఁ దల్లియై యొప్పు
 నిఖలేశ్వరిని గొల్చి నెగడు దానఁ
 దనవేర్చి లోకసంతతి కొజ్జయై యొప్పు
 కల్యాణిపదపూజఁ గ్రాలుదానఁ
 దనలీల భువనభద్రత కూతయై యొప్పు
 సర్వమంగళసేవ నలుపుదానఁ
 దనఖేల విశ్వపాలన కెల్లయై యొప్పు
 పున్నెంపునతి నోముచున్న డాన,
 వనజగర్భుని ఘనవేదవల్లిలోని,
 వలిమలల్లుని సుజ్ఞానవల్లిలోని,
 వనజనాభుని యానందవల్లిలోని
 కుసుమముల లోకజనయిత్రీఁ గొలుచుదాన.
 కానకయేని తెమ్మెరల
 కౌఁగిలి కందనితావిఘ్నాలు, నుం
 తేనియు నాలితుమ్మెరల
 కౌఁగిలి కౌఁగని తేనెఘ్నాలు, నం

తానమనోజ్ఞపుష్పసము

దాయముకంటెను మేలిపూలు, నీ

కోన లభించునా జననిఁ

గొల్వఁగ? నా వినియోగి యిట్లనుకొ

దగ్ధహృదయుడనై న నాతనువువోలె

నామెలంగెడి యీమరుభూమి కూడ

నుగ్రనంతాపరూపమై యున్నయపుడు

కోన నా కేడ? పూవులగొడవ యేడ?

అని విరాగవృత్తి నాయోగి వలుకంగ

నాలకించి భావ మాకళించి

కనికరమున నతనిఁ గాంచి యాదర ముంచి

యమరణోకకాంత యనియె నిట్లు.

కామునే మదిలోనె కట్టిపెట్టితి గాని

వదలినివయ నేమి వ్రాలెనయ్య!

కోర్కు లేపాదిలోనొ గుచ్చియుంచితి గాని

మఱవనిమన నేమి మాతెనయ్య!

ఆస లేగుదిలోనొ యణచియుంచితి గాని

తిరుగని మన నేమి తీతెనయ్య!

భావ మేగదిలోనొ పట్టియుంచితి గాని

మ్రొగ్గనివల పేమి తగ్గెనయ్య!

అనుభవమునఁ గాక యడఁగునే కర్కంబు

మొనెత్తు బుడిగి కావ మొలఁగినదట!

యొడలు చిక్కఁబెట్టి యొందెడిఫల మేమి?
 యిట్టిముక్కుమూత లేటికయ్య?
 అనుచుఁ గాంత వలుక, నంతరంగంబునఁ
 గొంత చింత నొంది? కొంత కనలి,
 తానె యుపశమిల్లి తాపసుఁ డిట్లు
 భావభంగి కొంత బైటఁబడఁగ.
 పరసతి వీవు, నిన్నుఁ గని
 పల్కఁగ భావ్యముగాదు నాకుఁ, దీ
 వరముగ నంతరంగమును
 వ్రచ్చి కనుంగొనినట్లై మాటలం
 జరపెదు; జీవి కేది యవ
 సానమొ? కర్మము దేనియందు నూ
 పఱునొ? నిరాశపేరితిత
 పం బది గంటి నిదే వియోగిన్తై.
 మును జనకుఁ బరీక్షింపఁగఁ
 జనుదెంచినసులభ వగుచుఁ జతురోక్తులతో
 నను జంకించెదు చెలువా!
 జనకుఁ డగుట నాకు సులభసాధ్యమే! యనినన్.
 అనఘ! జనకుండవైన నీ వగుదువేమొ!
 కల్ల గా దేరు సులభను గాఁ జూమయ్య!
 పుణ్యనిధులైన మీవంటి బుధుల కరుణ
 నొందఁ బొందెను దానురా తగుటకుఁ గానీ

ఏదో! వియోగిశంచు వచి
 యించెదు, దానికి నావిరాగమే
 కాదో ఫలంబు? దానికయి
 గట్టినిరాశ ఘటింపఁజేయఁగా
 రాదో? నివృత్తిమార్గమున
 రానిది కర్మము కాదో? కర్మముకా
 గాదన నేల? యీతపము
 కర్మము కాదో? తలంచిచూడుమా!
 చంచలంబులు చర్వితచర్వణములు
 భద్రద్రహితంబులును సుఖాభాసములును
 నైన భౌతిక భోగభాగ్యములకొఱకు
 భావమునఁ బ్రాజ్ఞుఁ డెవ్వఁడు పరితపించు?
 నా విని తాపసోత్తముఁడు
 నాతిఁ గనుంగొని పల్కు నిట్లు—నీ
 భావము మోక్షమార్గమునఁ
 బర్చిడుచున్నది; ముక్తిమార్గమే
 గావలెఁ నంచుఁ గోరుకొను
 కర్మశచిత్తుఁడఁ గాను; ప్రేమసం
 భావితభావలోకము త
 పంజునఁ గాంచితి శాశ్వతంబుగన్.
 ఉన్నది నిరాశ భౌతిక
 మన్నది, యదియే నివృత్తి యగుటనె కాదా

మన్నది భావజగంబై

కన్నది ప్రణయామృతముగఁ గైకొనఁ గంటిన్.

వెగటు దోఁపఁగవచ్చు వీణానినాదింబు

విడువక నిరతంబు విందువేని

చేదు దోఁపఁగవచ్చు జిన్ని పూఁదేనియ

తిరుగక సతతంబుఁ దిందువేని

కుందు దోఁపఁగవచ్చు జండును నునుఁగాంతి

కదలక యనయంబుఁ గందువేని

అలను దోఁపఁగవచ్చు నామనియందంబు

కొడుకక యేప్రొద్దుఁ గొందువేని

భాతికంబు విరక్తికిఁ బ్రాపకంబు;

అమృతనాదంబు, దివ్యరసాయనంబు,

అమృత తేజంబు, దివ్యసిద్ధావధంబు

భావలోకంబు నిత్యసౌఖ్యవహంబు.

ఊరక నవ్వెనో? యెఱిగి

యుండియునాజడదారిమాటలన్

జీరికిఁ దేక నవ్వెనో? వ

చింపఁగ నేరముగాని, యంతలో

మాటిచి మోము, చిన్నెలకు

మానము దిద్ది, లతాంగివాతెఱుం

జేరిచి తర్జనిన్, దపసి

చి త్తము నొత్తక యొత్తి యిట్లునున్.

తలఁగిపోకుండునే తథుకుల మెఱు వది
 కనుమూయునంతలో గంతు వైచి,
 యెససిపోకుండునే యింద్రధను న్నది
 తిలకించునంతలో దివముఁ బాసి
 కలసిపోకుండునే కళ లీను చుక్కది
 పరికించునంతలో బాటఁ దప్పి
 వాడిపోకుండునే వలపులపూ వది
 వీక్షించునంతలో వృంత మెడలి
 బాహ్యజగమున కది పరిపాటి యగుట
 భావజగమున కదియె స్వభావ మగుటఁ
 దలఁచి చూచియు నావినోదములకొఱకుఁ
 బరితపించుట వట్టి విభ్రాంతి కాదె?
 నావుడు నిట్టూర్పుచు, దృఢ
 భావంబునఁ దపసి వలుకుఁ బడఁతిం గనుచుకొ
 నీ వన్నది, నాకన్నది
 భావింపమిఁ, గనమిఁ గాదె పాపనచరితా!
 చూపులఁ దోఁచు నీజగతి
 శూన్యము నశ్వర మందుగాక, నా
 లోపలి క్రొమ్మెఱుంగులును,
 లోపలి యింద్రధనుర్విలాసముల్
 లోపలిచుక్క తల్కులును,
 లోపలి నావువుఁగమ్మఁదాపులుకొ

లోపలి దివ్యలోకపు వె
 లుంగులుఁ జూచిన నట్టులందువే?
 నాచందమామయందమ్ము చూతువు గాని
 నేనున్న నింగిపై నిలువు మమ్మ!
 నారత్న హారంపు నాడె మెంతువు గాని
 నేనున్న కడలిపై నిలువు మమ్మ!
 నారాజహాసిక నడక లెన్నదు గాని
 నేనున్న కొలనిపై నిలువు మమ్మ!
 నా మించుఁగొందీవగో మెంచుదువు గాని
 నేనున్న మబ్బుపై నిలువు మమ్మ!
 పక్షశృశత లేదు, పార్థివంబును గాదు,
 మానసంబు విడదూ, మాయ గనదు,
 దివ్యభావరూప తేజోజగం బది
 నిలుతు వమ్మ! చూడఁ దలఁతు వమ్మ!
 నామనోరథ కేతనంబున నలరారు
 నాసువర్ణ పదవిలాస మెంచి
 నాయంతరంగవీణాస్వనంబునఁ దేలు
 నారాగవృత్త విహార మెంచి
 నాహృదయనికేతనద్వారమునఁ గ్రాలు
 నాదళపుటరూపకాదు లెంచి
 నాభావసింహాసనస్థానమున వెల్లు
 నాకృతిశుభిమూర్తి నాకళించి

మించగలవేని తనకటాక్షాంశములఁ
 బ్రణయవిశ్వాస శాశ్వతపదవి నుంచి
 భావసౌభాగ్యభారతీ భాగ్యలక్ష్మి
 నీకు సాక్షాత్కరింపదే? నెలతమిన్న!
 తాను యోగినియట! వియత్తలమునుండి
 భూతలమునకు వచ్చిన ప్రోడయంట!
 యోగి తనభావజగము రూపొందినట్లు
 తెలుపఁ, జూడంగఁ దలచదే! వెలదిగాడే!
 తాపసిపలుకులు తలఁ పూఁపఁ గాబోలు!
 దల యూఁచి యంతలోఁ దాల్చి దాల్చు,
 జడదారిమాటలు సరిదాఁకఁ గాబోలు!
 బులకించి యంతలో నిలువరించు,
 వనవాసియాసులు మన మొత్తఁ గాబోలు!
 నిట్టూర్చి యంతలో నిమ్మళించు,
 బైరాగిసుద్దులు పస నాటఁ గాబోలు!
 గంపించి యంతలో గాలు ద్రొక్కు,
 నబల తా నెంతయోగినియైన నేమి?
 యూర్ధ్వజగముల వసియించుచున్న నేమి?
 యావియోగిమనోయోగ మరసి యరసి
 తెలిసి, తన్నియై, యెట్లు చింతింపకుండు?
 యోగివరేణ్యుఁ డంత హృద
 యోగిభావ భావతరంగమాలికా

వేగము నాఁపలేమి నెద
 విచ్చుటయున్, దదుపాసనానుధా
 సాగరసంభవప్రణయ
 సారసనూతనచిత్రకాంతు లా
 భూగగనాంతరాళమున
 బోరన నిండి వెలింగె నంతటన్.
 ఆవిమలాజ్ఞమధ్యమున
 నద్భుతతేజముతోడఁ దోఁచుచే
 వీవరచిత్రమూర్తిఁ గడు
 వెక్కనపాటునఁ జూచి చూచి, సం
 భావనఁ జేసిచేసి, సుల
 భంబుగనయ్యది స్వీయమూర్తిగా
 భావమునన్ గ్రహించి నమ
 భాగిని యోగిని లేచి యిట్లనున్.
 ఈగై రికాంబరం బిటు వేట్టి, నన్నని
 చలువ ధరింప నచ్చముగ నేనె!
 ఈయపుడల జడ లిటు విప్పి, కురులకు
 మెఱుఁగువెట్టంగ నమ్మికగ నేనె!
 ఈరుదురాకల నిటువీడి, ముత్యాల
 దండదాల్పంగ సత్యముగ నేనె!
 ఈభూతిభస్మంబు నిటు వాపి, పసపార్చి
 గండ మెలంద నిక్కముగ నేనె!

తలఁప నామూర్తిదివ్యచిత్రంబు నేనె!
 నాథునిహృదబ్జసింహాసనమున నేనె!
 ఘనతర్రవేచుపూజలఁగంటి నేనె!
 అతివలం దెల్ల ధన్యాత్మురాల నేనె!
 మాటిపోయెద నేమొ జాటిపోవకుమమ్మ!
 భగవతీ! ధాత్రి! నా బట్టుమమ్మ!
 సోలిపోయెదనేమొ! తేలిపోవకుమమ్మ!
 ఆకాశలక్ష్మీ! నన్నరయు మమ్మ!
 తూలిపోయెదనేమొ! తొలఁగిపోవకుడమ్మ
 యోగిసీనఖిలు! నన్నోముఁ డమ్మ!
 కరఁగిపోయెదనేమొ! కదలిపోవకుమమ్మ!
 భవనమాతా! నన్నుఁ బోవు మమ్మ!
 పడఁతి నైయున్న నానోము పండెనమ్మ!
 ప్రణయనంతానమునఁ బండుపండె నమ్మ!
 పతి ప్రణయదీక్ష నాలోనఁ బండెనమ్మ!
 పట్టరానియానందంబు పండె నమ్మ!
 కన్నులచీకటి విరిసెనొ?
 పున్నమవెన్నెలలు మేనఁ బొరసెనొ? మెఱుఁగుం
 గ్రొన్నన లెదలో మెఱసెనొ?
 మన్నును మిన్నెఱుఁగరానిమత ముముసుగన్,
 నిలువలేక కరఁగి నీరయ్యె యోగిని
 యుదియె, గంగ, యిముగ్ధ, యోదిగాఁగఁ

బుణ్యనదులకూపుఁ బొందెనో! కాకున్న
 వాని కంతమహిమ పచ్చుటెట్లు?
 కుప్పనంబు విడిచికొదమనాగముభాతి
 మబ్బు విడిచి చందమామరీతిఁ
 బ్రణయమానిమేనిఁ బాసి ప్రాణజ్యోతి
 మెఱుఁగుఁబువ్వులీల మెఱసె నంత.
 తెఱవింటి లోకమాతకు
 సరి కుత్తుక నెనఁగురత్న సరము లనంగా
 మెఱుఁగుల వెన్నె లపువ్వులు
 గుఱిగొని క్రొమ్మిఁచుఁదీవకోవల మెఱసెన్.
 అవిశ్వమాతృమహాదేవిగళమున
 హారంబు లై నవి తారలో, ఘ
 నాఘనంబులఁ దోఁచు నవ్యతటిల్లత
 లో, నూత్న కనకవిమానగతుల
 విహరించు త్రిదశులవిమలనేత్రద్యుతు
 లో, నిరతప్రణయానురాగ
 నిశ్చలులగు ధర్మనిర్మలమూర్తుల
 మహితపూజాపుష్పమాలలో, వి
 శదఘణితిఁ దెలిసికొనుట శక్య మగునె?
 తనివి దీఱఁ గనుట మనతరమె? వత్స
 లత్వ మెనయ నాదేనియె తత్త్వ మెఱిగి
 యెఱుఁగి నొక ఇది కృతదేవ మొందునున్న!

గణియింప నెంతప్రియమో
 మణు లుండఁగ, దివ్యభాగ్యమణు లుండఁగ, నా
 ప్రణయంపుఁ జిన్నిపూవులె
 గుణవల్లి జగంబుతల్లి కోరి ధరించెన్
 ఓప్రణయస్థుఁడుములారా!
 చూపట్టితి రాత్మభావశోభనలతఁ, బూ
 జాపుష్పహార మైతిరి
 మీపేరిమి లోకమాత మిమ్ము ధరింపకొ.
 నులిమంచువెన్నెలనోళుల కందని
 పొత్తుల సరిక్రొత్తపూవులార!
 ప్రొద్దుకెంజాయల ముద్దుల కందని
 పొన్నారిపొందళ్లుఁ బూవులార!
 కమ్మనిగాడ్పుల కాఁగిలి కందని
 పొలపధపునెత్తావి పూవులార!
 ఎలదేటికొదనుల యెంగిలి కందని
 పున్నెంపుఁ గ్రొంచేనె పూవులార!
 పురు తెఱుంగని కానుపుఁ బూవులార!
 పుట్టి గిట్టని ప్రణయంపుఁ బూవులార!
 భవనమాతను సేవించుపూవులార!
 పుణ్యజగ మేఱఁ డిఁకఁ బైఁడిపూవులార!
 ప్రేమమయి యగు మాతృమూర్తిగళేమందు
 వా రిరువురుఁ జూజాపుష్పహార మైరి;

యెవ్వ రేపేట నున్నారో యేర్పరించి
 చెప్పండి చూత మెవరైన నెప్పుడైన?
 జగము లేలు ప్రణయజననికృపాలేశ
 మింత గలుగఁ జూచినంతలోనె
 యలరుగోనసీమ యయ్యెను మరుభూమి!
 దండశైల మమృతకుండ మయ్యె!
 మీసామీప్యము సౌఖ్యము,
 మీసాలోక్యంబు ప్రేమమిళితము, శుభమా
 మీసారూప్యము, మోక్షము
 మీసాయుజ్యంబు ప్రణయమిధునములారా!

*

ఫలప్రతి :

పసదనమున కని గానీ
 అసమున కని గాని చూడ కార్యులు సుగుణా
 భ్యసనానక్తుల శ్రుతులకు
 రసాయనమైనర్తు రాదర సరసనూక్తిన్.
 తల్లిదండ్రులప్రేమతత్త్వ మందినవారు
 కన్నబిడ్డలప్రేమఁ గన్నవారు,
 కొలముపెద్దలప్రేమ గుర్రెఱిగినవారు
 తోడివారలప్రేమఁ గూడువారు
 ఆడుబిడ్డలప్రేమ నందికోగలవారు
 చుట్టలప్రేమను జూచువారు

అలుముగలప్రేమ నర్మిలి గనువారు
 చెలికాండ్రప్రేమ నీక్షించువారు
 విశ్వమే ప్రేమగాఁ జూచి వెలయువారు
 దేవదేవునిప్రేమను దెలియువారు
 ప్రేమయే జీవనంబుగాఁ బెరుగువారు
 పరమపుణ్యపూజాపుష్ప మరయువారు.

రా జ్య ల క్షీ

శ్రీసూక్తముగా నిది తల
 పోసినా, పురుషసూక్తముగఁ జేసినా,
 వ్రాసినా నాకృతి నీ వెటు
 నేసిన నరె యింక నీదుచిత్తము శ్రీశా!
 కలుములచెలికిఁ బురస్కృతి
 మలరాయనికన్నియకు నమస్కృతి, పలుకుం
 జెలువకు సత్కృతి యనఁగా
 నిల మత్కృతి వెలయుఁగాక యిష్టార్థములకొ.
 కథలు కథలు గాక కావ్యరూపములుగాఁ
 బలుకుచుంటఁ గలదు భావనరణి,
 కార్యరూపములను గథలుగాఁ గథలుగాఁ
 గావ్యనరణిఁ బలుగఁ ఘనత గాదె!

తేలికయును వాలికయును
 పోలికయును జూపు పలుకుపొందిక తలఁ పైఁ
 జీలిక తొలిక లేడఁగఁ
 గాలికముగఁ గథలు చెప్పఁగలుగుట యనదే!
 తేలికమాటలు మెచ్చే
 బాలకులకుఁ గాక మాకుఁ బస లేదనుటే
 చాలును, జవి లేదనుటే
 చాలును సరను లగు వారు చదువరే! మొదలక.
 పుణ్యులు శౌనకాదులును,
 పూతుఁడు నూతుఁడు, ధన్యనైమిశా
 రణ్యము లేక యుండఁగఁ బు
 రాతనగాథ యొకండు సెప్పఁగా
 గణ్యత యుండు నే యనరు
 గా కధునాతను లైన మీరు సా
 ద్గణ్యము మీఱ నాతెలుపఁ
 గోరిన సత్కథ నాలకింపరే!

*

*

అనుక్రమణిక:

కల దరణ్యమందు కాసార మొక్కండు,
 నిర్మలాంబువులను నిండియుండు
 పథముఁ దప్పి యొక్కపథికుం డచటఁ జేరి
 శీతలాంబువులను నేడఁజేరి.

నలిలవీచి నూచి, చలువలు గొని లేచి
 లలితవాతపోతములు సెలంగు
 గున్న పొన్నవీడఁ గోరిక లొనఁగూడఁ
 బధికుఁ డధిపసించి ప్రకృతిఁ గాంచి.
 చిత్తమున నేమి యెంచెనో, చిత్రమునకొ?
 యడవి గృహమని యెంచెనో, యాటకొఱకొ?
 కూడఁ బాడంగ నెంచెనో, తోడుకొఱకొ?
 యతఁడు రచియించె మంటిచే నాఁడుబొమ్మ,
 మాటలే లేని యొకకొన్ని మంతనములఁ
 బ్రొద్దువోవంగఁ బాంథుఁడు వోయె గాని
 చిత్రముగఁ దన్నుఁ జేసిన సృష్టికర్త
 మాటలాడింప నెఱుంగ దామంటిబొమ్మ.
 కంద దెండకుఁ, జీకటి డిందుపడదు,
 గాలికెగురదు, వానకుఁ గరఁగబోదు,
 అడవిలో నొంటి నుండుట కడలఁబోదు,
 చెక్కు చెదరంగఁబోవ దాచిత్ర మేమొ!
 మానవప్రాణి లేని యాకాసనమున
 నెన్నినా శృంధినను దన కేమిభయము!
 బొమ్మ యెఱుంగదు తనచేంతఁ బలులు పాము
 లంతరాళంబునను బడ్డు లాడుచుంట.
 చూడంగా లేదులు, నడ
 యాడంగాఁ గరులు, మాటలాడఁగ శుకముల్

పాడంగాఁ గోకిలములు

వీడంగా లేవు బొమ్మవేడుక గనుచున్.

భువనమోహనమైన యాబొమ్మఁ జూచి

క్రూరమృగములుఁ బక్షులు గుంపుగట్టి

యనయమును జాట్లుఁ దిరుగాడు నంతే కాని

వెగటుఁదనమునఁ గీడు గావింపఁబోవు.

ఇట్లులు జరుగుచునుండగ

బట్టలవర్తకుఁ డొకండు పథ మెఱుంగక, యా

నట్టడవిఁ బట్టిపోవుచు

నట్టే యాబొమ్మఁ జూచి యాశ్చర్యమునన్.

అమ్మా! త్రిలోకనుందరి!

యిమ్మాదిరి నగ్న నైతి వేమిటి కమ్మా!

కొమ్మా చీనాంబర మని

యమ్ముగుదకుఁ గట్టె నొక్కయంబర మెలమిన్

కట్టి చూచె నతఁడు కన్నులు చల్లఁగా

మొదటికంటె హెచ్చె నుదతిచెన్ను,

హఁడు మరలఁ జూచి వనలక్ష్మి గాఁబోలు

నంచు నెంచి మ్రొక్కి యరిగె నెటకొ?

తనమానముఁ గాపాడిన

మనుజునకుఁ గృతజ్ఞతానమస్కృతి దెలుపన్

మన మెఱుంగదు జడముక్రియన్

మనుపుట్టువు జడము గాక మఱియేమి యగున్

అంబరధారిణి నవరూ

పంబున కచ్చెరువు నంది పక్షులు మృగముల్

సంబరముఁ దక్కి యార్ఘ్య

టంబులు నేయంగ మానె, డాయ వెఱచుచున్.

కొన్నా శ్మశు విధివశమున

సొన్నారి యొకండు కానఁ జొరఁబడి రాఁగాఁ

గన్నులఁ బడె నానుందరి

త న్నాతఁడు మఱచి కొంతదడ వటు లుండన్.

ఆతఁ డామూర్తియందంబు నరసి యరసి

స్వర్ణ మణిభూషణంబులు సంతరించి

లలితమోహనరీతి నలంకరించి

యంగశౌందర్యలక్ష్మి యింపారఁ జేసె.

అంగరక్ష యయ్యె నాభూషణం బయ్యె

స్వర్ణ కారుఁ డింత సాయ మయ్యె

సాధు సాధు వనుచుఁ జన విచ్చి పలుకదు

సిగ్గు గలిగెనేమో! చిత్ర మేమో!

జడమై పుట్టిన నేమీ

మడుగులు గట్టినది స్వర్ణ మణివల్ల రిచే

నొడ లతివరించుకొన్నది

పక్షాతుక వనలక్ష్మి యనుచుఁ బలుకం దగదే!

నడయాడదు, పలుకాడదు

గడగడ కొకవింతసాబగు గలుగు నదేమో!

విడిచియు విడువనిపువ్వులు
 ముడిచియు నలైసలఁ దావి ముట్టినరీతికా.
 వాసరము లిట్లు చనఁగా
 మాసంబులు చనఁగ వర్షమానము చనఁగా
 భూసురుఁ డొక్కఁడు మాంత్రికుఁ
 డాసీమకు వచ్చి దాని యబ్రము గనుచుకా.
 భూతం బంతయు నెఱిగిన
 యాతం డీవర్తమాన మరయఁడె భావికా
 జేసోపీఠిఁ దలంపఁడె
 ధాతకుఁ బ్రతి, బ్రాహ్మణుండు దక్కువవాఁడే!
 తనువు నిచ్చినతఁడె, తనమాన మిచ్చిన
 యతఁడె, యంగరక్ష యరసినతఁడె
 ప్రాణ మిచ్చి, నాఁడె పలికించుకోరె! పా
 లించుశక్తి తమకు లేదు గాక!
 సుగుణుం డతఁ డిటు లెంచుచుఁ
 ద్రిగుణాత్మకుఁడైన యాదిదేవునిక్రియ, న
 మ్మగువ జననాదికంబున
 కగుపురుషార్థము గ్రహించి యాదరమలియై.
 జేసినట్టివానిచేతకు మెచ్చి, కై
 నేసినట్టివారి వాసి మెచ్చి,
 బొమ్మజడత మాన్పఁబూనిక మంత్రించి
 ధరణిసురుఁడు ప్రాణదాన మొనగె.

పుట్టినపుడు, పుట్టంబు
 జుట్టినపుడు, కాంచనంపుసొమ్ములు మేనం
 బెట్టినపు డెఱుంగఁబో దా
 పట్టి యిపుడు పలుకఁజొచ్చెఁ బ్రాణము చేరక.
 మంత్రమహిమఁ గంటి, మనలంగఁ గంటిని
 భూతవృత్త మెల్ల బోల్చుకొంటి
 గూఠమృగము లెల్ల జేరువవా రైరి
 యడవ్వి పూజ్యరాజ్య మయ్యె నాకు.
 తండ్రి యయ్యె నొకఁడు తనుధారణ మొనంగి,
 భ్రాత యయ్యె నొకఁడు బట్ట లిచ్చి,
 యాత్మబంధుఁ డయ్యె నంగరక్ష నొకఁడు,
 పరమగురుఁడ వైతి ప్రాణ మిచ్చి.
 వందనము నద్ ద్విజుండా!
 వందన మఖిలేశ మంత్రపరిష్కండా!
 వందనము కృపాళుండా!
 వందన మని లేమ విప్రవరుఁ బూజించెక.

*

మాంత్రికాశీర్వాదము:

లక్ష్మీకాసారం బిది
 లక్ష్మీని నీ విచటిరాజ్యలక్ష్మీ
 లక్ష్మీశునికృపఁ గాంతువు
 నూత్నంబు గఱపించి పొందు శుభము నిధిదుకా.

పలుకులఁ జేతల భక్తిన్
 దలఁకొనుచిత్తమున నిట్లు ధాత్రీనురు న
 వ్వెలది వివిధార్చనంబుల
 నెలమింపఁగఁ జేసి మఱియు నిట్లని పలికెన్
 కదలు టెఱుంగని వెనుకటి కాలమాయెఁ
 బొదలు టెఱుంగని మునుపటిబొమ్మ వోయె
 వంకయును జంకు లేకుండ నింకమీఁద
 జీవయాత్ర నే నేరీతిఁ జేయుదాన!
 అనువుల నీనిచో యుగయు
 గాంతర మట్టులె యుందుఁగాని నా
 కనువుల నిచ్చి మర్త్యగణ
 మందొకదానిఁగనుండఁజేసి, మా
 ననమున లేనిపోనిజత
 నంబులు గూర్చితి వార్య! నాకు నీ
 వసుమతి యేల? పాలనము
 వచ్చిన, వచ్చెడిచావు దప్పునే?
 అఁడుదానిచేతి యర్థంబు, మగవాని
 చేతిబిడ్డ మనుట బ్రాఁతి యండ్రు;
 అర్థసిద్ధి లేని యాయువు నాకేట?
 నిండుగ్రుడ్డి కేల నెలవెలుంగు?
 ఇయ్యెడఁ బాలనంబునకు
 నెలకొలుపు నూహ జనింపకున్న నే

యయ్యల కిత్తు ...
 యందెడివారును గానరాగ, మా
 యయ్యలు లేరు, నీ వొకడ
 వయ్యవు గానఁ బరిగ్రహింతురా
 వయ్య! పరోపకారి వగు
 మయ్య! ధరామర! నేడు క్రమ్మఱక.
 నావుడు భాతీసురవరుఁ
 డావెలఁదుకఁ జూచినవ్వి యఖిలాత్మక వో
 దేవీ! నీ విటు లాడిన
 భూవలయంబునకె లోటు పుట్టును గాదే!
 సింగపురొద బెడరెడవో? వి
 హంగార్భటి కులికిపడెదో? యనిలోద్ధతికిం
 గుంగెదో? పర్జన్యాంభో
 భంగంబుల భయముపడెదో? పలుకుము దేవీ!
 కరికుంభములమీఁది కురవడి నుఱుకుకే
 నరికి నీ విచ్చిన శక్తి గాక!
 ఆశీవిషంబుల నలమి పైకొను తార్క్య
 పతికి నీ విచ్చిన బలము గాక!
 ఘనతరువ్రాతంబుఁ బెనిచి కూలుచు మహా
 బలున కీ విచ్చిన యలవు గాక!
 యఖిలభూమండలం బంతలో ముంచు మే
 ఘనకు నీ విచ్చిన పెనువు గాక!

వేటె యెక్కడి దమ్మ యీ విశ్వమందు
 అత్మశక్తి తలంప కిట్లంటి గాక
 నీబలము నీ వెఱుంగని నిన్నటివలె
 నేడు గూడ వచింపఁగోఁ జూడ కమ్మ!
 అయ్యలయ్యల కెల్ల నమ్మమ్మ చగుడు
 వయ్యలే లే రటంచు నీ వాడె దేల?
 భువనములు నీదుబొజ్జనే పుట్టె నన్న
 దేవి! యీవిశ్వమాతపు నీవు గావె!
 ఈపు చేయఁజనని దెవ్వరు చేయుదు
 రథసిద్ధు లెల్ల నాశ లెల్ల
 నిఖిలరక్ష సేయు నీయాజ్ఞ లోనుండ
 నాజ్ఞ లేని పరున కగునటమ్మ!
 అనువుల నిచ్చితి నంటివె!
 యనువుల నీగలుగువార అవనిం గలరే!
 అనువులు వచ్చును గర్మా
 వసరోపాధులను బట్టి వాలాయముగో!
 పుట్టినవారు గిట్టుటయె
 పోలు! జగంబులు పుట్ట గిట్టనుం
 బెట్టినయట్టి నీకు, బార
 పెట్టి పరాత్పరు నాత్మశక్తి చే
 గట్టినయట్టి నీకు, నపు
 గా దననేరను గాని, సాకు గ

స్పట్టుట పుట్టువయ్యెనే? న
 నాతనశక్తికిఁ బుట్టువున్నదే?
 ఆకృతిఁ గూర్చిన యనఘాత్ముఁ డెఱుంగునే
 నీయనంతాకృతి నిఖిలమాత!
 పుట్టంబు లిచ్చిన పుణ్యాత్ముఁ డెఱుంగునే
 నీమహామహిమంబు నిఖిలజనని!
 సొమ్ములు వెట్టిన శుచిమంత్రుఁ డెఱుంగునే
 నీ దివ్యతేజంబు నిఖిలశక్తి!
 పట్టంబుఁ గట్టిన ప్రకృతి యెఱుంగునే
 నీజగన్నుతకీర్తి నిఖిలమూర్తి!
 కలసి యేనాఁడుఁ బరులకుఁ గానరాక
 తిరిగి యేనాఁడుఁ బెఱవారి కెఱుంగరాక
 నిగమమంత్రార్థనంసిద్ధి నేడు నాకు
 నాదరంబునఁ బ్రత్యక్ష మైతి గాక!
 లఖిలలోకమహాలక్ష్మి వైన నిన్ను
 నే నుపాసించి కొలిచిన నియతి మెచ్చి
 నాకుఁ బ్రత్యక్షమైతివి లోకమాత!
 వర మొసగు మమ్మ! నీవ యీ వసుధ నేల.
 నీవు ననాతనశక్తివి
 దేవీ! నీయాజ్ఞ కెందు తిరుగున్నదే! నీ
 వీవలె నందువు గానీ
 నావశమా రాజ్యపాలనం బొనరింపక.

గద్దెపొంత వసించి పద్మాడఁగలఁ గాని,
 రాజ్యంబు సేయఁగా రాదు నాకు,
 తేరుచెంత వసించి తీరాడఁగలఁ గాని,
 కయ్యంబు సేయఁగాఁ గాదు నాకు,
 ఓలగంబున నుండి మేలాడఁగలఁ గాని
 కట్టడ సేయఁగాఁ గాదు నాకు,
 చౌకంబునం దుండి చదురాడఁగలఁ గాని
 కానుకబిరు దీయఁ గాదు నాకు
 వలయు నుపదేశ మీయఁగాఁ గలను గాని
 ప్రాభవము లేని నా కేల పాలనంబు
 రాజరాజేశ్వరివి నీవె తేజ మెసఁగ
 నీభువనపూజ్యరాజ్యంబు నేలు మమ్మ!
 నా విని మానినీమణియ
 నంతగుణానుభవప్రపూర్ణయై
 జీవగణప్రకీర్ణమగు
 సిద్ధజగం బఖిలంబు నై జమా
 యావరణంబులొని దగు
 టాత్మ నెఱింగి, ప్రసన్నచిత్తయై
 యావసుధామరప్రవరు
 నారసి ప్రాభవ మొప్ప నిట్లునుకొ.
 తెలిసిన దార్యవర్య! భవ
 దీయనమంచితసత్యబోధ; నీ

పలికినప ల్కమోఘ మని
 ప్రస్తుతి నేయఁగ నేల? మున్ను ధీ
 బలమునఁ బ్రాభవంబునకు
 భావించరిత్ర శుభోదయంబుగాఁ
 బలికిన దై వవాణులకు
 పాయనమే కద నీ మృదూక్తియున్
 నిజమున కొప్పకున్ననవి
 నీతియగున్, మఱియొప్పుకొన్నచోఁ
 బ్రజ కది తోఁచు గర్వమును
 భావముగా, నటుగాన సత్క్రియా
 విజయముచేతఁ బ్రాభవము
 వెల్లడి నేయుట ధర్మమంచు నా
 ర్యజనులు పల్కుచుందు రది
 యా దరణీయముగా దెయ్యెడన్.
 అతఁడే సచిత్తండగు, హితంఁ
 డతఁడే యగు, నాత్మబంధుఁ డాతంఁడె యగున్
 మతిమంతుండు గురుండు
 పతికిఁ బురోహితండునైన పండితుఁ డనఘా!
 దివ్యులగు గురుభార్గవదివిజయునులు
 భవ్యులైన వసిష్ఠాది పరమమునులు
 సచ్చరితులైన ధౌమ్యాది సాధుమునులు
 పతికి హితబంధు గురుపురోహితులు కారె!

యోగనిద్ర నున్న యోగేశ్వరిని నన్ను
 మేలుకొలుపుఁ బాడి మేలుకొలిపి
 జ్ఞానముద్రలోన సర్వంసహాభార
 భరణ మొసఁగినావు భవ్యమూర్తి!
 నీకంటెను హితు లెవ్వరు,
 నీకంటెను సచివు లెవరు, నీకంటె గురుల్
 నీకంటె నాత్మబంధులు
 మా కెవ్వరు గలరు భువనమండలి నసఘా!
 మాకుఁ బురోహితుండవయి
 మాయవనీభరభారకార్యముల్
 చేకొని నేటినుండి పని
 నేయుదు గాక! మదీయశాసన
 శ్రీకరమూర్తివై ప్రజల
 సేమమె నిత్యముఁ జూతుగాక! సౌ
 ఖ్యాకర మకాను గాక వసు
 ధామరసందన! నీకు నెల్లెడన్.
 వృత్తియు, గలిమియు, ధనమును
 బెత్తనమును దీనఁ బేరుపెంపులు గలవం
 చెత్తెఱుఁగునఁ బలుకుదు! లో
 కోత్తర చరితునకు నీకు నురుగుణజలధి!
 అసిధారావ్రతశక్తి
 మసలం గలవాడ వౌట, మా హితమునకె

పసుధావసమున నీకున్
 బసదన మీవలయు ననుట భాష్యము గాదే!
 నా విని మందస్మితుడై
 యావిప్రుం డిట్టు లనియె, నమ్మా! నీయా
 జ్ఞావర్తి నగుదు నై నన్
 నావిన్నప మున్న దది వినందగు మొదలకా,
 ఆర్తి యెఱుంగని విభవ
 స్ఫూర్తిం బ్రాపించి శాంతిశోభావిలస
 స్మార్తు లగు ప్రభులఁ గొలిచెడి
 కీర్తియె పసదనము మా కకిల్పించరితా!
 సంయమిండునకైన సంసారికైన
 గీర్తిధన మిందు నందును గ్రిందువడక
 శాశ్వతం బగు పుష్టి నొసంగుఁగానఁ
 జరయశోధన మొకఁడె వాంఛితము మాకు.
 ఉన్నది పుష్టి మనుజునకుఁ
 దిన్నది పుష్టి పసి కనెడి దేశపునుడి ము
 న్నున్నది గాదా విన్నది,
 కన్నది గాదమ్మ! పలుకుకందువనుమ్మా!
 శుద్ధసువర్ణాత్మసుకృతి యున్నది మాకు
 నేత్త నేమిటి కమ్మ! వృత్తిమాట,
 వరమపావనఁదభాగ్య మున్నది మాకుఁ
 దలఁప నేమిటి కమ్మ! కలిమిమాట,

యన్యదుర్లభానరూర్థ మున్నది మాకుఁ
 దడవ నేమిటి కమ్మ! ధనముమాట,
 మాన్యంపుఁ గవులనంపత్తి యున్నది మాకుఁ
 బలుక నేమిటి కమ్మ! పదవిమాట,
 యున్న దని చెప్పి కొంట గర్వోక్తి గాక
 యమ్మదయ యున్నదనుటకే యర్థ మమ్మ!
 జనని! నీనక్కటాక్షప్రసారమహిమఁ
 గన్న మా కొండుకొదవ యే మున్న దమ్మ!
 ప్రాభవం బున్నది పాలింపఁగా మీకుఁ
 బలు కున్నయది మాకు బలముకొలుప
 దొరతనం బున్నది బిరుదు వల్కఁగ మీకుఁ
 గళ యున్నయది మాకుఁ గాటు నిలుప
 భూతలం బున్నది ప్రోదిసేయఁగ మీకుఁ
 దప మున్నయది మాకు దళము గూర్చ
 నభిమాన మున్నది యాదరింపఁగ మీకుఁ
 జన పున్నయది మాకు సంతరింప
 నున్న దని చెప్పికొంట గర్వోక్తి గాక
 తరతమవిభాగ మొనరించునరణి గాక
 పాలనం బనుబంగారుబండి నడుపఁ
 బ్రాణచక్రంబులను ద్రిప్పు పగిది గాదె!
 నీవు మహారాజ్యమణి
 దై విశ్వము నేలుచుండ నర్హ మె కాదా

మావంటివారు కొలువున
 దీవించుచు నుండి నదుపదేశము లొనగన్.
 గురుపదమున మ మ్ముంచిన
 గురుమతి వీ వెలుంగనట్టి గుణధర్మము లే
 దరయంగ వచింతు నై నన్
 బరమకరుణ వినుమటంచు బ్రాహ్మణుఁ డనియెన్.
 నీతోడునీడగా నిలిచియున్నది గదా
 మృగరాజు బోనులో నిడకుమమ్మ!
 యడుగు దాటకయుండ నడయాడినది గదా
 కరిరాజుఁ గంబానఁ గట్టకమ్మ!
 యుక్క సోకక యుండ తెక్కార్చినది గదా
 విహగరాజును గూట వేయకమ్మ!
 మిడిమిడియెండకుఁ బడగెత్తినది గదా
 ఘణిరాజుఁ బుట్టలో నణఁపకమ్మ!
 ప్రాభవవినోదములమాట పాటిగొనక
 యుపకృతిఁ దలంచి జీవుల కుపచరించి
 విశ్వజనయిత్ర వసుమాట విస్మరింప
 కీభువనపూజ్యరాజ్యంబు నేలుమమ్మ!
 కారంబు మ్రొంగ నోంకారం బెఱుంగునే
 గొరువంకమాటలఁ గొనకుమమ్మ!
 పంచమసిద్ధిఁ బ్రపంచ మెఱుంగునే
 కలకంఠిపాటలఁ దలఁపకమ్మ!

ఫల సమాహారతః బరమార్థ మెఱుంగునే
చిలుకప్రానుడి పాటిసేయకమ్మ!
యమలతావిస్ఫూర్తి నాత్మ యెఱుంగునే
కలహంస నడవడిఁ బలుకకమ్మ!

ప్రభులు చారచక్షువులను పలుకె కొనక
స్వాత్మచక్షువులను మాట సార్థకముగ
విమల ధర్మాభిరక్షఁ గావించుపొంటె
నీభవనపూజ్యరాజ్యంబు నేలుమమ్మ!
సాగరేశ్వరి రత్న సౌధంబుఁ గట్టించెఁ
బ్రియము మీఱ సమాదరింతు గాక!

వర్షతేశ్వరి మణిప్రాకార మెత్తించెఁ
గృహ మీఱ నంగీకరింతు గాక!

క్షీతితలేశ్వరి స్వర సింహాసనముఁ గూర్చెఁ
బ్రేమ మీఱఁగ స్వీకరింతుగాక!

భూతీశ్వరి విహారపుష్పకం బొనరించె
నెలమి మీఱఁ బరిగ్రహింతు గాక!

స్వాంశుమంతు తెల్ల సామంతులై యిట్లై
ప్రాభవంబుఁ గూర్చి భక్తి మీఱఁ

జిత్త మెఱిగి నిన్ను నేవింపఁగాఁ బ్రజా
రక్షఁ గూర్తుఁ గాక రాజ్యలక్ష్మీ!

కాసారలక్ష్మీయే కదలి వచ్చిన దమ్మ
సర్వేశ్వరున కర్ఘ్యసమయ మనుచు.

నారామలక్ష్మియే చేవచ్చినదమ్మ
 విశ్వేశ్వరుని పూజ వేళ యనుచు,
 కేదారలక్ష్మియే కేరి వచ్చిన దమ్మ
 భువనేశు నర్చించు ప్రాద్దటంచు,
 గోకులలక్ష్మియే కోరి వచ్చిన దమ్మ
 పరమేశు సేవించుతరుణ మనుచు,
 భువనలక్ష్మియై చాటింపఁ బూనెనమ్మ
 నిఖిలరక్షకుఁ గీర్తించునిమిష మనుచు
 శుభసమయ మయ్యె నఖిలేశు శ్రుతిహితముగ
 భక్తిఁ బ్రణవతీంతు రావమ్మ భాగ్యలక్ష్మి!

*

*

మఱుపడినది కొఱపడినది
 తెర పడినది ముందు నీకుఁ దెలుపఁగవలెనా
 యెఱుఁగవె? నను మన్నింపఁగ
 నెఱుఁగవె? నావలన వినుట కెఱుఁగవె శ్రీశా?

క్షీరసాగరమథనము

అపతారిక:

శ్రీపతులను సంస్మరించి, నుతించి,
 విఘ్ననాయకుల భావించి, సేవించి,
 దాసాను దాసులఁ దలఁచి, చింతించి,
 ప్రకృతి పురాణసారము సంగ్రహించి
 సారేటిమధియించుపట్టుఁ గన్గొంటి
 కనివిని యెఱుఁగనికథఁ జెప్పుచుంటి,
 చెవియిచ్చి వినరయ్య! శివభక్తులార!
 అలింది వినరయ్య! హరిభక్తులార!
 శ్రీకానపడి మ్రొక్కు చెల్లించుకోరె
 ఆనాటి సుకవుల కది జీవమైన?
 ధీ కానపడి మ్రొక్కు తీరిచికోరె
 యీనాటి సుకవుల కిది భావమైన?
 వారికి వీరికి వ్యంజనంబైన
 తలఁపుల పారేటి తరివెన్న యిడుదుఁ
 జెలిమిచేఁ గొనరయ్య! శ్రీమంతులార!
 తెలివిచేఁ గొనరయ్య! ధీమంతులార!
 జగదీశ తత్త్వంబుఁ జదివినకవులు,
 ప్రకృతితత్త్వంబును బాడినకవులు,
 నేడును నాడు నెన్నికఁ గన్నకవులు,
 తదవ ధేమూలంబుఁ దమకావ్యకథల,

ఆమూలగాధానుధాసారపూర
 మనుభవజ్ఞుల కెల్ల నమృతోదకముగ,
 సుకృతిమూర్తుల కెల్ల శుద్ధోదకముగఁ
 గల్పింతుఁ దత్కథాక్రమ మెట్టి దనినః
 క్షితిదైత్యకులమునఁ జెన్నొండువారు,
 అతిబలాధ్యుల, బలి హాలి యనువారు,
 చెవి సోకఁగానీరు శ్రీవిష్ణుపేరు
 భవభక్తు లని పేరు వడసినవారు
 హరిసిరి నెట్టులై న హరియింప నెంచి
 మారునిచే వరముల నందఁ దలంచి
 ఉరునిష్ఠ వింధ్యాచలోత్తరశిఖరిఁ
 జిరకాలము తపంబుఁ జేసిరి వారు.
 దానవ వరు లిట్లు దారుణభంగి,
 తపము సేయఁగ వారితనువులఁ బొంగి
 పావకజ్వాల లుప్పరమున కెగసి,
 చద లాక్ర మించి భూచక్రంబుఁ గప్పి,
 జీవసంఘంబులఁ జీకాకుపఱుపఁ
 బరమేష్ఠిపంపున భాగవతుండు
 కలహాభోజనుఁడు నిక్కపుహితుఁ బోలి
 దితిజల దర్శించి దీవించి యనియె.
 “చిఱుతప్రాయమునాఁడె శివుని మెప్పించి
 వీరభద్రునిఁ గూడి విశ్వాంగణమున

దక్షునియజ్ఞంబు ధ్వంసం బొనర్చి
 వీరయుద్ధంబున విష్ణుఁ దిట్టించి
 దివ్యమునీంద్రుల దేవసంఘములఁ
 బలుపాట్లఁ బెట్టించి ప్రౌఢఁ గాంచితిరి;
 ఈరేడు జగముల నీ డేది మీకు?
 దానవపతులార! తప మేల మీకు?"
 "మును రమణాచలంబునఁ దపం బుండి
 కెరలి యగ్గిరి తలక్రిందు చేసితిరి;
 చంద్రమండలమున జపము గావించి
 జీవన మచట శుష్కింపఁ జేసితిరి;
 సూర్యమండలమును జొచ్చి యచ్చోట
 విధి విప్లవాంగారవృద్ధిఁ గూర్చితిరి;
 మీతపోబల మప్రమేయము గాదే!
 జగమేలుకొనుఁ డింక, జప మేల మీకు?"
 నావిని, బలి నవ్వి నారదుఁ గాంచి,
 "వలను గాంచిన భాగవతశిఖామణివి,
 నాఁ డాడితివి కదనము పురివెట్టి,
 నేఁ డాడెదవు మమ్ము నిపుణులుగాఁగ,
 వీరభద్రుండేల? విగ్రహ మైన
 మాశక్తి చాలదే!—మఱచిపోయితివె?
 వై కుంఠపతి వీడి వచ్చిననాట
 భయముతో మానెనక్కఱ బాడినపాట!

మముఁ దెల్పితివి, మేలుమాట లాడితివి,
 మరలిపోవుదుగాక! మరియాదఁ దలఁచి,
 కైలాసనగముపై ఘనయోగనిద్రఁ
 గనుమోడ్చియున్న ముక్కంటి మేల్కొల్పి
 మరలిపోనేర్తువే—మాను మీనడత,
 లావిష్ణుసిరి శొల్ల లాడినదాఁకఁ
 ద్రిభువనలక్ష్మి పరించినదాఁక
 దప మేల మానుషదలఁతు? మునీంద్ర!
 ఉన్నయట్టులె మాట లూఁదిపల్కుటనో?
 తిన్నయింటనె పోరు తెచ్చిపెట్టుటనో!
 కలహభోజనుఁ డను ఖ్యాతిఁ గాంచితివి;
 తల నిట్లు వ్రాసినతండ్రిని దెగడి
 తనకుఁ గొల్పిచ్చిన తాతను బాగడి
 జగములఁ దిరుగుట సరిపోయె నీకు
 మముఁబోంట్లఁ జెనకుట మాటలపనియె?
 తిన్నఁగాఁ బొమ్మిక దేవమునీంద్ర!"
 అని పల్కుబలిదై త్యునాంతర్య మెఱిగి
 మాటువల్కుఁగ నోడి మరలె నారదుఁడు;
 సురముని వెల్లనై సురిఁగిన వెనుక
 శుచిమతులై వారు శూలినిగూర్చి
 నిరపధికతపంబు నిష్ఠఁ గావింపఁ
 బశుపతి దనుజులభక్తికి మెచ్చి

నందీశవాహనానందుడై పచ్చి
 పార్వతీనతితోడఁ బ్రత్యక్షమయ్యె,
 తెల్లనినందిపై దేవితోఁ గూడి
 సాక్షాత్కరించిన స్వామిని గాంచి
 పులకితగాత్రులై పూర్వదేవతలు
 శ్రుతిమనోహరముగా స్తుతియించి రిట్లు.
 “సోమసుందరమకాలి! చూడుము మమ్ము!
 కామతమోహేళి! కాపుము మమ్ము!
 భద్రామనోహరా! పాలింపు మమ్ము!
 అర్ధనారీశ్వరా! ఆలింపు మమ్ము!
 భవబంధనము లేదు, పరుడవు నీవు;
 గుణబంధనము లేదు, గురుడవు నీవు;
 ప్రకృతిబంధము లేదు, ప్రభుడవు నీవు,
 ప్రకృతితోఁ జొత్తువు, ప్రకృతి నేలింతు
 సంసారి వయ్యు సుజ్ఞానుండ వీవు
 అర్ధనారీశ్వరాద్యంతమూర్తులను
 భవుడవై మమ్ముఁ బ్రోవఁ బ్రత్యక్షమైతి
 పాలింపవే మమ్ముఁ బార్వతీనాథ!
 సరసమోహనవిశ్వసంకీర్తనముగ
 గురుతగానంద సద్గురుకీర్తనముగ
 సంసారతారణస్వరకీర్తనముగ
 భక్తిప్రణయరూపభవకీర్తనముగఁ

కై వల్యభాగ్యసంగతకీర్తనముగఁ
 భార్యతీపరమేశపదకీర్తనంబు
 వినిపింపఁ గంటిమి; విశ్వదంపతులు
 కనిపింపఁ గంటిమి కై వల్యపదము.”
 బలి, హలి, శ్రుతిసూక్తిఁ బ్రార్థింప నిట్లు
 కరుణాంతరంగుండు గంగాధరుండు
 భక్తమందారుండు ప్రహ్లాదుఁ డగుచు,
 “అనురనాయకులార! అనుజన్ములార!
 వీరభద్రునికంటె వేయిమడుంగు
 లాదరించుచునుండు నాత్మలో మిమ్ము,
 మీతపోనిష్ఠకు మెచ్చి యిచ్చటికి,
 వర మిచ్చి మెప్పింపవచ్చితి” ననినః
 సర్వేశ్వరుని సుప్రసన్న వాక్యముల
 గన్న లానందాశ్రుకణములు గురియి.
 జేతులు జోడించి శివభక్తు లనిరిః
 “వరము ప్రాసాదింప వచ్చితే వరద!
 తనయుల దయఁ జూడఁ దలఁచితే తండ్రి!
 దానవకులవైరి దామోదరుండు
 మముఁ జూచి మాతోడ మాటాడుమాత్ర
 నిశ్చీకుఁ డగునట్లు నీ విమ్ము వరము.”
 అవ విని శంకరుఁ డాత్మ శంకించి,
 తెలి వేది యర్థాంగిదిక్కుఁ గన్గొనియె;

హిమశైలసంజాత యెలనవ్వు నవ్వి
యిగురుఁగెంగేల నందీశ్వరుఁ దట్టె;
మెడ పైఁడిగంటలు మెల్లన మ్రోయ
మోము వాలించి నంది ముంగాలు గదపె;
దనుజ లీతడఁబాటు తముఁ దామ యెఱిగి
శివుతేజ కెదురుగాఁ జేరి యిట్లనిరి.

“అన్న! నందీశ్వరా! యాఁగు మొక్కింత
పరమేశుఁ డన్నింట బాధ్యుడై యుండ
నొఁగాము లెఱుఁగని యసుజుల మమ్ము
నూరడింపకపోవు టుచితమే సీకు?”

వర మిచ్చి పుచ్చుకోవచ్చును గాని
చనవిచ్చి వెనుదీయఁజూఁగె మాతండ్రి
కన్న బిడ్డలమమకారంబుఁ దలఁచి
జగదంబ! నీ వై స నవరింపవమ్మ!
అఖిలేశ్వర! జగన్నియంతపు నీవు
నీశాసనములకు ని ల్పుండునయ్య!
జగదంబ నవ్వించునందడి గాక
నందిని గదలించునటన మే లయ్య!
కొడుకుల యీచిన్ని కోరికఁ దీర్చి
మాయమ్మనవ్వు క్రమ్మఱఁ గాంతుగాక!
తనయుల దయఁజూచు తండ్రి పీ వనుచు
విశ్వవిఖ్యాతిమై వెలయుదుగాక!

నా విని, బొమ్మచందంబున నట్లే
 యున్నచోటనే నిల్చియుండె నానంది;
 ఆపరమేశ్వరు నర్థాంగలక్ష్మి
 చిత్రవిచిత్రంపుఁజెలువంబుఁ దాల్చె;
 భక్తులకార్యతత్పరతను జూచి
 ప్రకృతిస్థుఁడై యుమాపతి తలయూచి
 యాంతర్యమున మెచ్చి యభయంబు నిచ్చు
 చిటునవ్వు మోమునఁ జేర్చి యిట్లనియెః
 “దానవపతులార! తబ్బిబ్బు లేదు,
 విశ్వపాలకుఁడైన విష్ణుని పీడి
 శ్రీకాంత పెరివారిచెంత నెట్లుండు?
 ఎడఁబాపు టొక్కఁడే యీడేఱు మీకు;
 హరికి భార్గవశాప మమరనాథునకు
 దుర్వాసుశాపంబుఁ దోచిన దిపుడు,
 కాలకర్మంబులు గలసినచోట
 మీకామృసిద్ధులు మీకుఁ జేకూరు.
 హితవు నెప్పెదను మీ రిట్లు పోరాదు
 వేయిమాయలవాఁడు వెన్నుఁ డట్లయ్యు
 హరిదాసులకు డాగఁ, డాంతర్య మిచ్చు
 నటుగానఁ గార్యాధు లైనమీ రిపుడు
 హరిభక్త వేషంబు లమరంగఁ దాల్చి
 విష్ణుకీర్తనములు వెలయుంతు రేని

మాయాప్రియుండు నీమాయకుఁ జిక్కి
దర్శనం బొనఁగు మీతలఁపు లీడేలు”.

భవుఁ డిట్లు వర మీయ, పక్కున నవ్వి
అగజాత భక్తుల నల్లనఁ గాంచి

“నుతులార! మీమాట సోకినయంత

పగతురు విభ్రాంతిపడునట్లు మీకు

శాంబరీమాయ ప్రసన్న మా” ననియె.

“ఈతిశూలము గొని యేసితి రేని

అభిమతార్థంబు మీ. కందు” నటంచు

నందుఁడై దితిజుల నంది దీవించె.

అగజావిభునిచేత, నంబికచేత,

వరవృషాధిపుచేత, వరముల నంది

బలిదానపుఁడు వారిఁ బ్రస్తుతిసేయ,

హరి దానపుఁడు వారి కంజలిసేయ,

భక్తసంస్తుతులకుఁ బ్రమదంబుఁ గనుచు

గిరివరాత్మజ తన్నుఁ గీర్తించుచుండ

నందీశ వాహుండు, నాగభూషణుఁడు

వేంచేసె నంబరవీధి; నావెనుక.

వట్టెనామములతోఁ ఘాలంబు నిండఁ

దులసిపూసలపేర్లతో మెడ నిండ

శంఖచక్రములతో శరదరండ నిండఁ

గనకచేలములతోఁ గటితటి నిండ

ననుకులు నిక్కంపు హరిదాసులల్లు
హరినామసంకీర్తనాలాపములను
బంగారువీణలఁ బలికించుకొనుచు
వైకుంఠపురి చేర వచ్చి ద్వారమున.
జయవిజయులఁ గాంచి సన్నతుల్ నించి
మరల పారలచేత మన్ననలంది
పరమేశ్వరవప్రభావంబువలన
సన్నిహితంబైన సాహిత్యశక్తి
వీణాశ్రుతుల మహావిష్ణునిమహిమ
బహిరంతరంబులఁ బ్రకటించుకొనుచు
సంకీర్తనంబుల సాగించుకొనుచుఁ
బలికించి రావేళ భావగీతముల.

“నానోము ఫలముగా నడయాడఁగంటి
నఖిలాండనాథునింహద్వారమందు,
నాతపఃఫలముగా నాచికోఁగంటి
నాత్మేశుహృదయరాజ్యాధిపత్యంబు,
పండులు కొఱికనఫల మింక లేదు,
కన్నెఱ్ఱఁజేసినకథ యింక లేదు,
వదరకుము శుకంబ! పాడకు పికమ!
నాథుండు నేను మంతన ముండువేళ.
మునుపీవు సుకృతివి మరళిఁ బల్కింప?
తెనుక ధన్యవు నీవు వీణ మ్రోగింప,

పాడకే కోకిలా! పలుకకే చిలుక!
 నే నందుకొంటి నానీలాలమురళి;
 నాచేతఁ బడినది నాపైఁ డివీణ;
 సూత్రధారిని నేనె సుకృతిని నేనె,
 హరినామసంకీర్తనామృతసేవఁ
 జొక్కుదు నానాథుఁ జొక్కింతు నింక.
 వై కుంతపతి! నిన్ను వలచి వచ్చితిని
 దేశదేశంబులఁ దిరిగి వచ్చితిని
 వెదకుచు వెదకుచు విమలపదంబు
 సేవింప వచ్చితి సెల వీయు మింక
 ముద లయి మ్మింక నీమోముఁ జూడంగ
 విశ్వేశ! నీకయి వేచి నే నుంటి
 తలుపులు తెఱచి, చిత్తంబును మఱచి
 హృదయేశ! నాకోస మెదురేల చూతు?
 సిరు లొల్ల నీపాదసేవయె కాని,
 పద మొల్ల నీమీఁదిభక్తియె కాని,
 జ్ఞానంబు నొల్ల నీస్మరణయె కాని,
 గౌరవం బొల్ల నీకరుణయె కాని,
 అర్థినై దాస్యంబు నభిలషించితిని
 వరదుండవై నాకు వై కుంతవాస!
 దర్శనంబు నొనంగి దాస్యం బొనంగి
 జగదరింపగ నేఁ డభయ మీవయ్య!"

భక్తు లీవిధముగాఁ బాడి కూయిడఁగ,
 నగరిలో లక్ష్మి కానందంబు గాఁగ
 సాగటాల నాడుచు సోలి, యాలించి
 'అభయమిచ్చితి' నని యబ్జాక్షుఁ డనియె,
 'ఆటయోడితి రిప్పు డభయ మెవ్వరికొ
 'సెలవీయుఁ' డని లక్ష్మి చిటునవ్వు నవ్వె
 హరి లేచి మాటాడ కాస్తానికేఁగెఁ
 జేసినపని కంత సిరి చిన్నవోయె.
 నాలుగుమూలల నగరిలో నంత
 హరిదాసులనుగూర్చి యబ్జాక్షుఁ డిడిన
 యభయవాక్యంబున కలజడి వుట్టె
 తుంబురుం డిటునటుఁ దోపఁక తిరిగె,
 నారదుం డున్నజ్ఞానంబు నశింప
 గరుడుని చెవిలోనఁ గాబోలు, నేమొ
 యూఁది వెల్లమొగంబు నొంది మ్రాన్పడియె;
 తనతప్పె లక్ష్మికిఁ దలమీఁద నుండె.
 తుది కంద తేకమై త్రొక్కుడుల్ గాంచి
 దాసుల కభయంబు తగ దని కొంత
 విన్నవింపగ మహావిష్ణునిచెంత
 కొక రొక్కరుగఁబోయి యుగ్గడంచుటకుఁ
 దెగువచేసిరి కాని తేకువ లేక
 యెవ్వరు ముందేగి యెఱిగింపవలెనొ

మతి దప్పి శాంబరీమాయకు లోగి
 తేలక, యిందందు తిరిగి; రాక్షిదప.
 తుంబుగుం డిది దుష్టదోహదం బనియె
 నారదుం డిది విధానంబు గా దనియె
 వై న తేయుం డిది వరుస గా దనియె
 గుడుసువా లిది మాయఁగూరుట యనియె
 కంతుం డిది ప్రమాదకారణం బనియె
 లక్ష్మి యియ్యది భయాలంబనం బనియె
 ఎవ్వ రే మాడిన నేమి? యద్ధులకుఁ *
 బలు కిచ్చి తప్పునే ప్రభుమూర్తి యతఁడు?
 హరి యురంబున లక్ష్మి యలిగి కూర్చుండె,
 చక్రంబు బుజమున నసి దప్పి పడియె,
 గరుడుండు పాదాలకడఁ బడియుండె,
 మన్మథుం డాత్మలో మత్సరపడియె,
 వీణతీగలు త్రెంపి వేసెఁ దుంబురుఁడు,
 మతిదప్పి యిటునటు మసలె నారదుఁడు,
 సంసార మిట్లుండ సారసాక్షుండు
 బెదరక దాసులఁ బిలిపించు కొనియె.
 వినమితగాత్రులై వీణాస్వనములఁ
 గఁతస్వరమ్ములు గలిపి శ్రీనాథు
 శోభనముఖమునఁ జూపులు నిలిపి
 హరినామసంకీర్తనాలాపములను

తముఁ దాము మఱచి నృత్యముఁ జేసికొనుచుఁ
 బటతెంచుచుండిన భక్తులఁ గాంచి
 కుశలకటాక్షముల్ కొనరి విభుండు
 తేనియవల్కులఁ దేర్చి యిట్లునియెః
 “గొడవలు లేవుగా గుమ్మమునొద్ద?
 తడవయ్యె నే మమ్ము దరిసింప మీకు?
 దాసానుదాసునితప్పు పైరించి
 చనుదెంచి నా రంతె చాలు భాగ్యమున!
 దాసులు చుట్టాలు, దాసు లాత్మజులు,
 దాసులే యుసుగులు తన కెల్లయెడలఁ;
 దనకు దాసులకు భేదం బెందు లేదు
 దాసులఁ జూచితి ధన్యుండనైతి”.

అన విని యుప్పొంగి హరిదాసు లనిరి
 “దానవవైరి! మాతపములు పండెఁ;
 గువలయాధీశ! మాకోర్కులు నిండె,
 శ్రీనివాసునిదయఁ జేసి యీనాఁడు
 దాసులజన్మముల్ ధన్యంబు లయ్యె!
 కన్నులు కన్నులుఁ గలిసికొన్నపుడె,
 చిత్తంబుఁ జిత్తంబుఁ జేరినయపుడె,
 మావరంబులపంట మాకు లభించె.”

అని వినుతించుచు నసురనాయకులు
 లక్ష్మీశు పదకమలములకు మ్రొక్కి

బలి పాటఁ బాడఁగా బ్రహ్మచుభూతి
నందినట్టులు హలి యాడఁగాఁ దొడగె;
వరభక్తి కది పారవశ్యచిహ్నముగఁ
బద్మాక్షుఁ డాత్మలో భావింపఁదొడగె;
హలి వీణ మీటఁగా నద్భుతానంద
పరవశుండై బలి పాడంగఁ దొడగె.

“హృదయేశ! ప్రాణమే యిచ్చినసిన్నుఁ
గానని యొకనాఁడు కనరి తిట్టెని,
వలుకని యొకనాఁడు ప్రాకులాడితిని,
నిలుచునే కోపంబు నినుఁ గన్నయంత?

న న్నాడికొను నంగనాచు లేడ్వంగ
నాకంటఁ బడతివి నా కంతె చాలు;
నను బతిమాలితి నా కంతె చాలు;
సరసఁ జేరితి హరీ! చరితార్థ నైతి.
హృదయంబుతోడనే యెగిరి రాలేక
ఆత్మేశ! నీయెడ నపచారి నయ్యు,
భావంబువెంటనే పరువెత్తలేక
అఖిలేశ! నీయెడ నపరాధినయ్యు,
మద్యోన నీదివ్యమంగళాకృతిని
సేవించుకొంటిని జేరితి నిన్ను;
తలఁపులో నీదివ్యతత్త్వరూపంబుఁ
గల్పించుకొంటిని గాంచితి నిన్ను.

పదము లొత్తంగ నేర్తుఁ బాడంగ నేర్తు
భావ ముంపంగ నేర్తుఁ బఠరింపనేర్తుఁ
గృతులు దీర్పంగ నేర్తుఁ గీర్తింప నేర్తుఁ
జిత్త మత్తంగ నేర్తు నేవింప నేర్తు
భక్తిసేయంగ నేర్తుఁ బాలింప నేర్తు
ఆలించి నాదాస్య మంగీకరించి

సెల విమ్ము నే నేమి సేయంగవలెనొ?
నాథ! నీచిత్తము, నాభాగ్య మింక.

వక్షంబు బరు వెక్కె వరద! నీ కిప్పుడు
శ్రీకాంత నానెత్తి జేర్చికో నిమ్ము,
భుజములు నొచ్చెను భువనేశ! నీకు
భూకాంత నాభుజంబుల మోవ నిమ్ము
శంఖచక్రంబుల సకలాయుధముల
నఖిలాంగకములు కాయలు కాచిపోయె

దాస్యంబు సేయ నే దగ్గఱనుండ
ప్రభువరా! నీ కిట్టిబడలిక లేల!”

అని దానవుఁడు పాడ నబ్జనాభుండు
ఆ శాంబరీప్రభావాహతుఁ డగుచు
నది భక్తులప్రపత్తి కానపా లనియొ,
అది దానవరులభక్త్యావేశ మనియొ,
అది భావసంకీర్తనానంద మనియొ,
అది శ్రుతిసుఖముగా నాలించె గాని

అది యమంగళవాక్య మనుకొనఁ డయ్యె
 అగ్రహింపఁగనేరఁ డయ్యె నందులకు.
 ఆ యమంగళవాక్య మాలింపలేక
 ధృతి యేది శ్రీకాంత తెలి మూర్ఖులై;
 తమ్ముఁ దా మెఱుంగఁ తార్జ్యాదు లెల్లఁ
 జేష్టలఁ దక్కిరి చింతలఁ జిక్కిరి;
 మాయచే స్మృతి వీడె మాధవుఁ డంత;
 అద నెంచి శూలాన హరి తొమ్ము నొం
 కమలతో వనమాలఁ గౌస్తుభమాల
 హరియించి దానవు లరిగిరి సురిగి;
 పోయె లక్ష్మి యటంచు భూనభోంతరము
 లొక్కట మాత్స్ర్యోగు చున్నంతలోనె
 గరుడ సుదర్శన ఘనభాగవతులు
 తెలిసి యేగిరి వెంట దితిజుల నంట;
 వారికి వీరికి వనధిపై మింట
 నతిభయంకరయుద్ధ మయ్యె; శ్రీతోడ
 నబ్ధిలో హలి గూలె; నాబలి పాతె;
 హరిబంట్లు వ్యర్థులై యరిగిరి పురికి.
 అలోన హరి తెలి వంది డెందమునఁ
 “గొల్లవోయినదె వికుంతపురంబు?
 పోయెనే లక్ష్మి యీభువనముల్ దాటి?
 వెట్టివాఁ డయ్యెనే విశ్వపాలకుఁడు?

కాలకర్మంబులు గలసినచోట
 మునిశాప మూతఁగా మొనసినచోట
 కారకు లైరి రక్కను లిప్పు డనుచు
 యోగదృష్టి సమస్త మూహించుకొనుచు!
 శివుఁడు మూలము కాలచిహ్నంబు లెఱుంగ
 శివుఁడు మూలము కర్మసిద్ధిఁ జేకూర్చ
 శివుఁడు మూలము లక్ష్మీఁ జేరుప నెడవ
 శివుఁడు మూలము తపస్సిద్ధి ఘటింప
 శివుఁడు మూలము జ్ఞానసింధువుఁ దరువ
 శివునాజ్ఞ లేనిచే చీమేల కుట్టు?
 శివునకే విషఫలశ్రీ సమర్పింతుఁ
 దా నెవ్వఁ డీమాయ తన కేమి గలదు?
 శ్రీహీన మైన నాశిశిరవాసరము
 ధన్యాత్మునకు వసంతంబు గాఁగలదు,
 అంధకారావృతంబైన నారాత్రి
 భాగ్యరాశికిఁ బట్టపగలు కాఁగలదు,
 అగుగాఁక కరుణాపయస్సింధు వతఁడు
 అగుగాఁక శ్రితజీవనానందుఁ డతఁడు
 కాలవశంబులు కష్టసుఖమ్ము
 లడలఁ డుబ్బుఁడు ప్రాజ్ఞుఁ డని హరి తలఁచె.
 తన ప్రతిజ్ఞయుఁ బోయెఁ దన్వియుఁ బోయె
 పరకొనుభ ము పోయె వనమాల పోయె

శ్రీవత్స మెంత నొచ్చెనొ చిన్నవోయె
 అఖలేశుఁ డసురమాయకు వెల్లవోయె.
 క్షీరాబ్ధి మధియింపజేసిన దిదియె,
 జేజేల దాయాలఁ జెఱచిన దిదియె,
 సితకంఠుఁ గఱకంఠుఁ జేసిన దిదియె,
 శ్రీవిష్ణు విభ్రమశ్రీగాఢ యిదియె.

త్రా వ ణ శ్రు క్ర వా ర ము

శ్రీలఁ జెలువొందుటకు నువాసిను లొనర్చు
 శ్రావణీశుక్రవారపూజలకు నలరు
 నమ్మహాలక్ష్మీ శుభదృష్టి నవతరించు
 నమృతవీచిక లశుభంబు నార్చుఁగాత!
 దేశకాలపాత్రములనుస్థితికి మనుజు
 హృదయములకును సంబంధమేమిగలదో?
 శ్రావణముతోడఁ దొల్లింటిచరిత మొకటి
 సంస్మృతికి రాఁగ వ్రాసితిఁ జదివికొనుఁడు.
 “ఏనాఁటి కానాఁడె యెగతాళిఁ గావించు
 ముసలిమాదిగముండ మొగము చూచి
 కడకంటిచూడ్కినే కనఁబడునాముద్దు
 భామామణిమనోజ్ఞ భావ మెఱిగి

కాలానుసారంబుగా వచ్చుపర్వంపు
దినములమాట ముందే గ్రహించి
దినవెచ్చమున కెంతధనము గావలయునో
యించుమించుగఁ జూచి యేర్పరించి
యిచ్చుచుంటి నే నడుగకే యింతదాఁక
నక్కటా! పుండుపైఁ గారమట్లు తేపె
వచ్చినది శ్రావణశుక్రవాసరంబు
చేతఁ గాసైనలే దేమిచేయువాఁడ.

“నీసరివారు లేరనుచు
నిన్నరియించెనె మీలతాంగి, నీ
మీసలలోనిన వ్యమృత
మే? సరి! శ్రావణశుక్రవారపుం
గాను నొసంగనైనఁ గొఱ
గానియనాథపు నీకు సానిసా
వాసము లేలరోరి! తులు
వా! సరివారలఁ జూడతేదురా?
లేరబొజంగ నీమనసు
దీరఁ జరింపఁగ నెల్లకాలమున్
దారము గట్టినావె వెల
దారకు? నీమొగమిచ్చమాట బం
గారపుమాట గాదు వెడఁ
గా! పడరా! యని పెద్దలంజెన

న్నాటిడిచేసి త్రోసినది
 హా! యిక నూరక యెల్లు పోవుదున్?
 సంచులు విప్పి రూప్యము ల
 సంఖ్యము దానిమొగానఁ బాఱఁబో
 యించిననాఁటిమాట యెట
 యేగెనో? బూతులనాటకంబుఁ దీ
 యించి క్రమంబుగా నభిన
 యించుచు నున్నది యిప్పు డక్కటా!
 మంచియుఁ జెడ్డయున్ దెలివి
 మాలినతో తైఱుఁగంగఁజాలునే?
 మూఁడంతరువులతో మేడఁ గట్టింపఁగా
 నవిడిమాన్యము తెగనమ్మినాఁడ
 పరునదప్పని యేడువారాలనగలకై
 మడిపల్లెపొలము చేవిడిచినాఁడ
 నాకులుఁ బోకలు న త్తరువులకునై
 చెల్లూరిపంపు గాఁ జేసినాఁడ
 నప్పటప్పటికినై యమలాపురంబులోఁ
 గొబ్బెరతోటఁ బోద్రొచ్చినాడఁ
 దక్కుసర్వస్వముం గూడ దానిపేర
 వ్రాసి యిచ్చితఁ గాసైన వడలకుండ
 నింక నేదాఁచికొనియున్న దేమి గలదు?
 తెమ్ము తెమ్మన్న నేరీతిఁ దెచ్చువాడ?

పూటపూటకు నాపెద్దబూచి కొసరి
 కొసరి పంపెను బత్తెంపుఁగూటితోడ
 నేను నాభార్యయును బొట్ట నింపికొనుచు
 బ్రదుకుచుంటిమి చాపక బ్రదుకకుండ.
 “నావరాలమూట నాకొంగుబంగార”
 మన్ననోటితో నె యామునలిది
 “యినుపగజ్జెలయ్య యీడుపుఁగాళ్ళయ్య”
 యనఁగఁజాగె నేమి యనఁగఁగలదు?
 తామన మొప్ప నన్నటు ల
 దల్చుచు నుండినతల్లిఁ గాంచి భా
 మామణియైన నీకు నిది
 మంచిది గా దని చెప్పకుండ నె
 మ్మోము మలంచి చిత్తరువు
 బొమ్మవలె న్నిలుచుండెనార! నే
 నే మని యెంచుకొందు; మఱి
 యేగతి దానిమొగంబుఁ జూచెదన్.
 భామ నామీఁదఁ గలయట్టి ప్రేమచేత
 నిమిషమున కొక్కయందంబు నెఱపుకొఱకుఁ
 గోకలును సొమ్ములును గోరికొనుటెకాని
 యాలతాంగికిఁ దుచ్చధనాశలేదు.
 భామామణి నానంగతి
 నామూలగ్రం బెఱుంగు నైనను దనకీ

నోమునకుఁ గాను నేనే

ప్రేమ నొసఁగవలయు ననుచు వేడడుకపడెడుకొ.

వలసినయపు డొక్కటిగా

నొలిచిఁకొనుచుఁ దెచ్చి దాని కొసఁగితి మఱినా

కులకాంతయొద్ద నొకమం

గళనూత్రముకంటె వేఱుగతి లే దకటా!

పెడమొగము గాక నే నే

మడిగిన నానందనూచకాననమున ని

చ్చెడు నానతి నీక నే మని

యనుగ, నడుగరానిప్రియపదార్థము నకటా!

మాపరస్పరనిత్యసంబంధమునకు

మంత్రపరిపూతచిహ్నమై మంతుకెక్కి

నేనె నాచేతఁ గట్టినదాని నకట!

త్రైంచి నా కిమ్మనుచు నెట్లు దేవురింతు.

కాసు నీయకున్న గడుసరిముదిలించె

యేపికుక్కవోలె నెగసిపడును;

భామ తోవకుండఁ బడియుండు నాకయి;

పోవు పెట్టు? పోకపోవు పెట్టు.”

అనుచు నిట్లు కోటలమ్మచెఱువుగట్టు

చెంత నున్న జావ్విచెట్టుక్రిందఁ

గూరుచుండి ర్జాలి గోవిందరా వున్ను

రున్నురనుచు వెచ్చ నూర్చుచుండె.

అతఁడు చూచుచున్న నటు చూడకుండిన

నెవరిజోలి లేక యేగుకాల

మట్టె తిరిగిపోవ నర్కుఁ డంబుధిలోన

మునిఁగెఁ; దమము దెసల ముంచికొనియె.

దీడ్డితలుపుమూల దివ్వె ముట్టించిన

సమయ మాదిగాఁగ జానకమ్మ

విభునిరాకకొఱకు వేచి తాఁ గూర్చుండె

గడకు వంటయింటిగడపచెంత.

పడఁతి యటు చూచుచుండఁగ

గడియలు జాములుగ మాటి కన్నులలోనే

కడచుటయె కాని ప్రియనా

ధుఁడు వచ్చెడు జాడయైనఁ దోఁపకయుండెన్.

అపు డయ్యంగన యంతరంగమునఁ “గ

ట్టా! యింత నేయంగఁ బా

పవుడై వంబునకున్ వినోద మొకొ? మా

పైఁ గోపమో? కానిచో

విపరీతస్థితిఁ గూర్చి యీవిధమునన్

వేధింపఁగా నర్వభూ

తపరీపాలకుఁ డైన దేవుఁ డిటు ని

ర్దాక్షిణ్యుఁ డై యుండునే?

చేతఁ గాను లేక చింతాకులాత్ముడై

నొగులుచున్న నామనోహరునకు

సరిగఁ జేయఁదగిన పరిచర్యలందు నా
 దోష మేదియైనఁ దోఁచె నేమొ?
 ఇ ల్లెరవుగ వారాంగన
 యిల్లె నతముగాఁ దలంచి యెల్లప్పుడు నా
 వల్లభుఁడు చరించుట కే
 నొల్లమి వాటించి యుంటినో యెప్పుడై నక?
 పడవుఁబడఁతివలలఁ బడిననాథునకు నా
 మోముఁ గన నసహ్యమేమొ యనుచు
 శిరము వంచి నేవ చేయుచుంటిని గాని
 కన్ను లెత్తి చూడఁ గలిగినానె?
 ధనమునకు వలచువారాం
 గన యొల్లమిఁ జూపి మనసుఁ గందించునో నా
 ధున కని నగలను నాయం
 తనె యొసఁగితిఁ గాని యురక తగ వాడితి నే?
 సొనియింట నై నఁ జల్లనిమనసుతోఁ
 బ్రాణనాథుఁ డుండవలయు ననుచు
 వచ్చునంతలోనె వడ్డించుటే కాని
 నిమిషమైన నింట నిలిపి యెఱుఁగ.
 ఆదరించి మాటలాడక యుండిన
 నారగింపవచ్చు నప్పుడై న
 నాత్మభర్త కంటికగపడు చుండె నా
 కంటె చాలు ననుచు నానపడితి.

వెలవెలఁది ధనము దెచ్చుని
 యలిగి మనోనాథు నొప్పనాడుటవలనన్
 గలఁగినమదితోఁ దోఁపక
 యలమరుచున్నాఁడో? యేమో? యారాటమునన్
 కరముల దాఁటిపోయె సిరి;
 కట్టఁగగుడ్డ, తినంగఁ గూడుసున్
 గఱవయిపోయె; నాపడపుఁ
 గత్తియకోరికలెల్లఁ దీర్పదు
 స్తరమయిపోయె; నిట్లయిన
 దానిపయిం దగులంబు వీడదు
 ర్భర మయిపోవుచున్న యది
 భర్తకు; నేనిక నేమిచేయుదున్.
 ఎత్తటి నీకు నెట్లు సహి
 యింపఁగ రానిదొనంగు గల్గునో
 యత్తటి దీని నీమగని
 కందఁగఁజేయు మటంచుఁ జెప్పి మా
 యత్త యొనంగె నొక్క పర
 మాద్భుతవస్తు వొకండు; దానిఁ దా
 యెత్తున నుంచి నేను నపు
 డే గళసూత్రమునందుఁ గూర్చితిన్.
 ఆమె చెప్పినట్లు లది యిప్పు డెట్లులెనఁ
 బ్రియుని కీఁత యుపకరించు ననుచుఁ

బోవ మిగిలి యున్న భూషణం బిడె యని
 యాయఁ దలఁచి యుంటి నీదినమున.
 అకటా! యతఁడు దురాళా
 వికలహృదయుఁడగుచుఁ బాపి విధిదూఱుచుఁ దా
 నొక చిల్లిగవ్వఁ జేసో
 పక యుండుట కెంతచింతపడుచుండెనొకొ!
 అర్ధరాత్రివేళ నంధకారంబున
 నాఁడుదాన నొంటియైనదాన
 నిల్లు వెడలు టెప్పు డెఱుంగనిదాన నే
 నెట్లు విభుని వెదక నేఁగుదాన?
 ఏమి నేయుదాన నెటు వ్రోవుదాన నీ
 కాళరాత్రి నెట్లు గడవుదాన?"
 ననుచు జానకమ్మ యతివిషాదంబునఁ
 బ్రియునికొఱకుఁ బరితపించుచుండె.
 తలవాకిటను దల్పు తట్టినయట్టె న
 లేచి యవ్వలి కేఁగి చూచి వచ్చుఁ;
 బెరటిగుమ్మమునొద్దఁ బిలిచినయట్టె న
 నల్ల న చెవి యొగ్గి యాలకించుఁ;
 జేరువ నట చీమ చిటుకుమన్నట్టె న
 నదరిపాటున లేచి యవులఁ జూచుఁ;
 బ్రియుఁ డెట్టయెదుటఁ గాన్పించినయట్టె నఁ
 ద త్తరంబున లేచి యొత్తగిల్లు

నెవుడు వచ్చునో నానాభుఁ డింటి కనుచు
 సంభ్రమించుచు నున్న యాజానకమ్మ
 కవుడు వరిసరముల నెట్టి యబుకుడైన
 భర్తజాడలె కాఁ గానఁబడుచునుండె.
 అట్టులుండ రాత్రీ యామద్వయం బయ్యెఁ
 గూరుచున్న సతికిఁ గునుకు వచ్చె
 సంతలో నదేమొ యాకస్మికంబుగా
 నట్టె యింటిదీప మాటిపోయె.
 ఒక్కయింతలోనె యువిద తా గొంతెత్తి
 “వదలు మయ్య! చేయి వదలుమయ్య!
 మగఁడు ముట్టఁదగిన మంగళనూత్రంబు
 ముట్టఁబోకు మయ్య మ్రొక్కుదాన.
 వనిత పతికొఱకునై నన్
 వనితకొఱకు నాభుఁడైనఁ బ్రాణంబులు పో
 యినదాఁక విడువనొల్లని
 ఘనవస్తువు నంట నీకుఁ గలుషము గాదే!
 ఐదువతనమునకుఁ గుఱి
 గాదిలిమగనియెడ నిరతగాఢప్రేమా
 పాదనమున కుపకరణము
 గాదే తీని నొరుఁ డంటగాఁ దగ వగునే?
 కడుపు మండుచున్నఁ గలవారిభవనంబు
 లకట! యీపురంబునందు లేవె?

యిస్సి! యిట్టిపేదయిల్లాల్లితాళిత్తో
 నీదరిద్రజలధి నీదంగలవే?
 అని యీగతి వాపోయెడు
 వనితపయిం గరుణలేక వాడట్టె పుటు
 క్కునఁ దాళిఁ బ్రెంచికొని వ
 చ్చినదారిం బాటిపోయెఁ జడినుడిపడుచున్.
 ఇరుగుపొరుగువార లెల్లరు నాజాన
 కమ్మ యార్తనాద మాలకించి
 త్వరగ నేగుదెంచి పరికించిరే కాని
 దొంగజాడ నుత దొరక దయ్యె.
 జానకమ్మ, పూతచరిత, ప్రాణముకంటె
 ఘనము గాఁగఁ జూచుకొనెడుతాళి
 చోరుచేతఁ బడియు నుదతియొడిం జేరె
 దల్లిఁ బాయనట్టి పిల్లవోలె.

*

*

కంట నిదుర లేక కాలుగాలినపిల్లి
 కరణి వీధులెల్లఁ దిరిగి తిరిగి
 కుటిలచిత్తుఁ డైన గోవిందరా వప్పు
 భామమందిరంబు పజ్జకరిగి.
 కాచదీప మున్న కంబముకడ కేగి
 చిన్న జేబులోనఁ జేయి పెట్టి

వసువుదార మొకటి పైకెత్తి కనుగొని

తెల్లబోయి కన్నుఁ దేలవైచి.

కటకటపడుచుండఁగ న

చ్చటి కొకగుఱ్ఱంపుబండి చనుదెంచిన నే

మిటి కిది యని నెమ్మదిఁ ద్రొ

క్కట మినుమడియైనఁదెలియఁగాఁదగుననుచున్.

అశ్వచోదకుచెంగటి కరిగి మిగుల

మెలపుతోడుత నాతనిఁ బలుకరించి

యాగమనకారణంబేమి యరుచు నడుగ

నతఁడు నిట్టూర్పు విడిచి యిట్లనుచుఁ జెప్పె.

“పాములతోటజమిదా

రీమెకు నెల కైదునూఱులిచ్చి నిలుపఁగా

శామోదించెను దుర్భర

కామవికారంబు గన్నుఁగవ మూయింపన్.

తంటాలమారివెలవా

ల్లంటులవిషదృక్ప్రసారకలనంబునఁ బె.

నన్నంటల మిడుతలవలె నిటు

వంటిధనికు లెందఱైరొ పరికింప మొకో!

తన కెంతజమి నున్నన్

గనుగొన గోవిందరావుకంటె ధనికుఁడే

తినుటకు లేకుండఁగ నా

తని జేసినభామ యితనిదయఁ జూచునొకో.

తనకుఁ బ్రాణమానధనముల నర్పించి
 కులవధూమతల్లి గొలుచుచుండఁ
 దనదుప్రాణమానధనముల హరియించు
 వెలవెలందిఁ గోర వెట్టిగాడె.”
 అనుచు నీరీతి నతఁడు దన్నాదరించు
 ప్రభునియవివేకమునకు నై పరితపింప
 నదియె గోవిందరావున కాత్మమూఢ
 బుద్ధి మాయించుదివ్యప్రబోధ మయ్యె.
 అంతరంగంబునందుఁ దాపానలంబు
 నిండి యాకస్మికంబుగా మండసాగె
 భావపీఢిని శతకోటిభానుకిరణ
 జాలములు దుస్సహంబులై జాలుకొనియె.
 కన్ను లెఱ్ఱనయ్యెఁ గనుబొమ ల్ముడివడఁ
 బెదవు లదరె నాల్క పిడుచవాఱె
 మొగము జేవురించె ముకుపుటంబులు విచ్చె
 నిడుదయాళ్పు లెగసె నొడలు వడఁకె.
 ప్రబలమారుతమున సుడివడినజలధి
 పెడలెడుతరంగములువోలె విపులతాప
 వహ్నిఁ గ్రాఁగెడునాతనిస్వాంతమందు
 నెగసె భావస్ఫులింగంబు లగణితముగ.
 తడఁబాటు గదుర ముందడుగు వేయఁగఁజూచు
 నాఁ యెందుల కటంచు నట్టె నిలుచు

దర్శ మేర్పడఁ బోయి తలుపుఁ గొట్టఁ దలంచు
 నిది యేమిపని యంచు మాని మరల్చు
 బిలిచినఁ బలుకునో పలుకదో యని యెంచు
 నేమైన నేమని యీనడించు
 మొగముఁ జూపించి నాటుగుమాట లన నెంచు
 సిగ్గుండునా యని చీదరించు
 గాలకారణవశత నాకస్మికముగ
 స్వాంతమునఁ దోచునట్టిభావాంతరంబు
 ప్రకృతి నే మార్చివై ప నప్రాజ్ఞ నొకని
 బ్రాజ్ఞఁగాఁ జేసె ననుట యేపాటిమాట.
 ఇంతలో భామ ముద్దుల నిచ్చి పంప
 నాజమిందారుఁ డేతెంచి యచట నున్న
 ర్యాలిగోవింద రావుపార్శ్వముననుండి
 యశ్వశకటంబుపై నెక్కి యవులఁ జనియె-
 కోపము నిరాశయో యనుతాపమో య
 సూయయో దుఃఖమో మదిఁ జొచ్చి కలఁపఁ
 దెలుపఁగా రాని వేదన యలమికోనఁగఁ
 గొయ్యవడిపోయె నతఁ డొక్క కొంతసేపు.
 ఇట్లు లుండి యుండి యేమి భావించెనో
 గాని యతఁడు సానిదానియింటి
 వంకనై నఁ గనక వడివడినడలతో
 నాత్మగృహముచెంత కరుగుదెంచి.

గుండె లతివేగమునఁ గొట్టుకొనుచునుండ
 దీప్రనిశ్వాసముల మాట దేలిపోవఁ
 దనసతీమణిఁ బిలుచుచుఁ దలుపుఁ గొట్టఁ
 దత్త ణమ వచ్చి యాతన్ని తలుపుఁ దీసె.
 భయము విఫయంబుఁ జిత్త సంభ్రమముఁ దోఁప
 దిగులుపడుచున్న యట్లున్న మగువఁ గాంచి
 సంశయము, సిగ్గు దుఃఖంబు నందడింప
 నతఁడు గొబ్బునఁ కౌఁగింట నదిమికొనియె.
 ఆకులు రాల మ్రోడై నట్టినుమశాఖఁ
 దుదిదాఁకఁ జిగురాకు దొడిగినట్లు
 గ్రీష్మతాపమునఁ గ్రాఁగెడుసరోవరమున
 మలయానిలము స్వారి సలిపినట్లు
 అడునుముట్టఁగ నింకి యడుగువట్టినయేట
 నమృతవాహిని దొలఁకాడినట్లు
 కాలమేఘమునఁ జీకటులుగ్రమ్మినమింటఁ
 బండువెన్నెలవెల్లు నిండినట్లు
 సతతపరితాపపరిఘన్న జానకీహృ
 దంతరంబున నానంద మంకురించి
 యంత కంతకు వర్ధిల్ల నానెలంత
 ప్రాణనాయకుకౌఁగింట మేను మఱచె.
 అడ్డమగుమాయ మాయించి యాత్మ దివ్య
 మోక్షలక్ష్మీసమాసక్తి మురిసినట్లు

రోవెలది రోసి గోవిందరావు నాత్మ
 దారతోఁ గూడి తన్మయత్వంబుఁ గాంచె.
 ఆమహానంద మవ్యక్త మైనదగుట
 నప్పు డాదంపతులహృదయాంబుజంబు
 లెట్లలరి భావగంధంబు లెట్లు లెగసి
 పరిమళించెనో తెలియంగఁ బడకయుండె.
 జానకమ్మ యెంత చక్కని చెలువయో
 యిన్ని నాశ్శదాఁక నెవరి కెఱుక
 ప్రియునిప్రేమతోడి బిగికొఁగిటను గూర్చు
 బడినయప్పు డెఱుక పడియోఁగాక.
 తనసహస్రాపరాధముల మన్నింపు మం
 చును భర్త సతి వేడుకొనకయుండ
 నన్నింటిఁ గాలాన కారోపణముఁజేసి
 సతి పతికిఁ బ్రియంబు నలుపకుండఁ
 దనపూర్వవృత్తంబుఁ దలఁచి నాథుఁడు దిట్టు
 కొనుచు నొదల వంచికొనక యుండ .
 నై నదేమో యయ్యె నామాట లిఁక నేటి
 కని ప్రాణకాంత యూరార్పకుండ
 నొండ్లారుల దర్శనములనే యొల్లఁబోయి
 స్పర్శనంబులఁ దన్మయత్వంబుఁ గాంచి
 యలరు నాదంపతుల కష్టములును నిట్లై
 తెల్లవాతెడు నన్నట్లు తెల్లవాతె.

భావశాంతిని గూర్చుప్రభాతమందుఁ
 గర్జపాక్షి కంఠంబులఁ గనులు విప్ప
 వికననము గాంచు కమలకోరకములట్టు
 లలరు నాదంపతులకును దెలివి వచ్చె.
 ప్రాణనాథుపాదపంకజంబులచెంతఁ
 బనువుఁద్రాటఁ గూర్చుబడినయట్టి
 పసిఁడితాయె తొకటి పడియుండుటను గాంచి
 జానకమ్మ సంతనమునఁ బొంగి.
 “కష్టవేళ నీమగనిచేతి కిమ్మని
 యత్త నా కొనంగినట్టిదీని
 సర్థరాత్రి చోరుఁ డపహరించినదీని
 బ్రాణనాథ! యెట్లు పడసితయ్యె?”
 అనిన గోవింద రావు దీనాననంబు
 వెల్లఁబొటంగ స్వరము కంపించిపోవఁ
 “బ్రాణనాయక! యంతటిపాపి కుటిల
 చిత్తుఁ డీతఁడెను” మ్మని శీరము వంచె.
 జానకమ్మ యతనిఁ జల్లనిమాటల
 మనసుతోనినెగులు మాయఁజేసి
 “యత్త కష్టవేళకని యిచ్చెఁ గావున
 దీన నేదో యుండి తీఱవలయు.”
 అని వచింప నాతఁ డద్దానిఁ గైకొని
 విచ్చి తోన నున్న వెండిరేకుఁ

బై కిఁ దీసి చూడఁ బరమాద్భుతము దాని
 పై ని నరిగ వ్రాయఁబడియె నిట్లు.
 “నాయనా! ధర్మకామనిశ్రేయసములఁ
 జేర్చెడిధనంబు రిత్త చేసితివి నీవు
 గతము గతమయ్యె నిక బుద్ధి గలిగెనేని
 వేగ నాతలకిందఁ ద్రవ్వకొనుమయ్య!”
 అనెడు శ్రీ దేవతాప్రసాదామృతాక్ష
 రములఁ బురుడించు నయ్యక్షరములఁ గాంచి
 యాసతీపతు లానంద మతిశయింప
 మెఱసి రామని సుమలతాతరులఁబోలి.
 దుర్గంధపూరితాంధువున మున్నులు వెట్టి
 దివ్యపుష్కరిణిలోఁ దేలినట్లు
 అతి ఘోరదుస్స్వప్న మందుఁ గన్నులు మూసి
 దివ్యబోధమునఁ గన్దెఱచినట్లు
 భయదోగ్రమృత్యుగహ్వరమునఁ జొరఁబాటి
 దివ్యలోకమువంకఁ దిరిగినట్లు
 దుష్పథంబునఁ గాలు దూలిపోవఁగఁబోయి
 దివ్యపథంబునందికొనినట్లు
 అపుడు గోవిందరావు భాగ్యంబుకలిమి
 నీశ్వరానుగ్రహంబున నింతలోనె
 దుస్సహావస్థలోనుండి తూలితూలి
 తుదకు నపరిమితానంద పదవిఁ గాంచె.

కోరి తెచ్చికొన్న దారిద్ర్యము నశించి
 తఱుగులేనిధననిధాన మబ్బె
 వల పొకింతలేని వెలవెలందుక రోసి
 యనుగుటింతిమీఁద మనసు నిలిచె.
 స్వాంతమలరంగ నాఁడె యాసతియుఁ బతియు
 శ్రావణీశుక్రవాసర సద్వ్రతంబు
 నాగమోక్తంబుగా భక్తి నాచరించి
 యిందిరాదేవిఁ గొలిచి రానందలీల.
 శుక్రవారవ్రతసుప్రసన్నాత్మయా
 నమ్మహాలక్ష్మిమాహాత్మ్యముననొ
 సురుచిరశుభగుణవరమణినియైన
 సతిజానకీసాహచర్యముననొ
 బహువిధసుఖదుఃఖ భావావళిమైన
 లోకానుభవ పరిపాకముననొ
 అఘటనఘటనాసమర్థ తేజంబైన
 వరభాగధేయ ప్రభావముననొ
 విమలమతియైన యట్టిగోవిందరావు
 నాటసుండియు వెలయూలి మాటమఱచి
 కులవధూమణితోఁగూడి కలసిమెలసి
 యవనిపై స్వర్గసౌఖ్యంబు ననుభవించె.

చిత్రకథానుధాల్పూరి

అనురూప:

శ్రీరమణీవిలాసమునఁ
 జేసి జనించి, నుబుద్ధి నొంది, శో
 భారతిఁ జెట్టఁబట్టి బహు
 భంగులఁ దాననురూపయశావిద
 ర్భారమణాత్మజాతపయి
 రాగరసంబును వెల్లిఁగొల్పునా
 శౌరికృపాకటాక్షములు
 సారెకు మమ్ములఁ బోచుఁగావుతఁ.
 శ్రీమీఱం దమపెండ్లివేళ దరహా
 నీభూతవక్త్రాబ్జులై
 తామొండొర్వులపై శిరంటులను నీ
 తారాఘవుల్ శుభ్రము
 క్రామాణిక్యముల న్వేలార్చుటకుఁ బా
 త్రంబుల్ మిథస్సంతత
 ప్రేమాధారము లైన దోయిళులు పే
 ర్మిన్ మమ్ముఁ గాపాడుతఁ.
 అంకముఁ జేరి పల్కుజవ
 రాలి వృధా క్తులరీతి, శారదా

కంకణకింకిణీరవము

కై వడిఁ, గోకిలకీరశారికా

నంకలితానులాపముల

చాడ్చున, మాకవితాలతాంగి ని

శృంక రసజ్జచి త్తములు

సంతస్కృమంద మెలంగుఁగావుతఁ!

పలుకులనోడ లోకజన

పద్ధతి, తత్త్వవివేచనంబు, సి

ర్మలగుణభావమున్, నడల

మంచియు, నొప్పుగ నొక్కటొక్కటే

తెలిపి విమోహభావమునఁ

దేలిచి యందలికష్టనిష్ఠురో

క్తుల వివరింపఁగాఁ బ్రకృతి

తో? కవితో? తగు నన్యసాధ్యమే?

ఒకపరి వేడ్కతోఁ జదువ

నోపినపాఠకునికొ ట్టణత్తణం

బొకగతి మార్పజాలిన ర

సోచితబంధురచిత్రకల్పనా

ప్రకరముతోడ నొప్పెడు ప్ర

బంధము? లేక మఱేదో? కూర్చువా

ణికి నెలవైన యట్టికవి

నే కవియంచు నుతింపఁగాఁ దగున్

పలుకులఁ దేనెలుక్కిపడ
 భవ్యకథాకథనంబునందుఁ గ
 న్నుల కగపాటుఁ గూర్చి, మది
 నూల్కొనునానుడులన్ గవిత్వరీ
 తులు మెఱయించి, యీతనికిఁ
 దుల్యుఁడు లేడనఁగాఁ బ్రబంధముల్
 తెలియఁగఁ జెప్పశక్తి యల
 తిక్కని కొక్కనికే తగుంగదా!
 అనుపమవాక్చమత్కృతుల
 కర్థములకొ ఘటయించి మంజుక
 ల్పనములతోఁ బ్రబంధములు
 భావముఁ దన్న రచించు వేళఁ ది
 క్కనయగు మూఁడు మూర్తుల న
 హా! యితఁడంచుఁ బొగడ్తఁగన్న ధీ
 ధనుఁడగు సూరనార్యుని ప
 థంబునఁ బోవఁదరంబె యేరికిన్?
 కరము లరుగునంత నరణి రవి వెలుంగు
 మెరయు నెల్లకడల కరిగి బుద్ధి
 కాన బుద్ధిమంతుఁ డైనచో నేలెడ
 వెలయఁగలుగువాఁడు వెలయువాఁడు
 అనుపమధీవిశారదుల
 కై నను నూహము లెల్ల యప్పుడుకొ

మనమునఁ దోచుచుండవు; మ
 నమ్మునఁ దోచిన వెల్లఁ జెప్పవ
 చ్చినపుడు కొన్నియేగును; వ
 చించిన వన్నియు నర్హరీతి వ్రా
 సిన యవియే కృతుల్ గద! ప్ర
 సిద్ధకృతుల్ చిరజీవనుల్ గదా!
 చిత్రాకృతులం గైకొని
 పత్రంబులపై నటించి భాసురగతి వై
 చిత్రికో మాలేఖిని యీ
 ధాత్రిం బ్రేక్షకులకు ముదం బిడుఁగఱత!

క థా ప్తా రం భ ము:

అగ్రభాగము:

మలయవాయువులఁ గంపిలు తీవలకుఁ దరుల్
 కరళాఖిలను నూతగా నొసంగె
 కలగీతములఁ బాడి యలయుపికాంగన
 కును జిగురులు వెట్టెఁ గోకిలంబు
 విరహులపై దాడి తెడలంగ మరునకు
 దళములఁ గూర్చె మాధవనఖిండు
 జంజమ్మరుచుఁ దమ్ము జోపుచుండిన నైచి
 తేంట్లకు విరివిరుల్ తేనె లిచ్చె

చలువగాలి, వెన్నెలరేలు జలవిహార
 ములకుఁగా ధన్యదంపతుల్ చెలఁగుచుండ
 వనము లువవనములుగాఁగ వరలుచుండె
 సౌమనస్యం బొసంగు వసంతమందు!
 నకలజనంబుకన్నులకుఁ
 జల్లగ నమ్మధుమాన వేళయం
 దొకతటి రేవెలుంగుగని
 యుర్విపయి దనయల్లుడై న ద
 ర్పకుఁడు చరింపఁ జల్వవలు
 వల్పఁపఱపించెనొ నాఁగ లోకమం
 తకు నొకవింతయౌ సొబగుఁ
 దారిచి వెన్నెలఁ గాయుచుండఁగన్.
 జగతి నిశ్శబ్దముగ నుండె సరసమృదుల
 మారుతము చెంగలునపూల యొరనుండి
 సౌరభముఁ గొని యల్లన జరుగుచుండె
 పూవుఁగుత్తులతావి గొంపోవనేమొ!
 చల్లనిపండు వెన్నెలలు
 చల్లనిమారుతముల్ సమేళమై
 యల్లనఁ బాంథకోటిహృద
 యంబులు చల్లనఁజేసి యంతనే
 ఝల్లనఁ జేయుచుండె సుమ
 సాయకుఁడున్ దయమాలి వారిను

త్ఫలసరోజబాణమాల
 తో జలిపించుచు నుండె న త్తటికా.
 శ్రీకర్ణమై ధరితికి వి
 శేషవిభూషణమై తనర్చు శ్రీ
 కాకుళపట్టణంబున నొ
 కానొక సౌధమునందు యశావ
 శ్రీకుఁ డొకండు నిద్దురను
 జెందక కుందుచు నొంటిఁ బాన్పునకా
 వ్యాకులభావ మాననము
 నందుఁ గనంబడుచుండ దీనుడై.
 తల యూచు వెచ్చనూర్చును
 నలువయె యిటుసేయ నేమి నాగతి ఎలల
 బలవీతు నంచు నెంచును
 కలిగిన యిక్కట్టదేమొ కానితలంపకా.
 కలిగియు లేకపోయెఁ జర
 కాలమునుండి కృశించు నాకు నె
 వ్వలన మనోరథంబు నిర
 పాయముగా నఫలంబు నొందు? నీ
 యిలగఁలయన్ని నాథు లిటు
 లే యసహాయత సంచరింపఁగా
 పలయునె? నాదుజన్మమును
 వాయమె? యాయమతోడ నక్కటా!

ఇది యిటువంటి దంచు మన
 కిప్పుడు కన్నడు నంచు, నేరు నే
 ర్పొదవఁగ బల్కరానిదియు,
 నున్నది లేనిది, లేని దున్నదం
 చెద నెఱుంగంగరానిదియు,
 నెల్లెడఁ జిత్రగతిం జరించున
 ట్టిది యగునాయదృష్టము ఘ
 టించుత మామక కార్యసిద్ధులకా.
 అని తలపోయుచు నుండఁగఁ
 దనయంతికమునకు ప్రాణతర్పణమగు ఘ
 మ్మను తమ్ములపుంబరిమళ
 మనిల్చునితో వచ్చె జాలకాంతర సరణిన్.
 అది యొకవిత సేయఁగ న
 యారే! విచిత్రముగాఁగఁ దోచె నా
 మది కిపు డర్థరాత్రిని ను
 మాళమునం జనుదెంచు సౌరభా
 స్పదపవనంబుఁ గాంచ సుమ
 సాయకుఁ డెవ్వనియొద్ద కెవ్వతెం
 బదిలముతోడఁ బంపుటకుఁ
 బంతమువట్టెనో? యంచు నెంచుచున్.
 నలు దేనలం గనుచుండఁగ
 గలగలనందియలుగడలఁగాఁ దన తలవార

కిలితలుపు కడస నిలిచిన

నెలతరుకరూపంబు వెఱుగు నించె సతనికిన్.

వేనుమెఱుంగుదీవ మిఱు

మిట్లను గొల్పెనొ కన్నుదోయికిం?

జానవిలాసవైఖరికి

స్వాంతము లోబడి యేమియయ్యెనో?

కాని, యపూర్వమైన యొక .

కాతుక మాతృ జనించినంతనే.

మీనెఱుగం డొకింతయును

మేర యెఱుంగఁడు విస్మయంబునన్.

అతఁడు వెఱుగంది నిశ్చే

ప్రితుడై యుండంగఁ దలుపుఁ జేదట్టుచు నా

సతియుం బెద్దయెఱుంగున

సతిదీనత తోఁప “నోమహాత్మ!” యటంచున్.

రక్షింపుము రక్షింపు! ని

రీక్షింపుము! పత్కృపార్ద్రదృష్టి నయో! ధూ

ర్తక్షోభం బెడలింపు ము

వేక్షింపకు మబలఁ గావవే!” యని వేడన్.

పడివడిఁ జని ద్వారంబున

గడియ న్నెడలించి సకియఁ గాంచి “యిదేమీ!”

పడలే! యడలెద విపు డి

య్యెడ నెవ్వరివలన నెట్టి యిడుములు పొడమెన్?”

అనుచుఁ బ్రశ్న నేయ నావహూమణియును
వెఱపుతోడ లోని కరుగుదెంచి

మొగము వాంచి పలికె దిగులెల్ల విడనాడి
యిపుడుగాదె భయము నీగఁగంటి!

శరణంటి న్ననుఁ గావుమీ యభయహ
స్తం బిచ్చి లేకున్న ని

మృదుణాచిత్తుఁడు భూర్తవర్తనుఁడు నన్
గారింపఁగాఁజొచ్చె నెం

దరుగం జూచిన బోవనీయఁ డతఁ డా
హా! యేమి గానుంటినో

చిరదుఃఖం బిది దీని సైవ నిక నీ
చిత్తంబు నాభాగ్యమున్.

అనునవ్వారిజనేత్రదీనవచనం
బాలించి యోలేమ! యి

ట్లనుసంతాపము నొందనేల? యెవఁడా
హంతవ్యు? డేలీల ని

స్వనటంబొందగఁ జేయు? దెల్పు మిపుడే
వారెంటు నాధూర్తు నె

మృనమం దూఱుడు మంచు సాంత్యనవచో
మాధుర్యముం జూపినన్.

కొమ్మయు నెమ్మదిఁ గైకొని

క్రమ్మినపరితాప మింత కడ కొత్తుచు ధై

ర్యమ్మున నాతని కనియెన్.
 దమ్ముల నిరసించు నాసనమ్ముచెలంగన్.
 ఓయసమానరూపవిభ
 వోజ్జ్వల! యేమని చెప్పికొందు నన్
 బ్రాయపువఁ డొకండు బల
 వంతముగా వెనుకెంట నంటె నే
 నేయెడఁ జొచ్చిన న్విడువఁ
 డీయెడఁ లేడనగాదు సర్వధా
 మాయికుండై చరించు నిది
 మామకవృత్త మెఱుంగఁ జెప్పితిన్.
 అనవుడుఁ బూరుషుండు విక
 చాంబురుహాయతచారునేత్ర! నీ
 మనమున వాన్నికై వగపు
 మానుము; నన్ శరణంబునొందియుం
 డిన నిను నెవ్వరై నఁ గన
 నేర్తురె? కాంచిన నోర్తు నెట్లులం
 చనునయవృత్తిఁ బల్కు విన
 యానతయై వనజాస్య యిట్లనుఁ
 మాటలఁ బోవువాడై మరు
 మాట వచింతునటంచు నెంచ కా
 రాటమునొంది నెమ్మది క
 రమ్ముఁ జలించుచునుండెఁ జూడు మీ

స్వామీన నంచుఁ దానతని
 పాణి నురమ్మునఁ జేర్చబోవ న
 స్వామీలగంధిచేత కల
 ప్రాయపువాడు తలంకి యిట్లనున్.
 వెఱ విడిచి మాట లాడుము
 పరసతి విట్లెల నాదు పాణిగ్రహింపన్
 మరియాదగాదు విడువుము.
 తరుణీ! నీతల్లడంబుఁ దప్పకతీర్తున్.
 తడఁబాటు విడిచి వాడె
 వ్వఁడో? పేరెయ్యెదియో? తెలుపు వనజానన! నీ
 యుడుకార వాని నిప్పుడ
 మడియించెద నొక్కనిమిష మాత్రముతోనన్.
 అనుటయుఁ దల్లడం పడుచు
 హా! యతనుం డతఁ డేవిధంబునం
 జెనకఁగవచ్చు నంచుఁ దనచి త్తము
 ఝుల్లన మోము వెల్లనై
 పనుపడుకంపముం గగురు
 పాటు భయంబును దెల్పు సీత్యతం
 బునమెడఁ గొగిలించుకొనఁ
 బోయి యొడంబడకున్న సోలినకా.
 కనుఁగొని యాదరంబు భయ
 కంపములు న్నెఱుంగున్ మనంబునం

బెనఁగొన నేదఁదేరిచి వి
 భీతమృగేక్షణ! యిట్లు బేలవై
 వినియతవృత్తము స్వదలి
 పెంపుదొలంగఁగ లాతివాని స
 న్నె నసి కవుంగిలింపఁదగు
 నే? యని యిండుక మందలించుచున్.
 వెడలంగ దివిచి “పడవుం
 బడఁతివలె” జేరవచ్చి భయమిషమున నన్
 నెడఁగొనిలించెదే! నీ
 నడవడి యెఱుంగంగనయ్యె నాతి? చను” మనఁ.
 అతనుతాపమున భయార్థ నె వేడిన
 నభయ మిడిన నీవె యవలద్రోయ
 మరులు వేఁప జొచ్చె మాటికిమాటికి
 నేమిసేయనేర్తు నెందుజొత్తు?
 ననుబొలముంచిన నీ
 శృను ముంచిన నీవెకాతలంచుచు నీకే
 ల్గాని కొనిలించి దానం
 దనుతావ మడంచికొన స్వతంత్రత లేదే!
 అని వెచ్చనూర్చు నయ్యం
 గనఁ గాంచి వెఱంగు గదురఁగా నీపల్కుల్
 వినవంతలయ్యె గూఢం
 బునబోవక తేటతెల్లముగఁ దెల్పుచెలి!

అనినఁ నంతసమంది సుందరమనో
 జాకార! నీరూపవ
 ర్తసముల్ నామది నాఁచికొన్న నిలువక
 ధైర్యంబు లేకుంట నె
 ట్లను నిన్నుం బడయంగలెక యిటు లా
 లోచించి నీయొద్దజే
 రిన దానన్నను నాదరించి మదనా
 ర్తింబాపి రక్షింపవే.
 అనఘా! మణిమాలయనం
 జనుదాసను మాణిభద్రు సకియను నీయం
 గన నాదుఁ బ్రీతితోడుత
 ననుఁ గూడెదవేని మేలొనర్చెద ననినఁ.
 హరిహరి! యెంతమాట విన
 సయ్యె నయారే! యనాథనంచు న
 త్వరమునఁ గావుమం చొకనె
 పంబున నాయిలు సొచ్చి నర్మవా
 క్షరణిని నన్ను బేల్పఱచి
 సాహసకృత్యము నేయఁబూనెదే
 తరుణిరొ! దీన మేలుగల
 దా! వలదా పరలోక చింతనల్?
 సకియ! నిన్ను వినఁగ నద్వంశంజాత
 వసుచుఁ దెలియవచ్చె నక్కటకట!

అచ్చమైన కొలము నైనఁ దలంపక
 మచ్చఁ దెచ్చిపెట్ట వచ్చునమ్మ!
 వరనతీధర్మములనెల్ల వఱదఁగలిపి
 మనసుబడినేగఁ దగవొనె మగువలకును?
 తామరసనేత్ర! మంచినర్తనమెఱుము
 నతులకెల్లను నిహపరసాధనంబు
 మదవతి! యింతవెఱ్ఱితన
 మా! క్షణభంగురమైనసౌఖ్యంబు
 పదకయి యక్షర్థంబయిన
 పావనవర్తన మెల్ల వీడఁగా
 మదిదలపోసె దింక వెడ
 మాటలీ చెప్పక యొప్పిదంబుగా
 నదనము, జేరికొమ్ము జన
 సంఘము చూడకయుండఁ జెచ్చెరన్.
 అదియునుగాక నీవతి ధ
 నాధ్యుడు పావనమూర్తి రూపసం
 పద మకరాంకుడంచుఁ బలు
 మాలు వచింపఁగ విందు; నెందునన్
 గొదయొకయింత లేదుగద
 కోమలి! లోకములోన నేరికిన్
 బ్రదికినయన్ని నాళ్ళను సె
 బా సనిపించుకొనంగఁజెల్లదే?

ఎడద నొకండు మాటలను
 నింకొకఁ డక్కట! పాపశంక లో
 నడచి మెలంగదేల! యిహ
 మం దొకవేళ సుఖంబెయైన యీ
 నడవడి మంచిదికాదునుమి
 నాత్తి! పరంబునై న దీనికిన్
 గుడుతు పదింత లెక్కుడుగఁ
 గోరకు మిట్టివి తుచ్చసౌఖ్యముల్.
 మగనాలి విట్లు సేయుట
 తగవగునే? మాను మిట్టి తలఁపుల? నింకన్
 మగనిప్రియంబున నెన్నియొ
 నుగముల నొందెద విదేటి చొప్పు? లతాంగీ!
 మగనితోఁ గాపురముసేయు మగువ లయ్యుఁ
 జెడిపెలై యన్యులను గోరి చెడుచు నుండు
 భర్త విడనాడినను మంచి వర్తనమున
 గులనతులు గౌరవము నిల్పుకొనరె యెందు?
 దీనికిఁ దార్కాణముగా
 మానిని! నీకొక్కగాఢ మహిమాస్పదమై
 పీనులవింబై యొప్పెడి
 దాని పచింతు విను సావధానమనమునన్.
 నీనొకకార్యభారము వ
 హించి చరించుచు నొక్కనాఁడు దా

రానగరంబుఁ జేరికొని

రాతిరివేళను విశ్రమింపఁగాఁ

బూని పురంబునందు నొక

భూసుర గేహము సొచ్చి వారి న

న్మాటముఁగాంచి యొక్క శయ

నంబుపయిన్ బవళించియుండఁగన్.

నావెనుక నొక్కముదుసలి

యకావెలఁదుక పుణ్యతీర్థయాత్రార్థంబై

పోవుచుఁ దద్దహమునకున్

నావలెనే వచ్చి నిలిచె; నాటితియానున్.

“ఎట్టిపాపకర్మ ఘేఁజేసెతిని? పూర్వ

మిట్టిధూర్తుడై న పట్టి గలిగె”

ననుచు వగచుచుండు నాయింటి బ్రాహ్మణిఁ

గాంచి యిట్లు వృద్ధ కాంతపలికె.

“ఏల వెక్కెవెక్కి యేడ్చెదు? నీసుతుఁ

డెట్టివాఁడు? చరిత మెట్టిదమ్మ

యసిన నామెతోడఁ దనయునివృత్తాంత

మిట్లు చెప్పె దుఃఖ మేదికొనుచు.

అంబా! యెట్టిముహూర్తమందు జననం

బైనాఁడొ నాతండ్రి? లో

కంబం దెచ్చటలేనివర్తనములం

గొరించుచున్నాఁడు; జూ

దం బాడన్వేనుదీయఁ డెందు ధనకాం
 తానక్తుఁడై యార్థవం
 శంబున్ శీలము నెంచకుండు మము మె
 చ్చుంబోడు మూఢాత్ముఁడై.
 కన్నకడుపుగాన ఘనమతి యనితెల్పి
 మాయఁజేసి యొక్క మంజులాంగి
 బరిణయంబు చేసి పాపంబనక దాని
 యునురు వోసికొనఁగ నొడఁబడితిమి.
 పరిణయ మయ్యెనేని యొక
 భంగిని లోఁబడునంచు నెంచఁగా
 బరితెగి నంశయింప కొక
 వారలతాంగి బరిగ్రహించి యా
 తరుణిగృహంబులోన నె న
 దా చరియించుచు నింటఁజేతికిం
 దొరకినవస్తు సంఘముల
 దోచి యొనంగుచునుండె దానికిన్.
 మూఁడేడులయ్యె దనసతి
 యీడేరి ప్రియంబుఁగూర్చ నెంచఁడు కట్టా!
 కోడలుఁగొడుకుఁ గలయుట
 చూడంబడ దెట్టిపుణ్యశూన్యులమొ కదా.
 ఎన్నఁడు లూరకుండెద
 మన్నా! లోకాపవాద మగుననుశంకన్

మన్నాభుడు కోడలిదే
 నిన్న నె వియ్యాలవారి నెలపున కరిగెన్.
 చూచాయ నెఱిగి వాడొ
 సీచాంగనతోడఁ గలసి నేఁ డెక్కడకో
 పేచనియె ననెడునానుడి
 నాచెవులను సోకెఁ బిడుగు నాఁటిన భంగిన్.
 కొడుకు దుండగీడు కుటిలాత్మకుండు దు
 మ్మితవుఁ డగునుగాని కేవలంబు
 నాకు వానిదర్శనస్వర్శనంబులు
 ప్రాణదాయకంబు లగునునుమ్మి!
 అమ్మ! వానిఁగూర్చి యడలెద; నెన్నఁడు
 నెడసి చననియట్టి యేకపుత్రుఁ
 డవలి కేఁగి దీనుఁ డై చరియింపగాఁ
 దల్లిప్రాణ మెంత తల్లడిల్లు?
 అని విలపించెడునాసతిఁ
 గని యూఱుడు మనుచు వృద్ధకాంత పలికె నో
 పనితా! యేటికి పగచెదు
 చనునే యీదార్త లోక సామాన్యమెకా!
 భూపాలశిరోమణులే
 రూపాజీవులకుఁ జిక్కి రూపఱుచుండన్
 నీపాపం డొకలెక్కయె?
 తాపంబు దీర్చు నీకథ విను మబలా!

పూర్వభాగము :

ధనపుర మనునొకపట్టణ
ముననుండు; ప్రధానమంత్రి పుత్రుండు మహా
ధనికుఁడుచంచలమతి నొ
ప్పినవాఁడై రత్నవర్మ పేరఁ బరఁగుచున్.
పిన్నటనాటనుండియును
వెంగలిబోలఁ జరించుచుండుటన్
చెన్నటిచేష్టితంబుల వి
శేషములుం గపటంబు నేయుటె
న్నెన్ని విధంబులో యవియు
నిచ్చమెయిం గడు నేర్చెగాని తా
నెన్నఁడు సాధుమార్గమున
కింత యొడంబడఁ జెట్టిపట్టునన్.
దుడుకుదనంబులగని యగు
కొడుకునకుం దండ్రు యింత కుడువం గట్టం
దొడుగంగ నిచ్చుటకుఁ దా
నొడఁబడునే కాని ధనము నొసఁగకయున్నన్.
తనతండ్రి మదనవర్మం
గనుఁగప్పి ప్రతాపభూమికాంతండుగు ద్ర
వ్యనిధానుఁ నసితవర్మం
గని యాతనితోడఁ జెలిమిఁ గావించె నొగిన్.

పూరిఁబారి నాతఁతాయులకు,
 బోగముతోత్తులకుఁ, వెడంగుజూ
 దరులకుఁ, గొండెకాండ్రకును,
 దారుపుకాండ్రకు, ధారుణీపతుల్
 తరుచుగ నిచ్చుచుండెదరు
 దర్శనమంతియకాని, కావ్యశ్రే
 ఖరులకుఁ బండితాళికి మొ.
 గంబును జూపరు దుర్మదాంధులై.
 మాటలయందలి పటిమయు,
 నాటలలో నేర్పుఁగాంచి హర్షాత్మకుఁడై
 గాటపుఁగూరిమిని నిరా
 ఘాటంబుగ నతని మంత్రిగా నొనరించెన్.
 మదనసుకుమారుఁ డసితవర్మప్రభుండు
 వనజదళనేత్రధీనరూప యనెడువార
 కాంతభోగినిగాఁ జేసి కరము దాని
 నదనమున రాకపోకల జరపుచుండు.
 రంగద్గతిమీరువయ
 న్నంగతి తను నొంచుచుండ జాణతనమునన్
 శృంగార మెడలకుండఁగ
 బంగారము దోచుచుండె వారాంగనయున్.
 ఎలఁబాయంబున రూపసంపదను హా
 యింగూర్చు గానంబునన్

వెలయాండ్రందఱ మించి చూపరులక

న్వందై భుజంగాలికిన్

వలయై రూపణికాభిధానయొక రూ

పాజీరత్నంబు దా.

నలరారున్ ధనరూపపెంచికొనఁగా

నాయంట లీలాగతిన్.

వెతవోవు నని యేమొ? విటకాండ్రు చెలరేగి

కలువపూవులదండ గట్టినారు

కొడవాయుననియేమొ? కోడెకాండ్రు తెగించి

పుత్తడి కరువుగాఁ బోసినారు

వగతగుననియేమొ? వన్నెకాండ్రు చెలంగి

చిత్రలేఖనములఁ జేర్చినారు

తమిదీరుననియేమొ? తాపికాండ్రు భ్రమించి

వలపుపాటలలోన నిలిపినారు

కలికివాల్టూపుకోపు, మేగరగరికయు

నవనమ్రోశ్మేషగూఢానోన్నతియు, హావ

భావచేష్టావిలాస సంపదయుఁ గాంచి,

పణ్యనతి యెంతో? యావన పటిమ యెంతో?

నరసాగ్రేనరుఁడును సుం

దరుఁడై తగు రత్నవర్మ దానిన్ విని న

త్యరుడై చని రూపణికం

గరగించె ధనప్రధాన గౌరవములచేన్.

తానసితవర్మయొద్దఁ బ్ర

ధానుండగుటయును, ధనముఁ దారుచుటను లో

లోనం బొంగుచు నాచం

ద్రానన వలపించి వలచినట్టుల యుండెన్.

అతఁ డిట్టులుండుటసితవర్మ యెఱుంగ

కతఁడై తనకుఁ దగిన యల్లుఁ డనుచు

దలఁచి మంచివేళఁ దనయేకపుత్రిక

నొసఁగి పెండ్లి చేసి నెనక మెనఁగ.

రత్నవర్మ తన్ను రాజ్య మొందెనునను

నానఁజేసి పెండ్లి యాడెఁగాని

అనువమానరూప యనురూపపై నింత

యేచి వలపుమాట యెఱుఁగఁ డకట!

భావిప్రభుఁడును, బ్రస్తుత

భూవిభుజామాత, యనుచు మునుపటికంటె

భావంబుఁ దనుపుచుండి ర

హా! వారాంగనలు కప్పయలుకుడుపాముల్.

అట్లుజరుగుచుండ ననురూప నవయావ

నాంగియగుటఁ దలఁచి యసితవర్మ

వెనుకవట్టు టెంచి ధనరూప తనకూఁతుఁ

డేరి పలికెఁ బెద్ద యారటమున.

పెద్దరాజు మాట పెద్దటికమెకాని
 కాసులిచ్చునన్న యాన లేదు;
 మనకు రత్నవర్మ మనుజేశుడైన బం
 గారుతోడ నిల్లు గట్టమొక్కో!
 అది కోరుచునుండంగా
 నెదగిన దనురూప రాజు నిట్లే యుండెన్;
 సుదతీమణి యనురూపం
 గదిసినచో రత్నవర్మ కాంచునె మనలన్?
 అదిగాన ముందుగా నసితవర్మ ప్రభుఁ
 జంపునుద్యోగంబు నలుపవలయు
 నయ్యనంతరము రాజగు రత్నవర్మపై
 సరిలేనికూరిమి నెరపవలయు
 నట్లుపైన నెట్లులైన ననురూపపై లేని
 యపవాదములు దోష నాడవలయు
 నదికారణంబుగాఁ జెదరునాతనిఁ జేరఁ
 దీసి లోఁబఱుప యత్నింపవలయుఁ
 దుదకు మనమాయలం బడఁ ద్రోసి చేతి
 సొమ్ముగైకొని మెలపునఁ జోఁపవలయుఁ
 గూతురా! వింతలే యిట్టి చేతలెల్ల
 నుంగతోఁ బెట్టినవియె వారాంగనలకు.
 అని తన దుష్ట యంబు వెర
 వారఁగఁ దెల్పినతల్లిమాటకున్

వనజదళాక్షి రూపణిక

భావములోపలఁ బొంగి యంతలో

ననె కయిసేసి సంతసము

నం జనుదెంచిన రత్నవర్మనుం

గని వియంబుతో నెదురు

గాఁ జని కౌగిటఁగూర్చి నేర్పునన్.

పానుపునఁ జేర్చి విడమిచ్చి తేనెలొలుకు

పలుకుబడితోన కూరిమి వెలువరించి

యింతతడవైన నోర్తునే కాంత! యనుచు

నిచ్చకములాడుచుండిన యెడరెఱింగి.

ధనరూప వచ్చి దండం

బును బెట్టినదై సమీపమున నొకపీఠం

బునఁ గూరుచుండి విన్నం

దనమొందినమోముతోడఁ దా నిట్లనియె

అక్కటకట! మీర లాలకించిరొ, లేదొ,

కాని మాకోలంపుఁ గాంతలెల్ల

రత్నవర్మలోభిరాజని దూరంగఁ

జొచ్చి రేమిచెప్పఁ జూచుదాన?

రాజునల్లుడైన రత్నవర్మకుఁ గూర్చు

సాని నై తినన్న సంబరంబె?

చనునె యెదురువెట్టి చదరంగమాడంగ

రూపణికకు? తాను రోనెలఁదియె?

అని నిందించుచు నుండఁగ
 విననేరము గాని భావవేదులరౌ మి
 మ్మెనసి చరించుట చాలదె?
 ధనమా బానిస గడింపదా! యద్దానిన్.
 వారితోడనేమి పని యని మది సరి
 పెట్టుకొన్నఁగాని వెడఁగుమాట
 లాడు టంతకంత కగ్గలం బయ్యె లో
 కంబు నెట్లు మూయఁ గలము మనము?
 అనవుడు రత్నవర్మ హృద
 యంబునఁ గొండొకసేపు యోచనన్
 బొసరిచి వేశ్యమాత మొగ
 ముం గని యల్ల న నోడంతి! యే
 యనువున నిట్టినింద మన
 యందుఁ దొలంగునో యట్టి దాని నె
 మ్మనమునఁ గాంచి చెప్పు మన
 మానిని వానిని జూచి యిట్లనుకొ.
 మనకు నసితవర్మ మనుజేశుఁడై యుండు
 వఱకు నిపుడుగల్గు వాడు పోదు
 లోకనిందలకును లోబడ వలసె నీ
 యట్టివానిచెట్టఁ బట్టి యుండి.
 నలువుర నోభులం బడి మ
 నంబునకుం బదిలంబు లేక యి

య్యలవున నెన్ని నాళు లడి
 యానఁ జరింపుదు? మేమి గల్గు నా
 వల, పరికింపు మయ్యసిత
 వర్మ నెపంబునఁ జంపి రాజ్యముం
 బలిమి గ్రహింతుమేని కొదు
 వల్ గలవే మన కెట్టిపట్టునన్?
 కావున నాతని జంపం
 గా వెరవూహింపు మంతె కా కిటు దినముల్
 పోవంబోవఁగ నేగతి
 గావచ్చునొయంచుఁ బలుకఁగా నతఁ డనియెన్.
 నేనెట్టివనిని జేయం
 బూనఁదగవుగా దిఁ కెంత ముదుసలి యయ్యెన్
 దానుగ నేడో రేపో
 చానున్నాతనికిన్ విచారము లేలా?
 అని వచియించెఁగాని యతఁ
 డాసతిపల్కిన పల్కులన్నియున్
 మనమునఁ బెట్టి వారివల
 సం గడలేరెడు నాతఁడంచు మో
 దనియతి వారితోడ నిది
 ధర్మవిరుద్ధపథం బటంచు శా
 సన మొనరింపకుండె; నది
 సమ్మతిగాఁ గొని రాగదూఱుటన్.

వెనుక నచిరకాలమునకె చిత్రంబుగా
 వాంతిభేది ససితవర్మ కాల
 వశత నొంద రత్నవర్మ యప్పట్టున
 నతనిరాజ్య మెల్ల నాక్రమించె.
 “వారకాంత యెంత దారుణం బొసరించె!
 నెఱిగి రత్నవర్మ యుటక యుండె
 ససితవర్మ యా గయాళిచేబడి చచ్చె”
 ననుచు నొకప్రవాద మయ్యె భువిని.
 తెగనీలకుండంగఁ దెల్లవారినదాఁక
 మరణింపఁగా నల్ల మందువెట్టు
 విడనాడిపోక యేవేళను ననయిలె
 మఱిగియుండఁగ మచ్చు మందువెట్టు
 అనుఁగుటిల్లాలి మాటాడిన నొడలెల్ల
 మంట లెత్తగ మాయ మందువెట్టు
 అవసరంబైన దవ్యం బెల్ల హరియించి
 మడియింప గరళంపు మందువెట్టు
 వాడు లూరక పుట్టునే? పణ్యకాంత
 రాజు నే చంపునా? యసరాదు మనకు
 వారకామిని పట్టిన వారిబ్రదుకు
 బండయై యిల్లు గుల్లయై మండిపోడె?
 పుడమి యొడయఁ డగునాతని
 యడుగులకు న్నడుగు లిడుచు నతి వినయమునం

బడవుచెలి గడుసుఁదనమున
 గడెకొకతీరున మనంబుఁ గలఁచుచు నుండెన్.
 “సరనాథ వారాంగనల పొత్తునంజేర
 వల”దని తెల్పెడు వారు లేక
 “అనురూపయగుసాధ్వి సనురూప విడువఁ బా
 వంబుగాదే”యను వారు లేక
 “ఆయంబునకు వెచ్చ మధికమయ్యె నిదేటి
 పని”యంచు నడిగెడు వారు లేక
 కులమువారలలోనఁ దలవంచుకొనఁగఁ జీ
 వాట్లను బెట్టెడు వారు లేక
 రత్నవర్ణ దా నిరంతరమును వెల
 వెలఁదియింట నదరు బెదరు లేక
 నిలిచియుండి దాని పలుకువెంబడి నేగుఁ
 గాని దానిమాయఁ గానఁ డకట!
 వెచ్చము తగ్గునంచు మిష
 వెట్టినదై యనురూప యెంతయున్
 ముచ్చట దీరఁ బ్రాణవిభు
 భోజనవేళను నై నఁ జూడఁగా
 వచ్చు నటంచు నానమెయిఁ
 బాకవిధాననిధాన గాన లో
 నచ్చవుఁ(బేమఁ గాంతొనకు
 నన్నము తానె యొసంగు నిచ్చులున్.

శుభ వసునంచు భోజనప
 దాల్చము లొద్దనె చేర్చి యుండ మా
 రమగలను సుచ్యభిష్యముల
 నైనను; శుక్లజలంబుతోడఁ దాఁ
 గడిగిన పాదమందు నర
 కాల్పియాకయుండ నెట్టెటో
 వడిగ భుజించి చేదొలఁచు
 వారలతాంగిగృహంబులోపలన్.
 ఒక్కొక్కవేళ జాగయిన
 నోపక మాసినచేలతోడనే
 వక్కలు నాకులుం గొనక
 వాఁ డరుగంగఁ బ్రయానుహసయా
 నక్కనకాంగి కూర్చిమెఱ
 యుం దనకాంతునిగూర్చి దాసిచే.
 నక్కడ కంపుచుండుఁ దెల
 నాకులుఁ బోలుఁ జల్వవల్వలుకా.
 ఎలఁబ్రాయపుఁగలికి ప్రియుం
 గలయుఁ బెఱుంగ దంతెకాక కనులారఁగ వా
 రలతాంగుల మఱిగుటఱి గని
 చెలువుని నిందింప దెట్టి శీలంబొ కదా!
 మఱియొకవెంట! యంత వెల
 మానిని తృప్తి ప్రివహింసలేక “య

ద్విర! యనురూప యీతనికి
 దేవిగనుండిన యంతకాలమే
 మరి యెటులుండవచ్చు; నన
 మానము దానిమనోజ్ఞరూప మా
 తరుణిప్రియంపు సేతల క
 తం డెపు డేగతి మాటి పోవునో.
 అది సాధ్యి, యనువ్రత, నె
 మ్మది నిష్కపటంబుగలది, మానిని, దానిం
 గదిసినయంత వివేకము
 పొదలిచి మనయందు రోత పుట్టింపదొక్కో”
 అనియూహఁజేసి యొకదిన
 మునఁ దడవుగ నేగుదెంచు ముగ్ధుం డగునా
 తని బెదరుగదురుచూడ్కులఁ
 గని కౌఁగిటఁ జేర్చి పట్టి కల్లభయమునన్.
 అకట మనోహరాంగ! తడ
 వై నను సీచనుదెంచుదాఁక నా
 కొకనిముసంబె యేడగుచు
 నుండు; నయో! పులియున్న కోనలో
 నికిఁ జనులేడిపిల్ల వలె
 సీవు గృహంబున కేగి గాసినొం
 దక చనుదెంచు లేనది పు
 నర్జననంబుగ నెంచుచుండెదన్.

తనతండ్రి మాయచే జం
 పనచూచిన మనలఁజంపి పగదీర్చికొనం
 దనమది నాలోచించిన
 దనుకూప; యిఁకెట్లుదాటనగు నియ్యెడరున్?
 తెల్లనివిపాలు నల్లని
 వెల్లనునీళ్ళనుచుఁదలఁచె దీవేమియు నా
 యల్లిక లెఱుఁగవు గుండెలఁ
 దల్లడపాటొదవె నేమి తార్కొనునొకదా!
 ఇటు వినవొర నీచెలువ
 యెంతటిమాయలమారి నీకునైఁ
 యటమటఁజేసి మొన్నవిడి
 యంబును బంపిన దేమిసెప్పఁ గు
 క్కుట మొకవక్క మింగఁగనె
 కూయుచు మార్చెడవెట్టి నేలపైఁ
 దటుకునఁ గూలె నిట్టిదిగ
 దా! కులకాంత యనంగ నద్దిరా!
 అని యెత్తువెట్టి వారాం
 గన యాతనికర్థమువట్టి కళవళపడుచుం
 దనవక్షంబునఁ జేరిచి
 కనుమనె గృత్రిమభయంబు గంపముఁగదురక.
 అది నిక్కంబని యావెడంగు “భయమే
 లాబాల! యిన్నాళ్లు నీ

మదిలో డాచెడవే! ప్రమాదముగదా
 మజ్జారే! మేలయ్యె నా
 పదలం బోవకయుండ; సియ్యెడరు మా
 న్పంజూడగా నిప్పుడే
 యదనంచు స్మరలెం గిరుక్కుమని దీ
 ప్రాగ్నింబలె న్మండుచున్.
 చని కోపంబున “నోసి దుష్టహృదయా!
 చాల్పాలులే! తేనెబూ
 సినకత్తింబలె నుండుటల్ తెలియవ
 చెప్పిం బిల్లి కన్నూసి పా
 ల్గొనినం జూపరెటుంగ కుండుదురే! మ
 త్రోధప్రతాపాగ్నికిం
 ధనమై పోవక పొమ్ము నీచుడికి యు
 క్తంబై నమార్గంబునన్.
 నినుజూచినఁ బాపంబగు
 ననుమానించుచును నిల్వకటుపొమ్ము నయం
 బునఁ బోవకుంటివేనిం
 గినుక నొడమకుండ దింక గెంటింతునుమీ.”
 అనినం దల్లడము, భయం
 బును, సంతాపంబు, గంపముం గని విన్నం
 దనమునఁ దలపాంచి మనం
 బున శోకాగ్నిబడి యూర్పు పొగ లెగయంగన్.

మెగంది యధికదుఃఖా

తురయై నన్ననియెలుంగు దొట్టిలగ మనో

హర! యేమిపాప మిది న

న్నుఱక తెగడి వెడలనడచు టొప్పునె యకటా!

అని పాదంబులపైఁ బడు

ననురూప నదల్చి పడవుటాలివచనముల్

మనమునకుఁ దెచ్చి క్రోధం

బున గేహమునుండి వెడలి పోవఁగఁ జేసెన్.

కడుసుకుమారి యాగర్భసుశ్రీమతి

రమణీయతరమూర్తి రాచబిడ్డ

కన్నులు తెఱవని కనుగాయ యెండక

న్నెఱుంగక పెరిగిన యింటిమిన్న

అంతఃపురార్హయా నబలాశిరోమణి

కాయకష్టములకుఁ గానిపూవు

పలిదై వముగ నెంచు పరమపతివ్రత

అమలచరిత్ర పుణ్యములపంట;

యనక వెలయూలి కపటవాక్యములవలన

నంకురించిన క్రోధాగ్ని నార్పలేక

యనుఁగుట్టిలాలిఁ ద్రోసిన యట్టిఖలుఁడు

పోకనిందలఁ బడి చెడి పోకయున్నె?

“జనకునికన్న మున్నుగనె

స్వర్గముఁ జేరిన దంబ, దండ్రుఁడు

జనెగడ యత్తమామలును
 సన్నిహితుల్ గలరింకఁ నైన నే
 మని చరియింతు వారికడ
 సక్కట! ప్రాణవిభుండు వాయునం
 గనకెవరాపులయ్యెద? ర
 కారణవత్సలుఁ డీశ్వరుండెకా.
 దిక్కగు” నని ధైర్యంబును
 జిక్కంబట్టికొని విభుని నేతలవలనకా
 మిక్కిలియగుచింతాభర
 మక్కంజేక్షణమనంబు నారటఁబెట్టె.
 “ఈశ్వరానుగ్రహంబున నెట్టులైన
 నామనోనాయకుండు సన్నోముఁ గాత
 కాలవశమున జీవులఁ గలఁచుఁగాని
 యాపదలు కాపురముసేయ”వని తలంచి.
 ఆసాధ్య తనకు దైవాపదేశంబునఁ
 గడ కిట్టియాపద కలిగె ననుచుఁ
 జించించి తనకూర్చి చెలులు సుబుద్ధి భా
 రతియును దోడరా నతివిచార
 మున రత్నవర్మ నెమ్మనమున నిలిపి దై
 వముచేతలకుఁ గడు వగచి వగచి
 “యోయమ్మ యెండలో నుండివి నీడకుఁ
 జేసు”మంచును బిల్చువారు లేక

తజీని నిద్రయు నానార మెఱుంగకుండ
ధరణి నెచ్చెలికవ తోడఁ దిరిగి తుడకు
నొక్కయెడఁ జేరి శీలంబు నుద్ధరించు
కొనుచునుండెను మది వగఁ గుంది కుంది.

అనఘపతివ్రతాగుణ స
మంచితవిగ్రహ యైనయట్టియం
గన యనురూపసచ్చరిత
గానము సేయఁదగుంగదా! జగం
బున నటువంటిసాధ్యకి న
మోఘముగాఁగ నభీప్సితంబులన్
బొనరువకున్న దైవమును
మూఢునిగాఁ దలపందగుంగదా!

అని చెప్పి యట్టివారే
మనమున వెలయాండ్ర నమ్మి మరియాదఁ దొలం
గినవారు గాదె? నీనం
దనునకు వగవకుము వాడె తలఁగు నెఱిగినన్.
వగచి యేమిచేయవచ్చు? బురాకృత
కర్మనరణి నరుగుఁ గాదె? జీవి
యెఱిగియెఱిగి యెవ్వఁ జేనియుఁ జెడఁగోరి
కొని తనంత దెచ్చి కొనునెయెడరు?
అని ప్రసంగవశమునను జెప్పునీకథ
నందెయుండి వింటి నతివ! నేను

మనమునం దలంపు మనురూప నానతి
 దారిఁబొ మ్మిదేటి తత్తరంబు?
 తననాథుండు పరాంగనాభిరతి ని
 ద్దాక్షిణ్యుడై త్రోయఁగా
 ననురూపాంగన సాధుశీల యగుచుం
 బ్రాణేశుఁడే దైవమం
 చును బూజించుచునుండ లేదె
 నుదతీ! చూడంగ నీభర్త నీ
 వనినం బ్రాణముగాఁ దలంచికొను క
 ట్టా! యేల నీకీపనుల్?
 అన విని తెల్లంబోయియుఁ
 దనయునికి నెఱుంగనీక తహతహ మీఱన్
 వనజాతనేత్ర పూరుషుఁ
 గనుఁగొని యిట్లనియె సుప్రకాశఫణితిచేక.

*

ఉత్తరభాగము:

అనఘ! త్వదు క్షమై తనరు
 నట్టి యపూర్వకథావిధాన మిం
 తని వచియింపరాని ముద
 మండఁగఁజేసెనునన్ను; రత్నవ
 ర్ష నలపతివ్రతామణి క
 రంబు విచారముతోడఁ బొసివో

యిసతరువాతిగాథ వచి
 యించెడ సీకథ కు త్తరంబుగన్.
 మత్ప్రియం డొకనాఁడు మధ్యాహ్న భోజనా
 సంతరంబున వినోదై కల్లీల
 సకల దేశవిశేష సంగతులనచెంత
 కరుగుదెంచిన విప్రవరులవలన
 వినుచుండ సచటికి జనుదెంచె నొకవిప్ర
 సూనుండు వాని సన్మానలీలఁ
 బరిశోషితునిఁ జేసి బంగారుగద్దయఁ
 గూరుచుండఁగబెట్టి కుశల మడిగి
 బుధజనాగ్రణి యేదేశమున నివాస
 మేమి నామంబు మీరిట కేగుదెంచి
 నట్టికార్యం బదెయ్యెది యానతీయ
 వలయుననివేడఁ బ్రియుఁగాంచి పలికె సతఁడు.
 మానివాసంబు జగతిని మానివాస
 మగుప్రతాపపురంబగు నార్యవర్య!
 పేరు మతిమంతఁ డందురు పెద్దలెల్ల
 తొకికాచారమున నే మెలంగుచుండి.
 ఆప్రతాపపురీశ్వరు నాశ్రయమున
 వానిప్రాణంబునకుఁ బ్రాణ మైన వాఁడ
 విధివశంబున నారాజు వేశ్యమాయఁ
 గూలుఁబడి యాత్మధనమెల్లఁ గోలుపోయి.

ఎందో యడఁగఁగ నాతని
 కందువఁ దెలియంగ లేక కడు దుఃఖమునన్
 బండవలెఁ దిరుఁగుచుంటిని
 మందుఁడనై యిందు నందు మహి నెల్లెడలన్.
 అనవుడు రత్నవర్మ యిటు
 లాయెనె యక్కట! వానికేను న
 చ్చినచెలికాఁడ నిర్వురముఁ
 జిన్నటనుండియు నొక్కమేనుగా
 ననయము విద్యనేర్చితిమి
 హా! విధిచెయ్యము లిట్టివయ్యె నే
 మనఁజను నింతలోనిదిగ
 దా సిరి! దీనిని నమ్మఁజెల్లునే?
 నానాథుం డీరీతిని
 ప్రాణస్నేహితుఁడగుర్చి పలవింపంగఁ
 దానతని నూఱడించుచు
 మానితవ ర్తనుఁడు ధైర్య మతి నిట్లనియెన్.
 అనఘా! చింతల నేటికి
 మనవశమే విధికృతంబు మరలింపఁగ నె
 వ్వని కెట్లువాసె నాయా
 తన పొందక చన్నెప్రాణధారులకెల్లన్?
 అనవిని వాని కిట్టులను
 నయ్యది యట్టిదయకాను గాని నా

మనమున సంతయు స్వగవు
 మానదు మిత్రున కింతకల్గెగా
 చెనటుల రోవెలందులవ
 శీకరణౌషధమంత్ర శక్తి యీ
 యనువున లోకులం జెరవు
 నట్టే! మహాద్భుత మేమి సెప్పుమన్?
 అంతటిమంత్రన త్తమున
 కాత్మజుడై యలవేగి చేశభూ
 కాంతుని కల్లుడై క్రమము
 గా ధరణీభరమూని లోకమ
 త్యంతము సంతసింపగఁ బ్ర
 జావలి నేలెడునట్టివాడె వి
 భ్రాంతమనస్కుడై చెడెనె
 వారనతీకృతమాయఁజిక్కుచున్?
 కరము దదీయచింతఁ బరి
 కంపితమానస్కుడై నవాని భూ
 సురవరులెల్ల మానితవ
 చోచయంబుల నూటడించి యి
 ట్లురక విషాద మొందఁజన
 దూటడు మాయవివేకేచేతలన్
 గరమువిచార మొందియెడ
 గాఁజనియుండె వాని సాధ్వియున్.

నావిని యెట్టెటూ! సుజన
 నందిత యాయనురూపకూడ మః
 ఖావిలచి త్తయై పురము .
 నవ్వలి కేగెనె దిక్కుమాలి? ప్రా
 నావనుడై నభర్త విడ
 నాడ నహా! సుకుమారియైన య
 ప్పావని నిట్టికష్టములఁ
 బాల్పడఁజేసెనె ధాత యేమనన్?
 ఇటు దురపిల్లగ విని చెం
 గటివిప్రులు పలికి రిట్లు కరుణామయ! యే
 మిటి కీట్టు లడలె దాచె
 న్నటికష్టదినంబు లడలు నాపైఁబడగన్?
 అనిమతిమంతుఁ గాంచి యస
 ఘా! వినియుంటిమి రత్నవర్మ పా
 వనియగు నాత్మజాయ నల
 వారవధూకృతబోధనంబులన్
 విని విడనాడె నంచు నటు
 పిమ్మట రాజెటుసంచరించె నే
 యనువున వానిఁబోనడఁచె
 నావెలబోఁడియు బోఁడిజేయుచున్?
 నావిని పల్కె భూమిసుర
 నందనుడో జనవండ్సులార! మా

యావిని నీచవర్తనయు
 నైన ధనాంగన దుష్టచేష్ట లి
 ష్టీవిధియంచుఁ దెల్పుటకు
 నేవ జనించెడు నైన నాకు మీ
 భావ మెలర్చుకంటె మఱి
 పండువలే దటుగానఁ దెల్పెదక.
 నృపతియు నటు వేశ్యాకృత
 కపటం బెఱుంగంగలేక కాంతను విడి రా
 జ్యపుఁబనులఁ జూడనొల్లక
 విపులానందమున నుండె వేశ్యగృహమునన్.
 అట్టివానిచేయంబుల కాత్మగుండి
 వాని నొక్కటి వేడితి 'ప్రాణమిత్ర!
 నన్ను నొకవేశతప్ప నీవున్నయెడనె
 యెప్పుడును నుండఁగా జనవీయు మనుచు.
 మిత్రప్రేమంబుననా
 ధాత్రిపుఁడును దాని కొప్పె ధనకాంతయుఁదాఁ
 జిత్రప్రక్రియ లీలా
 మాత్రంబున నతనిఁ ద్రిప్పు మాయావతియై.
 ఓయ్యారముగఁ దన యోరపయ్యంటఁగో
 నొకవంతగా నిటుచుండువగయు
 బెఱుకుచూపులతత్తలచే నుల్ల మ
 ల్లలనాడఁగాఁజేయు విలసనంబు

పలుకుపల్కునఁ దేనె లొలుకంగ వల పుట్టి
 పడ మాటలాడెడు గడుసుఁదనము
 చిరునవ్వు మోమున మెరయఁ గైదండ యొ
 నంగి లొనికిఁ గొంచుఁ జనెడునేర్పు
 గడియ కొకవింతసౌబగుగాఁ గానిపింప
 రూపణిక చేతిజంత్రంపు రూపుపగిది
 దాని చెప్పెడుమాట వేదం బటంచుఁ
 దలఁచుచును రత్నవర్మ దా వలచియుండి.
 శాలదివిభ్రమ మెంచి విష్ణువీగును గాని
 తన కది మత్తుమం దసఁగఁబోడు
 అతివవాక్యవళి నమృతంబె యనుఁ గాని
 తన కది విషముగాఁ దలఁపఁబోడు
 కొమ్మముంగురు లెంచి కులుకుచుండును గాని
 తనకు సంకెలలుగాఁ దలఁపఁబోడు
 ముగుదరూపము నెంచి ముదము నొందును గాని
 తన కది చేటుగాఁ దలఁపఁబోడు
 పసితచిరునవ్వు వెన్నెల యనును గాని
 తన్ను దహించు నని యాత్మఁ దలఁపఁబోడు
 కలుగునే దూరదృష్టి యక్కాముబారి
 గొఱియలై చెడుమందులకును ధరిత్రి?
 ప్రమదం బొందుచు నాతఁ డాకుటిలరూ
 పాజీవమాయాప్రచా

కనులం జిక్కి తదీయసన్నిధియె మా
 రప్రాజ్యరాజ్యంబుగాఁ
 దను నూహించుచు రాజ్యచింతలకుఁ జి
 త్తం బింత సోసేక వి
 త్తమునెల్లన్ వ్యయ పెట్టఁగాఁదొడఁగె మి
 త్రవాత మార్తింబడన్.
 ఆలీలన్ నరపాలకుండు తనద్ర
 వ్యంబెల్ల వేశ్యాంగనా
 లొలవ్వంబునఁ బాడుచేయుఁ గనినా
 లోఁ గొంత చింతించి “యి
 ట్టేలా దుర్యోధనంబు నొంది కృతముం
 టే నెంచ వీవేశ్య నిన్
 జాలింబెట్టెదదీయవిత్త హరిణే
 చ్ఛాలోలయై కానిచోన్.
 నిక్కంబుగ నిది వలపునఁ
 దక్కినదియె? యిట్టివెడఁగుఁ దనమేలా? న
 న్నొక్కనిన నమ్మియుండిన
 దక్కను లేక్షణ యటందు వది తగవగునే?
 సీకడ సర్వస్వమ్మును
 జేకొని నిజశక్తిఁ జూపుఁ జింతింపవయో!
 లోకమున వేశ్యవలపును
 గాకితెలుపుఁ గలదె యిట్టి కలవరమేలా?”

అని రహస్యవృత్తి నాతనిఁ దగురీతి
బుజ్జగించి పలుక మూఁఁ డగుచు
ప్రాణమిత్ర! జగతిఁ బడవుఁబడంతుల
దారివేటు దీని దారివేటు.

నే నొకనిమునము కంటికిఁ
గానంబడకున్న నిలువఁగానోపక నన్
ధ్యానింపుచు నాకొమ్మ య
నూనంబుగ మదనుచేత నొచ్చుచునుండున్.
తనువీడి తడసిన తనుతాప మోపక
నగమై కృశించు హెచ్చరిక లేక
అనయంబు నారాకకై నిరీక్షించుచు
దోరంబుకడ నుండి తొంగిచూచు
పలుమాఱు నావాక్యములె హరిస్మరణగాఁ
జెలులతో ముచ్చట ల్గులుపుచుండు
నెల్లవిధంబుల నేన దైవంబని
సరిలేనిభక్తిఁబూజలు ఘటించు
రమణి నాకుఁగా నిజశరీరం బొసంగె
దాని మోహప్రవృత్తంబు దానిభక్తి
దాని యుపచారవిధులు నెద్దానికుండు
దాని మఱవకయుండులే మేని ఫలము.
అదిగాక యట్టిసుందరి
వెదకిన నెందైనఁ గలదె? విరివిల్లున శౌ

మదిరాక్షిపోందు కలుగమిఁ
 గద యతనుండయ్యె సిగ్గు గదిరినవాడై.
 ఏతాదృశరూపవతిన్
 శాతోదరి నకట! విడువఁ జాలుదునే? వి
 భ్యాతచరిత్రలు కులనతు.
 లీతరుణికి వర్తనమున నెనవత్తురటే!
 అయ్యది యెట్లు చెప్పఁగల
 పంచును బ్రశ్న మొనర్చెదేని నే
 నియ్యెడఁ జెప్పువాడఁ దర
 శేషణమేలిగుణంబు విన్నచో
 నియ్యుపదేశ మేమియును
 నీయ వటంచుఁ దలంతు నొక్కనాఁ
 డయ్యలివేణి నాయునురు
 లాదట నిచ్చె నిజప్రభావతన్.
 పేరునకుమాత్ర మనురూప యూరుదిబ్బ
 దానిపేరుదలంచిన తలఁకు వచ్చు
 నేను దారంబుగట్టిన నెలఁతయంట
 వినవె దాసిచరిత్రంబు వెలువరింతు.
 ఈకాంతామణి, నేనును
 నేకంబై యాత్మజనకు నీల్గించితి మం
 చాఁకరము నొంది నాయెడఁ;
 బోకన్ విన్న ముంచి తములమున్ బుత్తెంచెన్.

నాకవకృతిఁ జేసిననతి
 నాకులనతి యనుచుఁ దెల్పు నాన జనించున్
 లోకమునకై న వెఱవని
 యాకూళను భర్తృహంత యనఁ జెల్లదొకో.
 పోక విష ముంచి యాలీలఁ బాలఁతి పంప
 నీమె ప్రజ్ఞావిశాలయై యెసఁగుకతన
 దాని నింతలో గ్రహియించెఁ గాని పిదపఁ
 గుక్కుటము దానిఁ గొని నేలఁ గూలె నంత.
 అది నేవచ్చినపిదపకా
 మదిరాయతనేత్ర నాకు మదిఁగొంకుచుఁ జె
 వ్పఁదగనిదై నను నెట్టెటా
 సదయత నెఱిగించె నిద్ది సాధ్వియ కాదే!
 కొలపునకియ యట్లు కూళయై చరియించె
 వెలవెలంది ప్రాణముల నొనంగె
 వలయునెడల ధనము వాంఛించునే గాని
 వలపుపట్ల వేశ్య ప్రాణమిచ్చు.
 కావున నీవిమలాంగికిఁ
 గా వేఱువిధంబుఁ దలఁపగాఁ దగవగునే?
 యీనెలఁది వీడి యుండిన
 జీవింపగ నోప గడియన్నేపై న సఖా!
 నీ వొకలక్ష చెప్పినను
 నే విననోపను దన్నిమి త్తమై

బీజప మిత్తునన్న సకి
 చేతనె యయ్యది యాయఁగాఁబడెన్
 గావున నెన్నిజన్మలు
 గాంతఃకుణంబును దీర్చనేర్తు నే
 నావిధిఁ గోరి యీశ్వరు న
 సంతనిగూఁటిచి మ్రొక్కుచుండెదన్.
 నీవు విత్తుఁడవౌటచే గావవలసె
 గొమ్మ విడనాడు మని చెప్పు కుటిలహృదయుఁ
 దగినరీతిని దండింపఁ దలచి యుంటి
 జనువొసంగితి నని యిట్లు లనఁగఁదగునె?
 అనవుడు విన్నంబోయియు
 జనపతి కది తెలియనీక సమయజ్ఞుడనై
 వినయమున నూరకుంటిని
 సనువగుకాలంబు రాదె యనునానమెయిన్.
 అంతట నొకనాఁడు మహీ
 కాంతుఁడు రూపణికఁ గూడి కలితోద్యాన
 ప్రాంతంబున విహరించుచు
 నింతికి నిట్లనియె హర్ష మిగురొత్తంగన్.
 నిను నొక కోన్నిసొల్పిచట
 నిల్చి విదేశము పోవచ్చె మ
 జ్జనకునియాజ్ఞ నిప్పు డటు
 సాగక తప్పినఁ గార్యభంగమా

వనజదళాక్షి! శీఘ్రగతి
 వచ్చెద దీనికిఁ జింతనొందఁగాఁ
 జనదని తెల్పఁ గృత్రిమవి
 పాదమునూని నెలంత యిట్లనుకొ.
 చన దిటు, నిన్నుఁ బాసి నిము
 సం బాక యేడుగ నెట్లుపుత్తు? న
 న్నును గొనిపొమ్ము వెంటనె మ
 నోహర! యందునకీపు సమ్మతిం.
 పనియెడఁ గూరుడై న మరు
 బారికిఁ జిక్కి వియోగతాపవే
 దన నినుఁ గ్రమ్మఱంగఁ గను
 దాననొ లేదొ భయంబు తోఁచెడికొ.
 ఇన్ని దినములనుండియు నెన్నఁడైనఁ
 బ్రాణనాయక! నావజ్జఁ బాసియుంటె?
 తగనిపయనం బిదేటికి దాపురించె?
 నొంటిక త్తియ నేనెట్లు లుందు నింక.
 నామనోనాథ! నీ చిటునవ్వువెన్నె
 లలను గ్రోలక చూపువెన్నెలలపుల్లు
 లేకరణి సైచు? నీయాననేందుఁ గనక
 కనుఁగలువ తెల్లు వికసింపఁ గలుగుఁ? జెపుమ!
 కలికి యిరీతిఁ గపటశోకంబు నెఱవ
 నదియు నిక్కంబటంచుఁ దానాత్మఁడలఁచి

సతీయుఁ బయసంపుమాట నప్పటికిమాసి
పొలఁతి మరుమాట నొకరీతి బుజ్జగించి.

అవసిపతి మరునాఁడు కాల్యములఁదీర్చి
రూపణికచెంత కేగి సల్లాపగరిమ

నతివ! నేఁబోయివత్తునా యనుచు నడుగ
వలదు వలదంచు వాని కవ్వనిత పలికె.

అహరిణాక్షివాక్యముల

కడ్డము చెప్పక తాఁ బ్రయాణన

న్నాహము చేయుచుండఁ గని

నాతి నిజంబుగఁ దద్వియోగచిం

తాహతిఁ జేసి మూర్ఛపడి

నట్టుల నేలకుఁ దెళ్ళ నెచ్చెలుల

బాహుల నెత్తి కృత్రిమపు

పద్ధతి నామెను సేద దేర్చుడున్.

లేచి రత్నవర్మమొగంబుఁ జూచి పలికె

నాథ నను డించిపోవుట నాయ మగునె?

నిన్ను విడనాడి నేనెట్లు నిలువనేర్తు

కాదనక తోడుకొని పొమ్ము కరుణఁజేసి.

అనవుడు రత్నవర్మ హృద

యంబునఁ గొండొక సేపు యోచనన్

బొసరిచి కామిన్ దివిచి

బుజ్జవ మొప్పగ నోలతాంగి! యిం

తన మది చింతనొందఁజనునా?

యిపు డిచ్చట సున్నయట్టులే
 పనివిని వచ్చువాడె సెలవా!
 యన నందులకుల్కు నొందుచున్.
 జనపతిని వదలి చని “యో
 యనఘా! నినువీడి యుండ నంటిని; నాయీ
 మనవిని గైకొనవై తివి;
 చనియెద నాపొలినట్టి చక్కె” కటంచుకొ.
 కుటిలజాతి యంత పటురయంబునఁ జెంతఁ
 గ్రాలునూతిలోన గూలుటయును
 మనుజుపతియు నట్టె మ్రానునా టొందుచుఁ
 బిడపఁ దెలివిఁ గాంచి జేరెలుఁగున.
 చెలియను దీసి తెచ్చుటకు
 సేవకొోటిని బిల్వ నంతకే
 మెలఁతుకయాజ్ఞచే గడున
 మీపతలంబున డాగియున్న వా
 రలు తగుసాధనంబుల బిగాన
 నృపాలునిచెంత కేగి యా
 నెలఁతుక దీయఁగా నదియు
 నిక్కమ చచ్చినదానికై వడికొ.
 మెడలు వ్రేలవైచి మిడిగ్రుడ్డులను బెట్టి
 క్షితిత లేసుఁ గొంత సేపుదాక
 నడలఁజేసి విడప వెడమూల్గుతో నీ
 వెలఁది యంత కన్ను విచ్చి చూచె

ఆరీతి బ్రదుకుఁ గాంచిన
 నారిం గనులారఁ గాంచి నరపాలుండుకొ
 బాటఁగవై చినలిబ్బిన్
 దారునఁ గనుఁగొన్న నరువిధంబునఁ బ్రీతిన్.
 మెల్లన లేవనెత్తి నును
 మేనును దట్టుచు నేద దేర్చి యో
 పల్లవపాణి! యింతతలఁపన్
 జనునే? యిటుముద్దరాలవై,
 యెల్లియొ నేఁడొ క్రమ్మఱఁగ
 నే జనుదెంతు నటన్న నింతకే
 చెల్ల! వియోగవేదనలచే
 ననువుకడ తేర్పుఁ జూచితే!
 నాయదృష్టవశంబున నాతిమిన్న!
 చచ్చి క్రమ్మఱి బ్రదికితి చాలుఁజాలుఁ
 దగులునది తప్పునదికూడఁ దలఁపనేర
 వేమియందును నీతెలి వేమి యయ్యె?
 అనుచు ననేకభంగులఁ
 దదంగనఁగూర్చి సమాశ్మసించి నె
 మ్మనమున నొర! యీచెల్లువ
 మన్మథబాణహతిం గలంగుచుక
 నను నెడఁబొసి యుండినక్షణం
 బొకయేండుగఁ జూచుచుండు నం

చును మది నమ్మియుండె నల
నుందరి నిష్కపటానురాగగాఁ.

అనురాగాంబుధిపెల్లున స్మరిగి
మోహంధుండు వారాంగనఁ

గనియెన్నండును నిట్టిసాహసములన్
గావింప నేనంచు న

చ్చినప్రేమంబున బాస చేయుమనినఁ
జిన్నారిలేనవ్వు మో

మునకుఁ వింతమెఱుంగునెట్టఁ
బడపుంబూబోడి తా నిట్లనుఁ.

సరసాగ్రేనరచక్రవర్తి వగు నీ
సౌందర్య మూహింప నుం

దరనారీజన చిత్తవిత్తహరణో

ద్యత్ప్రౌఢ మాఁగాన ను

స్థిరబుద్ధి నినుఁ బాయ నెన్నఁడనుచుఁ
జేజేయిడన్ జాలుదే

ని రహిఁ స్వాంతము చిక్కఁబట్టుగొనఁగా
నేనోపుదున్ నావుడుఁ.

ఆనెలఁత పలుకు లమృతపు

సోనలవలె వీనుదోయి సొగయింపఁగ బ్ర

హ్మీనందంబునఁ బొంగుచు

నొ నట్టులె కాక చెలువయాన యిడుమనఁ.

సఖుడ! మున్ను నీవే శపథంబు నేయఁగా
 వలయు ననుచుఁ బలుకు వారకాంత;
 యీప్రశంస మున్న యే దెచ్చితిని గాన
 రమణి నీవే యనును రత్నవర్మ.
 పొలయలుక నిష్ఠురంబుల
 పలుకుల నోనాడుటలను బట్టింపులచే
 బలవంతముగాఁ దుదకా
 నెలఁతయు రమణుండు నొక్క నియమముగాఁగన్.
 ఇరువు రొక్కసారి యేకవాక్యంబుగా
 శపథ మాచరింప సమ్మతించి
 యొకరి శిరమునందు నొక్కరిహస్తంబు
 నొకరిచేతిలో నొకరిచేయి.
 చేరిచికొని యామాయల
 మారియయిన రూపణిక యమాయకసరసుం
 డారత్నవర్మయును నీ
 తీరున శపథంబు తెఱఁగుఁ దెలిపిరొక మొగిన్.
 “మేనులు వేత్ర యుండినఁ
 బ్రాణం బొక్కటిగ తలఁపుఁబడి యొక్కటిగా
 నీనాభేదముఁబోనిడి
 యానందించుదముగాక” యని యొండొరువుల్.
 ప్రతి న సేయ, రత్నవర్మ చిక్కెనుగదా
 యనెడు సంతసంబు నాటవెలఁది

కానెలంతదక్కెనను ప్రమోదము రత్న
 వర్మ కొక్కమాతె ప్రభవ మయ్యె.
 అదిమొద లాగయాళి నగ
 లంచును, నాణెము లంచు, గట్టెగాఁ
 బెదపెదచీరలంచు, నిరు
 పేదల కిచ్చుట కంచు నిండుప
 ర్వదినము లంచు వేచ్చములు
 వాడితి నంచు నెవంబు వెట్టి నే
 ర్పొదవ ధనంబు దోచుకొను
 చుండెను వెంగలిఁ జేసి యాతనిన్.

శ్రావణశుక్ర నారము వచ్చె గట్టుకా
 నులపేరుపైఁ బూజ నలుపవలయు
 నవరాత్రములు వచ్చె నగరాజపుత్రిక
 నిలిపి యుత్సవములు నెరవవలయుఁ
 గార్తికనవసుధాకరవార మిది పేద
 దంపతులనుగూర్చి తనుపవలయు
 మకరసంక్రాంతిని మన కున్నయంతలో
 పేదసాదల కిచ్చి యేదవలయు
 ననుచు నెఱజూతనమున నతనిఁచెంత
 బ్రతిదినంబును నిదియొక పర్యమనునుఁ
 గల్పనముచేసి ముదునలి గడనకత్తె
 దినము నూలువరాలై నఁ గొనుచునుండు

ఆమూఢుండు ధనాంగనావశతనుండై
యేమివాంఛించినన్

బ్రేమం దెచ్చి యొసంగుగాని
తుదకీ విత్తంబు పోవంగఁ దా

నేమియ్యంగల నప్పు డెట్లు లని
యూహింపం డొకింతైననా

హా! మోహాంధుఁడు జ్ఞానశూన్యుడయి
యుక్తాయుక్తముల్ గాంచునే!

ఇటు లావారవధూలలాసుగృహమం

దెల్లప్పుడు నిల్చి దు

ర్విటుడై విత్తము దోచియాయఁగ

నయారే! దుష్టసంచారలం

పటుడౌ సీతనిచేత రాజ్యరమ

క్షీప్రంబే నశించుంగదా

యెటులంచున్ దలపోసి మంత్రు లొక్కటై

యేకాంతమార్గంబునన్.

సుహృదులార! మనము చూచుచు నూరక

యుంటిమేని యాతఁ డొక్కనెలకె

రాజ్యమెల్ల వారరమణికిఁ జేరుచు

నామహానుభావుఁ డాడినట్లు.

దానితోడిదలొకంబు దానిపలుకె

శాసనముగాఁగ గ్రహించి సాధ్యయైన

కులసతి నెడల్చినట్టి యా కుటిలమతికి
 నతని కిరాజ్య మొకలెక్క యగునె చెప్పుడ?
 కావున నాతఁ డెట్టి యధి
 కారము గల్గిన నేమిసేయు? “నీ
 వీవిధి నీచవృత్తిఁ దగవేది
 చరించెడు సంతకాలమున్
 భూవరుఁడయ్యెదేవెడలి పొ”
 మ్మనుచుం దెరలించి సాధును
 ద్భావముతోడుత న్మనమె
 పాలనసేయఁదగున్ గ్రమంబునన్.
 మాయావతు లగువారా
 బ్ధాయతలోచనలు ధనము నొసించిన పా
 రే యగుట నప్పు డాతని
 రోయుదు రొకయించుకైన రో యిడలేమిన్.
 తనయంతఁ దా వివేకం
 బును బొందుచు నప్పు డతఁడు మునుకొని వారాం
 గన దుశ్చారిత్రంబును.
 మనసము సేయుటనె బుద్ధిమంతుం డగుతఁ.
 అప్పు డతనిరాజ్య మాతని కొప్పించి
 బరువు దింపికొనఁగ వచ్చు మనకు
 నమలనచ్చురిత్ర ననురూప నను రూప
 యనుచు నప్పు డేలి కొనఁగలండు.

కాకున్న నింతలోపల
 నాకుటిలాలకల కృత్రిమాపాంగంబుల్
 తాఁకి మతిచెడినయాతేం
 డూకొనునే మనము పలుకు నుచితవచనముల్?
 అని యాతం డరుదేరకుండఁగనె యో
 శాధ్యక్షునిం బిల్చి యా
 తనికిం గట్టడఁజేసి యున్నతటి ని
 త్యం బిచ్చువిత్రంబులన్
 గొనిపోవచ్చిన రత్నవర్మఁ గని యా
 యోశాధినాథుండు లే
 దనినన్ గోపముతో నడల్పుచును “నా
 రా! యింతదుర్గర్వమే!
 భయములేక యిట్లు పలుకునీసాహస
 మెవనివలనఁ గలిగె నెఱుంగఁజెప్ప”
 మనుచు ధిక్కరించి చని క్రోధమూర్తియై
 కొలువుకూటమునను గలయఁజూచి.
 తనమంత్రివరులపైఁ గనలి “స్వామిద్రోహ
 చింతాపరాయణ చిత్తులార!
 మిము నమ్మి యెల్లరాజ్యము నొప్పగించిన
 ననుఁ ద్రోసిరాజు చేయన తలంచి
 కృత్రిమం బూనితిరే” యని యదలింప
 వారు “నోవిటరాజ! భాగ్యమనుచుఁ

దలఁపవుగా యిట్లు తగవేది చరియించు
 నెడ నిచ్చమై నిన్ను విడుచు టెల్ల
 నవనినాయకుఁ డవిసీతుఁడైన బ్రజలు
 విశ్వసించెదరే? యిట్టి నెట్టి యేల?
 అయ్య! చేజేతఁ దెచ్చికొన్నట్టియెడరు
 ననుభవింపక తప్పునే మనుజులకును.

నావుడు రత్న వర్మ వద
 నంబున విన్నదనంబు దోవఁగాఁ
 జేవఁ దొలంగి వారియెడఁ
 జేయున దెద్దియు లేక దీనతక్
 దైవముచేత కెంతయును
 దా దురపిల్లుచు వారి వీడ్చి వే
 శ్యావసధంబె దిక్కుగ మ
 హర్తిని బోవుచు నెమ్మనంబునన్.
 ఇచ్చకు వచ్చినట్టులు వ్య
 యింపకయుండఁగ మంత్రు లెల్ల న
 న్నిచ్చటినుండి త్రోసి తమ
 యిచ్చ తెఱంగున రాజ్య మేలుచున్
 గచ్చర నాకుఁగల్గ నధి
 కారము లన్నియుఁ దీసివైచి రే
 నచ్చట కేగి యెట్లుముద
 మందఁగ నేర్తు? విచారమయ్యెడిన్.

రూపణిక కోర దెన్నఁడు రూకయైన
 బోసిపులిలాగు ధనరూప బైసి మాలి
 చీటికిని మాటికిని నన్నఁ జేర వచ్చి
 యాపనియు నీపనియుఁ జెప్పి యనుదినంబు.
 డబ్బుదన్నంబు లాగి తబ్బిబ్బు నేయుఁ
 గలిగినన్నాళు లావృద్ధ కామినికిని
 దోచి పెట్టితి నిపుడేమి తోచకుండ
 హీనమగుఁగాదె ద్రవ్యంబు లేనిబ్రతుకు!
 ఎట్టులైన ధనము నీయక తక్కిన
 మునలిముండ లోన విసుఁగుకొనును
 దానిఁ దృప్తిపఱుప నేని మున్నింటి నా
 గొప్పతనమునకును గొఱతగాదె?
 ఎన్నివిధంబులఁ జూచిన
 సొన్నాటంకములు లేనిచో రూపణిక
 గన్నెత్తి చూడఁ జాలను
 మున్నిచ్చేడివాడ నురక బోవఁగఁగల నే!
 అని యీగతి మొగమోటం
 బున మనుజుఁధిపుఁడు దాని పొత్తున కెట్లో
 చనుఁగాని మనసుత్పత్తిగ
 మునువలె మాట్లాడఁబోఁడు ముగ్ధుఁడువోలెన్.
 రత్నవర్మవి త్తంబుతో రాజ్యమెల్లఁ
 బరులపా లయ్యెనంచు రూపణిక యెఱిగి

యదిమొదలు వాని మునుపటి యట్లు గనక
 యెట్టులైనను నిలు వెళ్ళఁ గొట్ట నెంచి.
 ఇంతకుమున్న యెండఱినో
 యిట్టులె చేరఁగఁదీసి నేర్పునన్
 దొంతరగా నమ స్తమును
 దోచి విరాగులఁ జేసి నిర్దయ
 స్వాంతముతోడ నిల్వెడల
 నంపినగద్దరితల్లి గాంచి నీ
 వం తిఁకసాగనిమ్ము మన
 వాడపడంతులు మెచ్చున ట్లనన్.
 రత్నవర్మకు గుండెలో రాయి వోలి
 హైసరే యని చంకలు వేసికొనుచు
 విటజనవ్రాతజీమూత చటులవాత
 వికృతగుణజాత యరుదెంచె వేశ్యమాత.
 వచ్చి, వాడనతులపై నెపంబిడి వీని
 నిచ్చవచ్చినట్టు లెల్లనాడి
 వెలువరింతు ననుచుఁ దలపోసి యాతఁ
 డాయనేగి యనియొడక్కులాడి.
 ఏమిజామాత! మనవాడ భామ లెల్లఁ
 బండుగులు పబ్బములు జేయుచుండి రిపుడు
 గ్రామదేవత జాతర గాన నేడు
 మనము నూరక యుండుట మంచి దగునె?

నాన బూని తేమి నావెండికొండ! నన్
 గాంచవేమి నాదు కాంచనంబ!
 పలుకవేమినాదు బంగారు చిల్క! నీ
 మాద్రి నేడు వింతమాద్రి యయ్యె.
 బిసిబిసివల్కులె కానీ
 పిసిడితనం బబ్బె నీకుఁ బెఱచోటుల నీ
 గునగున లేనెఱిగితి నీ
 ముసిముసినగ వేల నన్న మోస్తము నేనన్.
 మాట లిచట ధనపు మాట లాతాపున
 బొందె యిచట మనసు పొండు లచట
 నెఱుగవచ్చెఁ గల్ల లెల్ల ను నాకడ
 డాఁచనేల? వెట్టి భూపతినయ!
 అనఁగ విన్నబోయి యగు నగు సరిపోయె
 నెచట నేర్చికొంటి విట్టిమాట
 లకట! రత్నవర్మ యారూపణికఁ గాక
 యన్యఁ గోరునట్టి యథముఁ డగునె?
 రూపణికయె నాదు ప్రోవును ప్రావును
 రూపణికయె నాదు రూపు చూపు
 కల్లబొల్లిమాట లల్లి యారీతిని
 నన్నుఁ దూలనాడ న్యాయమె? యిన్.
 “టక్కుపిక్కుఁజేసి డబ్బు డబ్బెద వేల?
 యిట్టిబొంకులెల్ల నేమెఱుగమె?

శార! కాను లిచ్చి య-కురంగాక్షితో
మాట లాడఁమాట మఱచితొక్కొ!

నిన్న మొన్న నెకదా కన్నెరికముచేసి
తా కళావతికి వేరూకలిచ్చి

వెండికోరం గిరవెట్టి దానిమొగాన
నా హేమలతఁ గూడి యాడలేదె?

లడ్డులాడులు బంపి వడ్డివీధిని నున్న
మంజువాణిగృహంబు మఱగలేదె?

పసమించి మేల్ బణారసు చీరలనుబంపి
యల చంద్రరేఖితోఁ గులుకలేదె?

ఈపు చెప్పకయున్నచో నెఱుంగదాదె?

పిల్లి కనుమూసి పాల్ద్రాపువేళఁ దన్ను
నొరులు గన రనుకొనునట! యోవెడంగ!

యేడ నేర్చితి వీబొంకులాడుతనము?

ఇట మఱియె కావలె న

క్కట! యాధన మెల్ల వారకాంతల కిడి మ
మ్మటమట జేయుచు నరచే

నిటువలె మోక్షంబుఁ జూపి తేమని యందున్.”

నాపుడు దబ్బర లాడఁగ

నోవెలఁదుక లాభమేమి యో? తలపోయన్

నీ విటు మాయావతివై

నా వను టిపు డెఱుంగవచ్చెనా నెమ్మదికిన్.

నావిని “యోరి! యేమనెదు?
 నన్నడకించుట వోయెనే? యిదే
 లా వెడపోల్కి? నన్నె కుట?
 లాత్మికఁ జేసితి వత్తు మాని, నీ
 భావము వేఱుచెందెఁ బెఱ
 భామలఁ గూడుటఁజేసి, యింక నీ
 సేవలె చేయుచుండిన ని
 నీ! నగరా నగరాన నల్పురుక?
 ప్రియ మెడలియున్న నీతోఁ
 బ్రియమున రూపణిక వెఱ్ఱిపిల్ల యగుటఁ జె
 ల్లి యొనర్చుచుండె నకటా!
 నయమున నిటు కన్నుఁ గప్పినాఁడవు కాదే.
 మనములేదు సరియె ధనమును లేదాయె
 నిట్టి నిన్నుఁగూడు తేటిసీతి?
 ధనము మనములేని దందనకాండ్రతో
 మనికి మమ్ముబోంట్ల మతముకాదు.
 వారకాంతలకును వక్కలు, నాకులు
 నైన నీయనట్టి వానిఁ గనము
 చిల్లిగవ్వ లేక చెల్లునే సరసంబు?
 తేరబాజుగ! లేచి పోగ! వేగ.”
 ఇటు మటుమాయలాడి తన
 యిల్లె సమస్తమటంచు నెంచు నా

విటుఁ బటువాక్యశూలముల
 వీటిఁడిఁ జేసి కలంప నాత్మ ను
 త్కటముగ నాతఁడున్ వగపుఁ
 గాంచుచు నివ్వెఱఁబొందియక్కటా!
 యెటువలె నింక నీజరభి
 యింట వసింతు నటంచు నెంచుచున్.
 మతిమంతుఁ డూలనాడిన
 మతియుతుఁడను నాకు నిట్టి మతకమునఁ బడన్
 గతియగుటకంటె వేఱగు
 గతి గలదే? యనుచు జరభిఁ గని యిట్లనియెన్.
 మాధనమునఁ బెఱిగిన నీ
 బోధనములు మెచ్చునచ్చె బుద్ధియు వచ్చెన్
 మాధనము మరలఁ బొందెను
 సాధనములు లేవె? యనుచుఁ జక్కఁ బోయెన్.
 ఆతఁ డారీతి వేశ్యాగృహంబు విడిచి
 దీనగతి జనులమొగంబు గానలేక
 మాపునడుదాఁక నొకమావి తోపునంఁకుఁ
 జేరి తలదాఁచుకొనియుండెఁ జింతగూరి.
 జనపతి మావితోపున వి
 చారముతోఁ దలదాఁచియుంబ న
 వనపరిపాలువల్ల విని
 పాపుడైవముచేత కాత్మలో

వనరుచు దీనుఁడైన చెలి
 పజ్జకుఁ జీకటి నేగి యొక్క-చోఁ
 బనవుచు నొంటిజాలిఁబడు
 వానిని గంటి మనంబు యుల్లగఁ.
 క్రమమునఁ జెంత కేగ ననుఁ.
 గాంచి మనంబునఁ బట్టరాని దుః
 ఖమున మొగంబు వాంచి కడుఁ
 గారియనొంభఁగ నేను నట్టి దుః
 ఖముననె చెప్పఁగానలవి
 గాని యవస్థను బొంది యెట్టెటో
 క్రమమున ధైర్యమూసి సఖి
 కన్నులనీళ్ళుతొలంగఁజేయుచున్.
 “మిత్రమా! దుఃఖమును బొంద మీలె? చెపుమ!
 కష్టకాలంబుననె ధైర్య గరిమ వలయు
 బేలుదనమూని యిటు జాలి గూలనేల?
 క్రమ్మరఁగ మంచిదినములు రాకయున్నె?”
 ఇటులన నించుకంత మొగ
 మెత్తి కనుంగొని ప్రాణమిత్ర! నీ
 వటుహితవాక్యమున్ దెలుప
 నయ్యవి వీనుఁ బెట్ట కిట్టిచె
 న్నటిగతిఁ బొందు నన్ను విడ
 నాయము; మూర్ఖుడ నానిమి తమె

కటకట! యోవిధానఁ గడ
 గండ్లను బొందకు మయ్యలేశమున్.
 అని తెరతెరలుగ వచ్చెడి
 ఘనదుఃఖియురిం జరింపఁ గానక మఱియున్
 బనవుచు బేలుందనమునఁ
 దన యవివేకమున కెంతో తల్లడపడియెన్.
 వెగచివెగచి తన్ను వెలవెలందుకతల్లి
 తూలనాడుటయును దొంగవ్రోలె
 రూషణికయుఁ దాను లోపలనే యుండి
 తరలి పైకిరాక తక్కుటయును.
 అదిగాఁ గలపరిభవ మంత చెప్పి
 మిత్రరత్నంబ! నాఁడు నీ మేలిమాట
 చెవుల నిడకుండుటయె యింతచేసె నన్ను
 కూశనై యాత్మరాజ్యంబు కోలువడితి.
 నావిని వారకాంతయెడ
 నా వెడ సమ్మక మూని యుండుటల్
 భూవర! యంటి నాఁడె; యది
 బుద్ధి గణింపక యిట్టులై తి మా
 యూనిని జేసినట్టికృత
 కావళు లిన్ని యనంగఁ జెల్లునే?
 పావనియైన నీసకియ
 పై వెగటొందఁగ మాయఁ జేయజే.

ఎల్లవిధంబుల నీవద
 పల్లవములె దిక్కటంచుఁ బలవించుచు నీ
 యుల్లంబు నొందఁ గోరిన
 సల్ల లితగుణానుకూప సాధ్విని నకటా.
 ఎడఁబాపఁ దలఁచి నీ క
 పృథకుక విష మంపె ననుచుఁ బన్నాగం బొ
 క్కఁడు వన్ని నీకు నమ్మిక
 పొడమించి సతీమతల్లిఁ బురిఁ బాప దొకో!
 ఆ కిటుకూఁ దెలియకుంటిని
 మోకాలికి బట్టతలకు ముడిపెట్టిన దా
 రాకాసి; కోడి యెక్కడ?
 పోకనుగబళించుటేడ? బుద్ధిఁ దలఁపుమీ,
 అదియునుగాక చిత్ర మొకఁ
 డావెలచేడియయందుఁ గంటి నీ
 కది వివరింతు నీ వటు ప్ర
 యాణము నేసిననాఁడు తేనిపో
 నిదె యనహిష్ణుతఁ దెలిపి
 నిక్కమ పై పనిదానీయట్ల తా
 వదరుచు నూతిలోఁ బడదె
 వారవధూటిక నీవు బెగ్గిలన్.
 అంతకు మునుపే జలముల
 పొంతం గూపమునఁ జిక్కముం గట్టుగ నా

జంత నియోగించిన దే

కాంతంబున నీకెఱుంగగా రాకుండన్.

అకట! వెలయాండు కల్లమోహముల విటుల

కగవడఁగజేయఁ బన్నతంత్రాదికంబు

లిన్ని యన్ని యటంచును నెన్నదరఁమె?

ఘణిపతిని సృజించిన బ్రహ్మకై న.

కనుగొను మాయావతి క

ల్పన మని చిక్కంబుఁజూపి పార్థివునకు దా

నిని దీసినాడ నని తె

ల్పిన విని యాశ్చర్య మొంది పృథ్వీశుండున్.

వెలవెలందిమతక మలవియే యెఱుంగంగ

మతియుతుండ వౌట నతిచతురత

దానిమోస మెల్లఁ దప్పక గ్రహించి

తనుచు నన్నఁ గొంత వినుతి చేసి.

ప్రాణమిత్ర! యెన్నఁ డై న నీనిర్భాగ్య

దశను విడిచి నతిని ధరణినతిని

ముదము మీఱ మరలఁ బొందఁగఁ గందునే

కలుగు నెట్టు లిట్టి ఖలున కనుచు.

ఉమ్మలము నొందఁ దగురీతి నూఱడించి

తెల్లవాఱకమునుపె విదేశమునకుఁ

బోవుద మటంచు నొకగున్న పొన్నక్రింద

నిద్దఱము నిద్రనొందితి మింతలోనె.

కాకులు కూయఁగ మేల్కని
 నాకడ నెచ్చెలిని గనక నవయుచు నతఁ డే
 కాకి యెటువోయెనో? యని
 వ్యాకులతను వానిఁగూర్చి యాయామెడలకా.
 తిరుగుచు వచ్చితి నని భూ
 సురతనయుఁడు రత్నవర్మ చొప్పెఱిగించెన్
 గరుణామయ! యాకథ నే
 నరుదారఁగ విన్నదాన నానమయమునన్.
 ఆరత్నవర్మ యనురూ
 పారమణీయుఁ డన్నఁగోరి పనవుచునుండకా
 వారాంగనతోఁ బోవఁడె
 యేరికి మనసేప్రధాన మెంచికొనంగకా.

*

*

అగ్రోత్తరభాగము :

అకట! కరుణలేక యాకథ నీకథఁ
 జాటి లేనిపోని మాట లాడి
 దీనుఁగాలి నన్ను సూనశరార్తినిఁ
 గూలద్రోయఁ జూడకుము మహాత్మా!
 కోరికఁ దీర్చవేని యివి
 గోఁ! జననున్నవి మేనిప్రాణముల్
 మారశరాహతిన్ శెడలి;
 మాటలు వేము నిఁ కేల! పుణ్యముక

గూరిచి యాదరించుటయె
 క్రూరతఁ బాపమతిఁ ద్యజించుటో
 యార్థయు మింక; నీకొఱకుఁ
 బ్రాణము వాయుటకంటె నున్నదే.
 అని తెల్పఁ బురుషుండు నిల్వనను నీ
 రై నట్లుగా నుండి య
 ల్లన నొక్కించుకయంతలోఁ దెలిసి వె
 ల్లంబోయి నిట్టూర్పు లొ
 య్యన శోణాధరబింబనంపదల మ
 యంజేయ లోలోపలం
 దనకుం దోఁచువికారమున్ మొగమునన్
 గన్నట్ట విభ్రాంతిచేన్.
 తనయునికికి నొకలాగై
 కనకాంగికి నిట్టికోర్కి కారాదని లో
 ననుకంప గదుర నయ్యో!
 వనజానన! తత్తరంబు నలవ ముడుగుమీ.
 ఏకపత్నీ! వతుండ నే నెట్టులింక
 నీమనసుదీర్ప నేర్తును నెలతమిన్న!
 కాక యనురూపయైననా కాంత యిందె
 ప్రక్కయింటనె శయ్యపైఁ బండియుండె.
 నాతి! నీప్రాణసంరక్షణంబు కొఱకు
 త్రతము చెడఁజూచినను బ్రాణసతి కొకింత

తెలియకుండదు దానన తెగును సాధ్య
యెట్లులెనను స్త్రీహత్యయే ఘటిల్లు.
అనుకూలదాంపత్యమునకు భంగము తెచ్చి
పాయంగరాని పాపము గడించి
వరసతీధర్మంబు పరగడఁ బడవైచి
జూరిణియనుపెద్ద దూరు వడసి
నలుగురిలోవల నగుబాటులను జెంది
తలయెత్తి తిరుగంగఁ దలఁకుచుండి
చెలువుశున్న తికిని దలవంపు ఘటియించి
కొలమువారలలోనఁ గొఱతఱఁ గాంచి
ఐహికాముష్మికసుఖంబు లవులఁ ద్రోసి
తిరుగమనసయ్యెనే! వెఱ్ఱితెఱవ నీకు!
కుడిచి కూర్చుండి యిటువంటి గొడవ తెచ్చి
కొని యధోగతిపాలు గాఁగోరె దేల?
అన విని యీతని కొకయం
గన గల దని వినుట లేదు కడు చతురుండై
నను జంకించుచు నున్నాఁ
డని తలఁచి మెఱుంగుబోడి యీతని కనియెన్.
చాలునుజాలు నిట్టియొక
సక్కెపు నీతుల కేమిగాని, యి
ల్లా లొకయింటిలోన; నర
సాగ్రణి వీవొకయింటిలోననా?

మే లెఱుంగంగవచ్చె; తల
మీదికె వచ్చెను నీకుయుక్తు లా
బాలిక యేది చూపుము? సె
బాసు! నిజంబుగ సిందెముండెనో?

నావుడు నద్దిరయ్య! జత
నంబిది మంచిదె; తా దనంతనే

యీవిధి తెచ్చికోన్నయది
యే నటుచేసిన దీనిబాధయే

పోవు నటంచు నింటితలు
పుల్ దెమలించినయంతలోనె ని

ద్రావృత యొక్కచాన కస
నై చెలియాసల నమ్ము నేయుచున్.

దోరము తెఱచిన చప్పుడు
తోరంబై నిదుర తెలిసి తోడన యానా

రీరత్నం బడలున నా
పూరుషు డున్నెడకు వచ్చి పోడిమి గనుచున్.

పంకజాసునియాటవ శౌమునంగ
నుజ్జ్వలాకారయైయున్న యువతి నొకత

నడిమి రేయి నాపూరుషు కడన గాంచి
సంభ్రమాశ్చర్యచిత్తయై చాన నిలువ.

కోవమొ భయమో యీర్యమొ
తోపంగాబోలు ప్రథమతో యజముఖి యా

టోపమున మేను వడకఁగఁ
 జూపుల నిప్పులను జల్లుచుకొ మరలి చనెన్.
 “పరచిత్త విత్త హరణము
 సారిదిం జేయుటకు జారచోరులు వేః
 తరులై తిరిగెద రాయెడ
 నోరులు గనినఁ దలఁగి పోవు టుచితంబెకదా!
 సుందరుడట! యేకాంతపు
 మందిరమట! వానిఁ గోరి మగనా లట! తా .
 నందుఁ గని వచ్చెనట! యీ
 యంద మొరులు చూచుటయు రసాభాసమెకా!
 వనిత యెవ్వనిమదిగోరి పచ్చినదియొ
 యతనియిల్లాలె యెచటఁ బ్రత్యక్షమైన
 భయము తలముంపదో? జారభామినులకు
 సాహసముకంటె నధికంబు సంశయంబె.
 అతనియిల్లాలు తనకంటె నందమైన
 దనెడు నీసు జనించిన దందుమేని
 దాని మించిన తమి వానిపై ని గలిగి
 యుండఁబోనేల? కారణం బుండవలయు.
 ఎంతవేస మూని యిలు సొచ్చె? నితతోఁ
 జసియె మనసు చివుకు మనఁగఁబోలు!
 నెన్న నెంతొతమక మున్నది! మరల నే
 పరుననె న వచ్చి పడకయున్నె?”

అదియును నిదియును గనుఁగొని
 మనవతి మదిలోన వింత మాదిరి యనుచున్
 వదనమున వెఱుఁగునోఁపఁగ
 నిది యేమని చెంతనున్న హితు నడుగుటయున్
 చెలువ! యేమి చెప్ప చిత్రంబుగానుండె
 నీవు నిదుర గూర నీ నెలంత
 భయము పడినదానివలె వచ్చి యిటు సొచ్చి
 యెంతచేసిపోయె నెఱుఁగవుగద!
 అని యాటక్కరికత్తియ
 చనుదెంచిన దాదిగాఁగఁ జనినది తుదిగాఁ
 దనకడ జరిగినదంతయుఁ
 గొనకొని వినిపించెఁ బూసగ్రుచ్చినరీతిన్.
 వసిత యప్పుడె నిద్ర మేల్కొనుట స్వప్న
 మేమియై, దీనఁ దార్కాణ మేమయినదో?
 సుడియువడగాలితాఁకునఁ దొడిమవీడి
 రాలు కుసుమంబువలె నేరఁ గూలబడియె.
 పతి పరకాంతలకో సంత
 గతిఁ జేసిననై న సతులుగనలరు; తనుదాఁ
 బతిఁ జేరినపెరచెలిచే
 ప్రితముల వినిసంత మూర్ఛజెందె నిదేమో,
 నెలనెలంబోయి యతఁ డంత దెలుపుచుండ
 విడుచుచుండెడి ద్రశువుల్ వినుచు వినుచు

ఆ చరిత్రంబునందు నే యంశమైన
 నామెహృదయంబునకు శూలమయ్యె నేమొ?
 ఇగురుబోడిహృదయ మెంతటిమృదులమో?
 తేటతెల్లముగను దెలిసిపోయె
 కష్టగాథ నుడువఁగా నింతవాటిల్లెఁ
 జివురుటాకు డప్పు చేయఁ దగునె?
 కనులయెదుటఁ బడియెఁ గాన మూర్ఛిల్లిన
 దనుఁచు నిశ్చయముగ నాడవచ్చు
 చేష్టఁబట్టి యూహ చేయవచ్చును గాని
 యెవరిమనసుఁ దెలియ నెవరితరము?
 అంతట బూరుషుండును ద
 దంగనపాటున కార్తినొందుచున్
 “జంత యిటేల రావలయుఁ?
 జల్లఁగఁ బ్రోద్దులు పుచ్చుచున్న మా
 చెంతకు వచ్చి యిట్లడలఁ
 జేయఁగ నేల? సమస్తమేటి కీ
 కాంతకెఱుంగఁ జెప్పితిస?
 కార్యము దప్పెనికేమి నేయుదున్.”
 అనుచుఁ దత్తరపాటున నతివఁ జేరి
 వలయు నుపచారములఁ జేయఁ దెలివఁ గాంచి
 నసిచెడిన మేసితో బొప్పజలము లొలుకు
 కన్నుఁగవతోడ నెచ్చెలిఁ గాఁగిలించి.

అనయం బార్తిని నేమొ చెప్పితటి ను

గ్రాకారుఁ డుద్యత్తనూ

జనితాంచద్వనతేజః డొక్కఁడు లన.

చ్చంద్రాయుధోపేతుఁడై

తనవెంటఁ జనుదెంచు పూరుషుని న

త్యంతంబు దూషించుచున్

గనులన్ నిష్పలు గాలఁ దత్ప్రభుతరా

గారంబు సొత్తెంచుచున్.

కనుఁగొమ్మి యనుకూలదంపతుల మూ

రా! మున్ను నాతోడఁ బా

వనరూపాన్వయసచ్చరిత్రముల నే

పద్మాక్షినిం బోలునం

గన లీభూతలమందు లేరనుచుఁ బొం

కఁ గొంకవో యట్టిపా

వనరూపాన్వయ సచ్చరిత్రగల దీ

పద్మాక్షియే కాదొకో?

మగనితోఁ గుల్కుచుండె నీమగువఁ జూచు

మది పతివ్రతాధర్మంబై యగును గాదె!

తిరిగినదిగాదు నీనాల్క తెఱవతెరగు

వర్ణనము సేయుటకు నలవాటు పడుము.

ఎంతసుబుద్ధివి! నీమతి

మంతున కక్కెఁగద! దీని మహిమలు దెలుపక.

జింతాను రూపముగ నను
 మంతనె భారతిగ నిన్ను నభివర్ణింతుకా.
 అన నొకరి మొగము నొక్కరు
 గని వెలవెలపోవుచుండఁగా గృహయజమా
 నునిజేరి చురుకుచూపుల
 మొనయించుచుఁ బలికె క్రోధమూర్తియపోలెన్.
 ఔర! యిందాఁక నొక్క కల్యాణిచెంత
 నిచ్చినట్టి యుపన్యాస మెఱుంగవచ్చె
 పగలు సన్యాసియును రాత్రి మగఁడుఁగాఁ
 మెలఁగు నన్నట్టులుండె నీ తులువతనము.
 తానువలచినదిగదారంభ! యనురూప,
 సాధ్వి, సచ్చరిత్ర, సాధుశీల,
 చెలువమీఁది వలపు తల కెక్కియున్ననీ
 ముటివాని కట్లు పలుకఁ దగదె?
 కోరివచ్చుకాంత స్వైరిణి, నీకడ
 నలరుకాంత సాధ్వి, యంటి భళిర!
 కనుఁగొనంగ నెంచు తనకంపు తన కింపు
 గాకయున్న బ్రతుకఁగాఁ దరంబె?
 నిను మదిఁ గోరి బాళిమెయి
 నిల్వఁగలేక మనోహరాంగ! న
 న్నైనయు మటన్న కాంత నెటు
 లేనియుఁ ద్రోపుడునెట్ట నెంచి యే

వనితపత్నివ్రతావిమల

వర్తనమన్ బ్రకటించి మాటలం

దనుపగజూచి తా సుగుణ

ధన్య యిదే యగుఁ గాదె? దుర్మతి.

అనుచుం గోపము చూపముంగొనినయ

ట్లాపీరుఁ డుద్యద్భనా

ఘనగర్జారనభీకరం బయినహలం

కారంబునక శత్రుమ

ర్దనదుర్దాంతక రాశదారుణసటు

ద్రాఘిష్ఠకౌక్షేయకా

తనుశస్త్రం బగుహస్త మెత్తి ప్రళయో

ద్యత్కాలకాలాకృతిన్.

ఓసి దూరాత్మురాల! కన

నొల్లను దుర్గుణగణ్యవై సము

ల్లాసముతోడ దుర్ణయక

భాకుశలుం డగు నీనిచెంగటన్.

భాసిలునిన్ను; దారుణకృ

పాణహతిం దలద్రుంతు తేనియం

బూసినకత్తిఁబోలు నిను

పోవిడనంచు ఖరాసి నాసతిన్

పొడువగ నేగునాతనికిఁ

బూదుఁ డడ్డము వచ్చి కత్తి బ

ల్విడిగొని యేల లేతపసి?
 వీరవరుండవుగావె? సాధ్విని
 వ్యడువునఁ జేయఁజేసికొన
 వచ్చునె? నాయనురూప చంపఁగాఁ
 బడునొకొ నాదుకంతమునఁ
 బ్రాణము లుండినయంతవట్టునన్.
 వలదు వలదు రత్నవర్మమహీశ! నీ
 సాధ్వి నిట్టులేల చంపఁదలతు
 నీవె పెండ్లియాడి నావె? లోకమున ని
 ట్లున్నవారె చేసి కొన్నవారు?
 నావుడు నెట్టెటు? నీవే
 గావా యీచెడిపె కింకఁ గలరే నాథుల్
 భావంబుదనువువార ల
 హా! వారాంగననె మేల్ బళా! యనిపించెన్.
 అనిన ననురూప గుండె ఝల్లని కలంగి
 హా! మనోనాథ! పూర్వకర్మానుభవము
 చెమనె? నీచేయునదియెల్లఁ జేయుమయ్య!
 ఫల మిఁకను నింతకంటెను గలదె నాకు?
 ఓవఁజాల సయ్యయో! యిట్టిదుఃఖంబు;
 తడవునేయనేల దయదలీర్చ
 పాపి నన్నుఁజంపుపనికిఁగా భారతీ!
 కత్తి నిమ్ము ప్రాణకాంతునకును.

అని యెనలేని శోకవివ

శాస్త్రకయై ప్రకటింప నద్దిరా!

కనుగొన వింతవింత లగు

కల్పన లన్నియుఁదోచుచుండె నీ

తని నిటు భారతీ! యనుచుఁ

దన్వి వచించునున్న దేమి? గో

పనముననున్న యీమగది

భారతి గాదుగదా! తలంపఁగన్.

అనుచు రత్నవర్మ యాశ్చర్యమగుచుండై

యితఁడు భారతియఁటె యీమె దీని

భార్యయట్టె! యెట్టి సాగెము? మిత్రమా!

కంటె! వింతనాట కంటు దీని.

గోడవెట్టినట్టు లాఁడుది బొంకిన

పురుషుఁడై సఁ దడకఁ బూసినట్టు

లనుట నిక్కమయ్యె సరయుమీ మతిమంత!

మంకుజంత యెంత బొంకుబొంకె?

తానట్లు ప్రేలినంతనె

నే నాలోచింపకుందునే! భారతియే

తానై యుండిన నీవెడ

మానిసిపన తెలియఁబడునుమా! నిముసమునన్.

అని ఖడ్గం బువ్వెత్తుగఁ

గొనుటయు వెలవెల్లనగుచు క్షోణిశ్వర! నీ

వనుమానింపకు మీసా
 వనిమాటకు వేటుగలదే? భారతినె నుమీ.
 అని పురుషరూప మెడలిచి
 తననత్యంబై నరూపు దాలిచి నిలువన్
 గని సంతసమున నేమీ.
 వనజాననలార! యెంత వారలు మీరల్
 భాగ్యమయ్యెఁ గోపభావంబుననుజేసి
 యొండురీతిఁ జేయ కుండఁదప్పె
 ననుచుఁ బ్రియముతోడ ననురూపఁ గఁగలుఁ
 జేర్చి పలికె నగవు గూర్చునటలులు.
 పడఁతి! మంచిమగని గడియించుకొంటివి
 పాపబుద్ధి నిన్నుఁ బరిభవింపఁ
 దలఁపు గొన్న నన్ను దండింపుమీ! శిక్షఁ
 బడఁడె నేరపెట్టఁ బడినవాఁడు?
 నావిని మోము వాంచి నుజ
 నన వనీయచరిత్ర యైన య
 ప్పావని ప్రాణనాయకుని
 ప్రాంతమానం బ్రథమోపగూహ
 వ్యావృత మైనసిగ్గుఁ తడఁ
 బాటానరింప వచింపరాని మో
 హోవిలచిత్రయై నిలిచె
 నత్తరీఁ జిత్ర రుబొమ్మయో యనన్.

రత్నవర్ణయుఁ దనసతీ రత్నవిమల
 గాత్రనంస్పర్శనంబునఁ జిత్రగతిని
 మాత్రఁ దొంగిగతి నెఱుంగ నేరకుండఁ
 గ్రొత్తడులచెల్మి యీలీలఁ గూర్చు టరుదె?
 “అకట! నిర్దయుండ నై మటుమాయల
 మారియైనయట్టి వారకాంత
 పలుకుబడిని జేసి యిటువెళ్ళఁ గొట్టితి
 నేను నచ్చరిత్రలైన మిమ్ము.
 అబలలార! మీర లయ్యనంతరమునఁ
 గూశనై ననన్నుఁ గూర్చి యడలి
 ఎచ్చటెచటి కేగి యెట్లు మెలంగితి
 రెట్లు చేరినార లిప్పురంబు?
 భారతి మేలు! నీదు సహ
 వాసముచేననురూప యిమ్మెయిం
 గ్రూరతఁ బ్రాణనాయకుఁడు
 తోపముతో నెడలింప దిక్కులే .
 కారట మొందుచుండియును
 ప్రాణముతో నిలువంగ నోపె చే
 కూత శుభంబు సంపదల
 కుం గుదురై తిమి నీకృపా ప్తి చేన్.

పూర్వోత్తరభాగము :

అనిన భారతి వల్కు నవనీళ! నన్నింత
పొగడంగ వలయునే? పూర్వకర్మ
మనుభవింపక తప్పు నయ్య! పెంజీకటి
కొన్నాళ్ళు వెన్నెల కొన్నిన్నాళ్ళు
గాదె? నీవప్పు డీ కాంత నిల్వెడలింప
నక్కటా! యనియెడు దిక్కులేక
విలపింపఁ దొడరు

నుమ్మలీక డగ్గరి సుబు
ద్ధియు నేను నొక్కొంత దిగులు దీర్చి
అక్కచెల్లెండవలె పుట్టి నంతనుండి
పెరిగినారము గాన నీ తెరవయెడరు
మువ్వరము బంచికొని దైవమునకుఁ గుంది
కుంది యెందేని తలఁదాచికొనఁ దలంచి.
ఈవిధమున దుఃఖదేవత మూర్తిత్ర
యంబు దాల్చినేమొ యనఁగఁ జూచు
వారిగుండె లెల్ల నీరుగాఁ జేయుచు
దారయొద్దఁబల్లెటూరుఁ జేరి.
అందొక సాధుశీలయగు
నవ్వ గృహంబున నిల్చియుండి చ
క్కందనమందు మిన్నలగు

కాంతల కాపడ లెందుఁ జెందునం

చుం దలజోసి రూపుల

చొప్పులు మార్చునెల్ల నీమె చా

నందుల కోపనన్న వల

దట్టులె' యుండు మటంచు నేనొగిన్.

ఆ సుబుద్ధితోడ ననుచూప నట డించి

యచటి కనతిదూరమైన దార

యనెడుపురికిఁ జేరి యటఁ బురుషోచిఁ

ములగు వస్త్రములను విలిచి యంత.

కనుమూసినఁ దెరచిన నొక

యనువుగఁ జేకటలుగ్రమ్మి యాకసము ఘనా

ఘనసంయుతమై మారా

త్రిన చనుదెంచుటకు నా మది స్వేరపింపన్.

అట సుబుద్ధి యున్న యది భయమేమి లే

పరుగవచ్చు నని రహస్యదేశ

మందుఁ జేరి పూరుషాకారము ధరించి

యెలమి నొక్కవిప్రు నింటి కరిగి.

అట నారాత్రి పరుంటిఁ గాని కనుమో

డైనం గనన్ లేద య

చ్చట నాయింటి గృహస్థురాలికిఁ దనూ

జాతుండు దుష్కర్మలం

పటుడై దుఃఖము వెంప నావెలఁది భా

వంబుగదూఁ జింతించుచో

నెఱుంగు వృద్ధయొకఁడు తేర్చు సరిపో

యెఁ వింటచే నా కుననె.

వేగుటకు మున్నుగా లేచి విప్రకాంత

కెఱుంగఁ జెప్పి పల్లియసున్న యింటి కరిగి

దీనయైయున్న యచురూప తెరగజెల్లఁ

గాంచి నాకలరూపెఱింగించి చూప.

హా! యనిమూర్ఖవోవమది

నచ్చెరువున్ భయమున్ విచారమున్

వేయువిధంబులొంది చెయి

వెట్టికలంచినయట్లుచేయన

య్యో! యిదియేమి పాపమని

యూర్పుచు నెట్టెటా తేర్చిలేవఁగా

సాయముఁజేసి వెన్జరచి

సాధ్య సుబుద్ధి యేలేగెనో యనక.

గుండె లడల నెలుఁగు కుత్తుకఁ దనరంగ

భారతీ! యటంచుఁ జేరఁదీసి

కటకటా! సుబుద్ధిఁ గాంతుమే మనము జీ

వములతోడ ననుచు వంత గుంది.

“నినుఁ బతిగూర్చుకుండినను

నెచ్చెలిఁ గానుసుమూ మనఁబునం

బెనఁగొను తాపవేదనల

బెగ్గిలఁబోవకు మమ్ము యంచు న

న్ననుచుతి నూఱడించుచును

ప్రాణసఖీమణి రాత్రివేళ నా

వెనుక నె పండియుండినది

వేగఁ గనంబడ దేమిమాయయో?

అనినం దల్లడపాటు నొందుచును నే

నన్నట్టులే యయ్యెనా!

వనితారత్న మదెట్టియాపదలకుం

బాలయ్యెనో? యంచుఁ దీ

అనిదుఃఖింబున నెల్లడన్ వెదకి కా

ర్యంబేమియున్ గాన కీ

యనుగూపాసతితోడ నీపురమునం

దావాసముం జేయఁగన్.

చనుదెంచి యీగృహంబున

ననురూప మెలంగుచున్నదని యెవ్వరికిన్

గనుపట్టకుండ గూఢం

బున మెలంగుచు నుంటి నేనుఁ బురుషాకృతితోన్.

అనురూప యుపన్యాసం

బును వ్రాయఁగఁగలుగునట్టి ప్రోడ యగుట నిం

టనె యుండి వ్రాయుచుండును

చని చదివెద నేను నార్యసభలం బెలుచన్.

ధర్మోపన్యాసకుఁ డని

నిర్మలమతి యనియు మాట నేర్పరి యని న
 స్మరిల్లిఁ బూజింతురు నా
 మర్మ మెఱుంగరు పురంబు మనుజులు సుకృతుల్
 దానఁజేసి భారతీనందుఁ డనుచిరు
 దంబు గలిగె ననినఁ దన్ని! వింటి
 మాణిభద్రుఁ డెంతో మర్యాదగలవాఁడ
 టంచు నిన్నుఁ బొగడ నప్పు డపుడు.
 అనవుడు మాణిభద్రుఁడు ధ
 నాధ్యుఁడు రూపమునందు వృత్తమ
 దును గడుఁ బెద్ద యాతనికిఁ
 దొయ్యలినా నొకజంత దాపురిం
 చినది కళంకమట్టుల యి
 నీ! యది యింతకు మున్న సన్నఁగాం
 చి “ననుఁ బరిగ్రహింపు”మని
 చేరిన దేమన దానిచెయ్యముల్?
 అనవిని మగువా! యేమియు
 ననఁబోయెదు సుష్ణి యట్టు లౌరూపున న
 చ్చినవాఁడ నేన యని య
 మ్మరుజవిభుఁడు పలుక విగత మనమున గదురక.
 భారతి వానిఁ గాంచి నర
 పాలశిరోమణి! యేమి! యెట్టెటూ
 నీరజగంధిరూపమున
 నీవ తేమి న్నను నట్లు సేయఁగాఁ

గోరుమహానుభావుడవు!
 గోమలిరూపును దాల్చి యట్టు లే
 తేరఁగ నేమికారణము
 తెల్పు మనం జెలి కాతఁ డిట్లునునీ.
 ప్రోడ! యిందాక నే నాఁడు రూపుతోడఁ
 జెప్పిన కథాంశమందు నెచ్చెలినిబాసి
 చనిన తరువాత కథ విన్న సకలమెఱుఁగ
 నచ్చు నని తెల్పి యానత్న వర్మనిభుడు.

*

ఉత్తరోత్తర భాగము :
 మనమున నూఱడిల్లి మతి
 మంతుఁడు నేనును నాఁటిరాత్రిమం
 తనమున నిద్రగంటిమి గ
 దా! వనమందునఁ బొన్నక్రింద నం
 తన తడవైన లేక కల
 తం బడి మేల్కుని శోకవహ్ని నె
 మ్మనము దహింప లేచి మతి
 మంతునివీడి నిజేచ్ఛఁబోవుచోన్.
 కలకల తెల్లవారె నెతఁ
 గాంచుచు నుండిన సామొగంబునం
 గలకల తెల్లవారిన ప్ర
 కారము దెల్పుచు; నేను నంత నీ

ర్మలతరసీనసీరజమ
 రాశవిరాజితమైన యొక్కమే
 ల్కొలకునుగాంచి శాల్యములు
 గొబ్బనఁ దీరిచి కంటి చెంగటన్.
 ఒకవీధి వేదపాఠకుల యధ్యయనంబు
 పీనుదోయికి వింత విందు సేయ
 ఒకవీధివీరవరోచితోద్యచ్ఛర
 వ్యాయామములు మనంబలరఁ జేయ
 ఒకవీధి వివిధవర్తకమహోపణవస్తు
 వినరంబు కన్నుల విందు సేయ
 ఒకవీధి విలసత్కృషికగోష్ఠసంచర
 ద్దోనంఘములు చాల కుతుక మిడఁగ
 వివిధమణిసౌధపఁఘానవీనవేశ్మ
 పంక్తు లానందమును బొందుపఱచుచుండ
 ధారుణీతరుణీగళతారహర
 హీరమణిబోలుపురి కురంగేశ్వరంబు,
 కనుఁగొనుచుఁ బోవుచుండఁగ
 ఘనసౌధాగ్రంబునుండి కనదంభౌజా
 నన యోర్తు నన్నుఁ గన్గొను
 చునె దిగి వచ్చి కవుగింటఁ జొన్పచు ననియెన్.
 చిన్ననాఁటిచెలిని నన్నుఁ జూడక యిట్లు
 కూఱుమొగము వెట్టి తారెదేల?

చెలిమికాడ! నన్ను చిన్నబుచ్చి యింకెందుఁ
బోవనచ్చు సాధమునకు నడుమి.

అనుచుఁ జిన్ననాటి యునుపుక త్తియయైన
చంద్రరేఖ నన్ను సదనమునకుఁ
దోడుకొనుచుఁబోయి తులలేనిసత్కార
నియతిఁ గుశలమడిగి ప్రియముసేయ.

నేతమున వారకాంతల చేతలకును
రోసియుండియు, నప్పుడా వేనముననె

యొరులఁ గననేరకయు పెచ్చు పెరుగుచున్న
యాశక్తికిఁ దాళకయు దాని కనుమరించి.

నాకమున కేగినను విడి

యాకులు తప్పినవి గావటంచుఁ దలఁచుచున్
దేకుప నాపగ లంతయు

నాకడనే యుండి రాత్రి యగుటయు నంతన్.

వెలవెలఁదియింట కమ్మఁగా విందుఁ గుడిచి
లలనవివిధోపచారములను గ్రహించి

శయ్యపైఁ బండి నాలన జామునేళ
దనితఁ దప్పించుకొనిలేచి పచ్చుచుండి.

క్రమమున నాయాపురములు

విమలనదులు ఘోరమైన వివినములును నం

భ్రమమునఁ జూచుచు నీనగ

రమునకుఁ జనుదొంగియుండఁ బ్రాణసఖుండున్.

మాణిభద్రుండు ననుగొంచి మమత నించి
 కాగిటను జేర్చి యానందగరిమఁగూర్చి
 తనదు మందిరమునకుఁ దోకొనుచు నేగి
 యచట మతిమంతువలన వృత్తాంతమెల్ల.
 వినినది వినినట్లుగ నా
 కును దెల్పి మనంబునందుఁ గూరిమిగదురన్
 నను మతిమంతుని గూరిచి
 మనకు శుభంబగుత! మిత్రమా! యని మఱియున్.
 అతఁడును నాతనికంటెను
 నతనినతియు నాకుఁబ్రీతి యగునట్టులు సం
 తతము నుపచారవిధు లం
 చితముగ నొనరింపనుంటి చెలువునితోడన్!
 అటు లుండి ధూర్తజనలం
 పటుఁడ నగుచు మిత్రుమాటఁ బొటింపక చె
 న్నటినై యోడిసధనమును
 బటుమతి నిప్పింతు మాణిభద్రునివలనన్.
 ఇంటఁ దినుటెకాక తుంటరికితవుల
 నింటిపై నీఁ దెచ్చి తంటబెట్టి
 ధనము దోచుచుండె నని యేవరింపదు
 నఖునిచెలువ యెట్టి సాధ్యయొక్కో?
 మతిమంతుండును మాణిభద్రుఁడును స
 న్నార్గంబునం దిప్పఁగా

నతతంబుం జెవినిల్లుగట్టుకొని న
 చ్చుం జెప్పిరే కాని నా
 మతి యేమో యటుసేయ నోపకయ దు
 ర్గార్థంబునం బోవుచున్
 గితవానక్తిని మానదాయె నకటా!
 కీడ్పాటు వాటిల్లుటన్.
 ఈరీతి ధూర్తకోటిం
 జేరి చరింపంగ నొక్క చెలికాఁడనెనే
 “ఁదోరీ! విన్నారటరా!
 నారీతిలకంబు పురుషనాయకుఁడగుటన్.
 భారతీనందుఁడనువేరు వడసెనంట!
 భారతియొ? నందుఁడో? చూచి భీరవలయు
 సభల కరుదెంచునట! యొక్క సారితైనఁ
 జూడలేదార!” యనఁగడు చోద్యమంది.
 నేనే చని కనుఁగొనియెద
 నేనే చని కాంతు ననుచు నే నే ననుచున్
 నానారీతులఁ గేరుచు
 మేనులు పొంగార మీఁది మీఁదికిఁ జనుచున్.
 మీసంబులు వడివెట్టుచు
 నా సరివా రెవ్వ రనుచు నా కపటకళా
 భ్యాసము మీసరవోపునె
 వేసము చూచెదముగాక వేల్చిడిననుచున్.

పంతులములసిట్టె లొండొరుల్ పలుకుచుండ
 నపుడు మతిమంతుఁ డెద్దియో స్వాంతమందు
 యోచనము చేసి తల యూచి యుత్సుకమతి
 మమ్ము గని పల్కె సిట్లు దైవమ్మువగిది.
 ఇట్టిపనులు చేయ నిందఱ నీతఁడఁ
 మేలుచేయి వడయు మీరలెల్ల
 వీనిఁ బంపుఁ డనుచు వెడవెడ నొప్పించు
 యిట్టిరూపుతోడ నేగు మనినఁ
 ఆడుహంపుఁదాల్చి యర్ధరాత్రంబున
 నెట్లుపోవువాఁడ నేననంగ
 వెనుకఁ గత్తిఁబూని చనుదెంతు మిత్రమా!
 పరులవలన నేగి పొరయకుండ.
 అని మతిమంతుఁడు న్వెనుక
 నాయుధముం గొనిరాఁగఁ జీకటికి
 ఘనవిపదంబుధిం బడిన
 కైవడిఁ గైతవ మేర్పరించి నే
 ననువుగ నిందు చొచ్చితిని
 నాకవటక్రియ నేయకున్న నె
 ట్లొనరుగృహంబుఁ జేర? శుభ
 మొందుట యెట్టులుగల్గు నీశ్రియఁ
 సూత్రధారుండు నాటక పాత్రములను
 గూర్చియెడలించి క్రమ్మరఁ గూర్చునట్లు

కలిసియుండిన మనలను గడలగ్రదోసి
 నలుపురను గూర్చె దుద కిట్లు నలువ భళిర!
 అన ననురూప సమ్మనము
 నందియు విన్నదనంబుఁదోఁప నా
 యనుగుసుబుద్ధి యిట్టి సమ
 యంబున నుండినఁగాదె పూర్ణతత్త్వ
 గను మననంతనంబు; వృథ
 గాదె సఖిమణియైనదానితో
 ననుభవ మంద లేని ప్రమ
 దాతిశయంబుఁ దలంన భారతీ.
 అనిన మతిమంతుఁ “జేనెనుమా
 నని యెఱింగింప న్నాశ్చర్యమున మునింగి
 యద్దిరా! యిదియెంత వృణ్యంబటంచుఁ
 దనిసి యనురూప నిజము గన్గొనఁడలంప.
 తోని కరిగి తొంటి మానినిరూపంబు
 తోడ నానుబుద్ధి తోఁచుటయును
 చెలువ లామేఁ గొంగిళులఁ జేర్చి యలరిరి
 వింత రత్నవర్మ వెలఁదిఁ గనియె.
 అనురూపాసతి యానుబుద్ధిఁ గని చె
 ల్వా! సీపు నాయొద్దఁజే
 సినపంతంబును దీర్చికొంటివి గదా!
 సేబాసు! సీపంటిదా

నిని నాయాత్మసఖీలలామఃకుగః గం
టిక్ ధన్యతం బొందితిక్
ననుః బోలంగలవారలుండరని యా
నందంబునం బొంగినక్.

భారతియున్ సఖిమణిని
బ్రస్తుతిఁజేసి లతాంగి! యప్పుడే
తీరున నీయనుంగుపడ
తిక్ విడనాడి లొలంగి యెట్టు లీ
భారణినాథుఁ జేరితివి?
తత్కథనర్థముఁ దెల్పుమన్న స
వ్వారిజగంధి యిట్లనియె
వారలకుం బ్రమదంబుఁ గూర్చుచుక్.

*

*

పూ ర్వో త్త రా గ్ర ముః
అపు డనురూపతోఁ బ్రతిన
లాడి క్రమంబున నెట్టులైన నా
నృపతిని దెత్తునంచు మది
నెంచుచు నద్దమరేయివేళ నా
సేవమున నీమెఁ బాసి చని
నేనొకపూరుష వేష మూని ని
ష్కపటమతిన్ బ్రతాపపురిఁ
గన్గొని యీతని చెల్లి చేసితిన్.

ఇతఁడు వారకాంతయే తనప్రాణంబు
 ధనము రాజ్య మనుచుం దలంచుచుండి
 నిరతమును ధనంబు దొరలించుచుండుటఁ
 గాంచి యోప కొక్క- కాలమందు.

మంత్రివరులఁ జేరి మంతనంబునఁ బిల్చి
 చదురుజేసి “యేల చతురులార!

యూరకుంటి రిట్టు లుద్వీధవుఁడు సిరి
 వేదురెత్తి కొల్ల వ్రేలుచుండ.

ధారుణి జనులకు స్పృహఁజూ

ధారుం డగుఁగాన నతఁ ధర్మజ్ఞుఁడనె

గోరుదు రట్టిఁడ ప్రభుఁ డని

గౌరవమున్ బడయు; దగవు గలదె? యితనికిన్.

నిను రాజుగాఁగఁ బృథివీ

జను లోపకయుండ రింకఁ జూచును వారాం

గనఁజేరు మనుచు నొక నెవ

మున గుంజుకొనుండు రాజ్యమున్ బలిమిమెయిన్

అని యీతని కుపకారం

బును గూర్చగవారి కల్లు బోధించిన నౌ

నని యట్లునేయ రాజ్యం

బును బాసిన యితనితోడఁ బోవుచు నొకచోన్.

ననుఁ గిరుకుపెట్టి చనునీ

మనుజువిభుని నెట్లుగాంతు మాయురె! యని నె

మృనమునఁ గలంత నొందుచు
 గనుఁగొన వచ్చితిని యీశ్రీకాకుళమునకున్.
 మాణిభద్రుఁ డెంతో మర్యాదగలవాఁడ
 టంచు రత్న వర్మ కాపుఁ డనుచు
 నెఱిగి యెల్లచరిత మెఱిగించి యంగుండ
 వచ్చె నితఁడు కొన్ని వారములకుఁ గూడ
 నరపతిఁ గూడి భారతియొ
 నందుఁడొ చూతముగా కటంచువా
 రుదుగ వాడులాడు నను
 యంబునఁ బల్లియఁ జేరి నాఁడు ము
 వ్వరమును బూరుషాకృతులఁ
 బూనఁగ నెంచుట దోచి భారతీ
 తరుణియొ యిట్లులుండుఁ జెలి
 దగ్గఱ నంచును వీనిఁ దెచ్చితిన్.
 పురుషకారఁబునకు దైవమును ఘట్టిల్లి
 మంచికాలము రా నమీపించునపుడు
 మనుజు లొనరించుకొద్ది యోచనలుగూడ
 నెంతో మేలొనగూర్చుట కిదియె సాక్షి.

స ర్వా గ్ర ముః
 తవిధి నొందొరుల్ తేను యి
 భీష్మతసిద్ధికి మూలమైన ప్ర

స్తావకధావిధాన మవ
 ధానము సేయుచు నద్భుతప్రహే
 దావిలచితులై మెలగు
 సంతఁ దదీయ విపత్పరంపరా
 భావము వోల్కైరేచనఁ బ్ర
 భాతము దోక్కి ననంతరంబునన్.
 పురజను లీయ్యుతరన
 భరితం బగుచరిత మెఱిగి పరమానందా
 దరమీదురమతిఁ బొగడిరి
 తరుణిం దత్పతుల ధర్మ తత్పరమతులన్.
 అది విని మాణిభద్రుఁడు ము
 దాతిశయంబునఁ బొంగి నెచ్చెలిం
 గదియఁగ వచ్చి వానివల
 నన్ శుభసంగతమైన యక్కఱన్
 మొదలిటినుండియున్ విని య
 పూర్వ మదృష్టము మీసమాగమం
 బిది యని ప్రస్తుతించి యతఁ.
 డెల్లరఁ దోడ్కొని యేగె నింటికిన్.
 విందులు గుడుచుచు వారా
 మందిరమున నుండ నతని మంత్రు తెఱిగి యా
 నఁడెల్లమునఁ జనుపెంచి ర
 మందగతిన్ రత్నవర్మ మన్ననఁ బడయున్.

వారల నాప్రతాపజన
 పాలుఁడు సాదరశౌరవంబులన్
 జేరఁగఁ దీసి మన్ననలు
 జేసి యెఱుంగఁగవచ్చె మీర లా
 తీరునఁజేసినార మని
 దీనతఁ బొందకుఁ డంచుఁ దెల్పి యా
 కూరిమి విశ్రుతో నతని
 కోమలితోఁ బరివారయుక్తుడై.
 కతిపయవాసరములకుం
 బ్రతాపపురిఁ జేరి పట్టభద్రుం డగుచున్
 నతి యనుకూపాంగనతో
 క్షీతి నేలుచుఁ దన్ను ప్రజలు చేరి నుతింపన్.
 మాణిభద్రు నతని మానిని మణిమాల
 నెన్నరానిప్రేమఁ గొన్నినాళ్ళు
 తనదు మందిరమునఁ దనిపి కృతజ్ఞత
 నెఱుంగఁ జెప్పి కానక లిచ్చి యనిపి.
 తనరాజ్యమున వారతరుణీవిహారంబు
 పొడచూప రాకుండఁ బొందునేయ
 తనయేలుబడిని తుంటరిమార్గములఁ బోవు
 ద్యూతకారులపెంపు దొలఁగఁ జేయ
 తనపరిపాలనంబున నేకపత్నివ్ర
 తము పూరుషులకు ధర్మముగఁ జేయ
 తనయధికారంబునను మహిళాకళా
 భ్యుదయంబు నెల్లడఁ బొదలఁ జేయఁ

దలపుఁగొని యెల్లవిధముల మెలవుతోడఁ
 బొలుపునఁ దవమతమును నిలుపుకొనుచుఁ
 దలపుఁబడి రాజులెల్ల మొక్కలపుఁ బ్రేమఁ
 దెలుపుకొన రాజ్యలక్ష్మిపై వలపునిలిపి.
 కరము కరముఁ గొనక కడు కృపామతితోడ
 నేలనేల సాధు శీలమునను
 బ్రజలు ప్రజలువోలెఁ బ్రభుభక్తియుతులై రి
 రాజు రాజువోలెఁ దేజరిలై.

*

గ ద్య ప ద్య ము

బాలాంత్రకులచైత్ర వనపారిజాతుండు,
 నోలేటివంశపయోధివిధుండు
 నారసింహమాత్యనందనుం, డచ్యుత
 రామమంత్రీశ్వర ప్రథమసుతుండు
 సూరమాంబాగర్భ శుక్తిముక్తామణి,
 వేంకమాంబాదాన విమలఫలము
 అమలధనాభిరామాదినాటకకర్త,
 స్వర్ణమాలాదిరూపకవిధాత
 యైన వేంకట పార్వతీశాఖ్యసత్కు
 విద్విత్తయశ్చతలనమాన విపులపద్య
 లలిత “చిత్రకథాసుధాలహరి” నామ
 చిత్రతరకల్పనాకావ్య కేఖర మిది.
 నమఃగ్రము.

